kadınlara mahsus gazete

PAZARTESİ

SAYI: 40 TEMMUZ 1998 200.000 TL. (KDV DAHİL)

kalça, bacak bir yana
İLLE DE BALKONLAR

uyanı, uymayanı, uzmanı
MODA TARTIŞILDI

.....

EV İŞİ BİTMİYOR!
erkekler de, teknoloji de değişse

ANAL SEKS
ve merak ettikleriniz

.....

perihan mağden yazdı
ORTAKÖY TECAVÜZÜNDE TAHLİYE

9 771300 853634

Merhaba,

Bu sayı kapak sayfalarımızı en çok zaman harcadığımız işe, ev işine ayırdık. Aslında ev işi ve çocuk bakımının kadınların üstünde olduğunu, erkeklerin bu işi paylaşmadıklarını bilmek için ne istatistiklere ne de tahlillere ihtiyacımız var, kendi deneyimlerimiz yeterli. Ama artık kadınların ev dışında çalıştıkları için ev işlerinden kurtuldukları, artık her şeyi kadınla paylaşan yeni bir erkek tipinin ortaya çıktığı, teknolojinin ev işlerine ayrılan zamanı azalttığı gibi efsanelere araştırmaların vurduğu darbe yine de çarpıcı. Emeğimize erkekler tarafından el konduğunu telaffuz ediyoruz ama her gün yaptığımız ev işinin nasıl bir şey olduğu, bizi nasıl kuşattığı gibi somut bir konuyu araştırmaların sonuçlarından izlemek yine de etkileyici. Bu arada kapak fotoğrafları için bize yardımcı olan fotoğrafçı arkadaşımız Aylin Özmete'ye teşekkür ediyoruz.

Ev emeği konusu feministler arasında yoğun teorik tartışmalara yol açan bir konu. Maddeci feministler erkek egemenliğinin maddi temelinin kadınların emeğine erkekler tarafından el konması olduğu konusunda birleşiyorlar. Ama bu el koymanın biçimleri ve tanımı konusunda farklı görüşler var. Bu farklılıklar *Pazartesi*'yi çıkaran kadınlar için de geçerli. Bu konudaki farklı görüşler ve ev işi için ücret talebinin tarihi ve politik anlamı gelecek sayımızda yer alacak. Yani ev emeği konusunu Ağustos sayısında daha teorik bir boyutta devam ettirmiş olacağız.

Geçtiğimiz günlerde, Arjantinli kayıp anneleri Galatasaray'da her cumartesi toplanan kayıp yakınlarıyla dayanışmak üzere Türkiye'ye geldiler. Mayıs Meydanı Büyükanneleri örgütünün başkan ve başkan yardımcısıyla Müge Gürsoy Sökmen'ın çevirmenliği aracılığıyla sohbet ettik. Dış haber sayfalarımızı onların hikâyelerine ayırdık. Hikâyeleri ne kadar isyan ettiriciyse, mücadeleleri ve kararlılıkları da o kadar cesaret ve umut vericiydi. Müge'ye hem katılımı, hem de çevirmenliği için teşekkür ediyoruz. Ayrıca bu röportajda bize yardımcı olan ve büyükanneleri evinde ağırlayan Nimet Tanrıkulu'ya da teşekkür ediyoruz.

Cinselliğin yerli yersiz, anlamlı anlamsız bu kadar çok konuşulup tüketime sunulduğu günümüzde bile, hâlâ tabu sayılan yanları yok değil. Anal seks bunlardan biri; hakkında daha çok rivayetler hatta duyduğumuz bir konu. Okurlarımızdan Sevil Bağcı cesaret etmiş, anal seksi araştırmış. Ulaştığı sonuçları da bizlerle paylaşmak istemiş.

Yaz dönemi başladı. Pek çok tatil yöremizde festivaller birbirini izleyecek. Eğer yaşadığınız yerde bu tür bir etkinlik varsa, *Pazartesi* okuruysanız ve bu dergi tanıtılmaya, satılmaya değer, biz de bu işi yapabiliriz diyorsanız, bizi arayın. Size eski sayılarımızı, afişlerimizi gönderelim.

Hoşgeldin Jan!

Arkadaşımız Aşkım Tekgül ve Onnik'in bir bebekleri oldu. İkisini de kutluyor, analı-babalı büyüsün, kolay gelsin diyoruz.

Ağustos'ta buluşmak üzere...

kadınlara mahsus gazete

PAZARTESİ

Yapılan araştırmalar öyle gösteriyor ki, kadınların ev işleri ve çocuk bakımına ayırdıkları zaman, yani ev emeğinin süresi yüzyılın başından bugüne azalmamış!

ev işi bitmiyor!

İşin zihinsel yanı bende

Emel bir reklam şirketinde üst düzey yönetici olarak çalışıyor ve çok iyi bir kazancı var. Eşi Kemal doktor. İki buçuk yaşında Elif adında bir kızları var. Araştırmalar, eşiyle prestij ve para açısından denk ya da daha yuksek bir işte çalışan kadınların eşlerinden ev işlerinde daha fazla yardım aldıklarını gösteriyor. Emel ve Kemal'in durumu da bunu doğruluyor. Ama ev emeğinin sorumluluğunun yine sonuçta kadının üzerinde olduğunu ve erkekle kadının ev emeğiyle nitelik olarak farklı bir ilişki kurduklarını da doğruluyor bu en uç örnek bile.

Gün içinde evle ilgili ne gibi işler yapıyorsun?

Sabah pek ev işi yapmıyorum. Uyanıp giyiniyorum. Kemal kahvaltısını edip çıkmış oluyor. Ben de ayaküstü bir şeyler atıştırıp çocuğun bakıcısı Sabiha teyze gelince çıkıyorum. Akşam işten gelince yaptığım ilk şey ortalık toplamak. Oyuncaklar, terlikler, giysiler ortalığa yayılmış oluyor. Sonra yıkanmış çamaşırları toplayıp katlamak, çekmecelere yerleştirmek. Bu haftada üç gün filan oluyor. Ortalığı topladıktan sonra bir kahve içip yemeğe girişiyorum. Sabiha Teyze genellikle yemek yapmış oluyor. Ben de sofrayı kurup salataydı ek yemekti, onları yapıyorum. Sonra bazen ben, bazen Kemal, sofrayı toplama işi var. Ardından da Elif'in yıkanıp uyutulması. Bazen ben, bazen babası uyutuyor. Tabii saat on bir oluyor. On ikiye kadar ya televizyon ya da kitap gazete. Ama o arada tabii, bulaşık makinesini çalıştırmak, çamaşırları makineye atmak gibi işler oluyor.

Ev işlerinde belli bir sıra gözetiyor musun?

Önceliğe göre. Çamaşırlar çok birikmişse önce onları koyuyorum, evi toplamayı erteliyorum. Bulaşık makinesi çok dolduysa o öne geçiyor. Belli bir sıra yok.

Gidiş-geliş saatleri, çocuğun ya da eşinin evde olup olmaması ev işlerini etkiliyor mu?

Hafta sonu etkiliyor. Hafta içi de etkiliyor aslında. Hafta içi Kemal'le Elif iş çıkışı parka gidiyorlar. Eğer onlar parka gitmişse, ben eve gelmişsem, yaptığım iş iki katma filan çıkıyor. Eve daha çok konsantre oluyorum, daha çok iş yapıyorum. Onlar geldiğinde sofra hazır, sıcak su hazır, yemek yeniyor, banyoya giriliyor. Ben kızla evde iki saat yalnız kalınca, bir yandan onu oyalarken bir sürü ev işi yapıyorum. Ama eğer onlar yalnız kalırlarsa evle hiç ilgilenmiyorlar, tamamen oyuna konsantre oluyorlar.

Hafta sonu yaptığın işler değişiyor mu?

Değişiyor. Hafta içi asgari ihtiyaçlar neyse, yani yemek, bulaşık, çamaşır. Hafta sonu dolap yerleştirme. Mesela Elif hafta içi giyiniyor soyunuyor, dolabı hallaç pamuğu gibi atılıyor. Önce onun odasını yerleştiriyorum. Sonra bizim oda. Bütün hafta giyilenler bir sandalyenin üstünde. Kirliler, temizler, ütülenecekler ayrılıyor. Bir de hafta sonu çok misafir oluyor. Hafta içi yapmadığım kadar ekstra yemek yapıyorum. Pazarte-

Bazılarımız şanslı! Otomatik çamaşır, bulaşık makinelerimiz var, okuyoruz, meslek sahibi oluyoruz, ev dışında çalışıp para kazanıyoruz. Ama yemek, bulaşık, çocuk bakımı, hepsi hâlâ bizden bekleniyor. Çalışma süremizi iki katına çıkartmayı göze alarak erkek alanlarına giriyoruz. Ama erkekler asla yerlerinden kıpırdamıyorlar!

evin iş

Son yıllarda bize yirminci yüzyılın kadınların yüzyılı olacağı (ne demekse!) daha sık söylenir oldu. Kadınların artık evden çıktıklarını, iş hayatında, sanatta, bilimde, politikada kendilerini kanıtladıklarını, erkeklere muhtaç olmadıklarını duyuyoruz sık sık. Zaten hazır yiyecek ve giyecek sanayiinin gelişmesi, teknolojideki gelişmeye bağlı olarak ev işlerinin otomasyonu, kreşler ve yuvalar ev emeğine ayrılan zamanı azalttı deniyor. Ve belki de en önemlisi, artık çocuğuna zaman ayıran, ev işlerinde karısına yardımcı olan yeni bir erkek tipinin -cisimleşmiş halini daha çok televizyon reklamlarında görsek de- müjdesini alıyoruz.

Bugünün daha çok kentlerde yaşayan, görece eğitimli, dışarıda çalışan ya da çalışabilecek olan, buzdolabı, otomatik çamaşır makinesi sahibi, tipik orta sınıf çekirdek aile kadını, kendi annesini düşünerek haline şükretmeye zorlanıyor sürekli. Kuşkusuz, daha az sayıda çocuk sahibi olmak, arada bir sıkışınca çocuklara lahmacun ya da hamburger yedirebilmek, kazak, çorap örmek, elbise dikmek zorunda olmamak -yalnızca belli bir kesimden kadınlar yararlanabiliyor olsa da- bir şans. Öte yandan, çamaşırı elde yıkayıp kaynatmakla otomatik çamaşır makinesine atmak arasında da önemli bir fark var. Kadınların farklı alanlarda, hatta geleneksel olarak erkek alanı olarak bilinen alanlarda bile kendilerini kanıtladıkları da bir gerçek. Ama kadınların artık erkeklerle eşitlendiklerini, feminizmin tedavülden kalkması gerektiğini söyleyenlerin unutmak ve unutturmak istedikleri bir başka gerçek daha var: Yapılan araştırmalar öyle gösteriyor ki, kadınların ev işleri ve çocuk bakımına ayırdıkları zaman, yani ev emeğinin süresi yüzyılın başından bugüne dek azalmamış!

Kadınlar açısından değişen bir şey var tabii. Gerçekten de kadınların ev dışında çalışma oranları artmış ve artıyor. Yani kadınlar artık para kazanıyorlar, aile bütçesine katkıları giderek artıyor, tek ebeveynli ailelerin, dolayısıyla "aile reisi" kadınların sayısı çoğalıyor. Ama bu, kadınların ev işlerine daha az zaman ayırdıklarını değil, ev işlerinin sorumluluğunu üstlenmeye devam ettikleri için, toplam çalışma sürelerinin arttığını gösteriyor yalnızca.

Bunun ne anlama geldiği yeterince açık olmalı ama biz yine de söyleyelim, yaşanan değişiklikler ne olursa olsun, erkeklerin ev işlerine daha çok zaman ayırdıkları bir yalan!

"Ev kadını" diye bir insan türü her zaman yoktu

Kadınlar açısından tablo oldukça karanlık. Eğitim, gelir, meslek düzeyleri ne olursa olsun, teknoloji, sanayi ne kadar gelişirse gelişsin, ev emeğinin sorumluluğu kadınların kurtulamayacakları bir alın yazısı gibi görünüyor. Kadınlarla erkeklerin ev işlerini ne kadar paylaştıklarına ilişkin araştırmalara bir göz atınca, insanın, "Böyle gelmiş böyle gider" diyeceği geliyor. Böyle gitmemesi için yapılması gereken çok fazla şey var. Ama böyle geldiği doğru değil. Bugün yaşandığı biçimiyle ev işlerinin, ev kadını olarak tanımlanan insan türünün de bir tarihi var. Bu tarihin başlangıcı, ücretli işin ortaya çıkması. Üretimin ev dışına, insanların toplu olarak ücret karşılığı çalıştıkları atölyelere kayması, çocukların, yaşlıların, sakatların ve bu arada tabii ki

ibitmez!

onlara ve dışarıda çalışan erkeklere bakmaları beklenen kadınların üretimin dışına atılmalarıvla sonuçlanıyor. Ve bu yeni iş bölümünde ücretli iş erkeklerin, ücretsiz ev işi kadınların payına düşüyor. Özel alanla kamusal alanın birbirinden ayrılması derken kastettiğimiz bu. Ev emeğiyle üretilen mal ve hizmetler, bunun için parasal bir karşılık almayan kadınlar tarafından boğaz tokluğuna yapıldığı için, ev emeği görünmeyen emek, ev işleri değersiz, küçümsenen işler olarak algılanıyor.

Ailenin dönüşümü, giderek çekirdek aile biçimine bürünmesi, okul ve tıp gibi diğer yeniden üretim kurumlarındaki değişikliklerle birlikte gerçekleşiyor. Cinsiyetler arasındaki bu iş bölümüne bağlı olarak çocukluğun ve kadınlığın statüsü değişiyor. Kadın ailede merkezi yeri alarak anne-eş kimliğini temel kimlik olarak üstleniyor. Bildiğimiz anlamda okullar ise, çocuğun üretkenlik öncesi bir varlık olarak algılanmasıyla birlikte gelişip yaygınlaşıyor. On sekizinci yüzyıldan itibaren tıpta da radikal değişiklikler oluyor ve tıp, hastalıkların dışında da uzmanlıklar geliştirmeye başlıyor; sağlık bilgisi, çocuk bakımı, çocuk cinselliği, diyet. Tıp ve eğitim, anneliğin ve çocukluğun oluşumunu belirlemeye katılıyor. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, kız çocukların eğitimi ilk okuldan başlayarak, ev emeğinin dikiş, nakış, mutfak, sağlık bilgisi, ev ve çocuk bakımı gibi tüm veçhelerini içermeye başlıyor. Giderek kadınlar ev alanının sorumluları olarak, tıp, eğitim, psikiyatri gibi kurumlar tarafından daha çok yönlendiriliyorlar.

Bugünün ev emeği ile, on sekizinci yüzyılın ev emeği arasında biçim ve içerik açısmdan çok önemli farklar var. Ev emeği, toplumdaki dönüşümlere bağlı olarak sürekli değişen, yeniden tanımlanan bir alan. Çok uzağa gitmeye gerek yok, bizim anneannelerimiz, annelerimiz bile, beslenmemizden, giyinmemizden, iyi bir eğitim kurumuna girmemizden sorumluydular elbette ve bunları bizlerden daha güç koşullarda yapıyorlardı. Ama onlar, çocuklarının zekâlarının geliştirilmesinden, ruh sağlığından, oyun ihtiyacından bizim kadar sorumlu muydular? Üstelik şu her an çocuklarımıza saldırmaya hazır göze görünmeyen bakteriler, mikroplar o zaman da var mıydı? Bizim otomatik çamaşır makinelerimiz var. Ve çamaşırdan artırdığımız zamanı hemen çocuğumuzun zekâsını geliştirmeye harcayıveriyoruz. O yüzden ev emeğinin süresi değişmiyor. O yüzden nükleer fizik profesörü de olsak temel kimliğimiz ev kadınlığı.

Öte yandan, kuşkusuz ev emeğinin biçimleri farklı sınıflardan, mesleklerden, eğitim düzeyinden kadınlar için de aynı değil. İleri kapitalist bir ülkeyle, geri bıraktırılmış bir ülke ya da aynı ülkede kır ve kent arasında farklılıklar var. Ama değişmeyen, bir bütün olarak kadınların ev emeğinin sorumluluğunu taşıyor olmaları ve ailenin de tipik orta sınıf çekirdek aile yönünde evrilmesi.

Ev işi nasıl bir şey?

Ev işlerinin erkekle kadın arasında nicel olarak ne kadar paylaşıl(ma)dığını gösteren araştırmalar kuşkusuz önemli. Ama bundan daha da önemli olan, paylaşıldığında bile nasıl paylaşıldığı ve kadınlarla erkeklerin ev emeğiyle ilişkilerinin nitelik olarak ne kadar farklı olduğu. Fransa'da 1979-1981 arasında yapılan bir araştırma bugün hâkim olan biçimiyle ev emeğinin yapısmı ortaya koymayı amaçlamış.(1) Bu araştırmanın sonuçları son derece çarpıcı ve evrensel görünüyor.

Kadınların ev işlerine ayırdıkları zaman ve ev işlerini nasıl örgütledikleri konusunda verdikleri bilgiler son derece değişken. Kimileri çalışma saatlerinin düzenliliğini ve ağırlığını vurgularken, kimileri organize olmayı reddettiklerini ya da beceremediklerini ifade ediyorlar.

Yine de kadınların çahşma gününün akışı, birikmiş çeşitli işlerin yeterince belirli ve organize bir biçimde ardarda gelmesi olarak ortaya çıkıyor.

1. Ev emeğine ayrılan zaman parçalanmış zamandır

Kadınların iş günleri, kocalarının ve ev dışmda çalışıyorlarsa kendilerinin iş saatleri ve çocukların okul saatleri tarafından belirleniyor. Eş ve çocukların gidiş geliş saatlerinin ev işinin zamanı ve niteliği üzerindeki etkisi, kadınlar dışarıda çalışmadıklarında daha fazla. Ev emeğine ayrılan zaman, evde yaşayanların ifade ettikleri ya da etmedikleri talepleri ve ihtiyaçlarına göre parçalanan bir zaman.

Öte yandan, okul saatleri ve okul dışı faaliyetlerin sürdürüldüğü hafta sonları da kadınların çahşma akışında yarattıkları kopukluklarla bu parçalanmaya katkıda bulunuyor. Küçük çocukların okula ya da yuvaya götürülüp getirilmeleri, hafta sonu spor, müzik vb. faaliyetler için götürülüp getirilmeleri gibi. Alış veriş, çamaşır bulaşık, yemek gibi işler, bu gidiş gelişlerin arasında kalan zaman parçalarında yapılıyor.

Günün akışı içinde, birden fazla işin üst üste

sileri, "Oh işe gidiyorum, dinleneceğim," dediğim çok oluyor.

Gün içinde işlerin üst üste geldiği oluyor mu?

Pek olmuyor. Zaten hafta içi Sabiha Hanım var. Salata yaparken Elif'le ilgilenmem gerekiyor tabii. Lavabonun başına beraber gidiyoruz. O domatesleri yıkayıp bana veriyor. Balık kızartıyorsam, o da balıkları unluyor. Yani çok üst üste bindirmiyorum.

Üst üste bindirmek zaten mesela aynı zamanda çocuğa bakarken başka iş yapmak.

O oluyor tabii. En kötüsü de tam Elif'le mutfaktayken telefonun çalması. O kriz oluyor işte.

Alışverişi kim yapıyor?

Hafta sonu haftalık alışverişi birlikte yapıyoruz.

Evde olmak zorunda olduğun anlar var mı?

Sabiha Teyze'nin ayda iki defa bankaya maaş almaya gitmesi gerekiyor ya da doktora filan gidiyor. Bunları sabah erken halletmeye çalışıyor. Sabiha Teyze'yi camda bekliyoruz. Onu yokuştan inerken gördüğüm anda ayakkabılarımı giyip çantamı topluyorum. Eve girer girmez de işe yetişmek için fırlıyorum. Bir de cuma altıda gitmesi gerekiyor, o benim için çok zor oluyor. Bazen işte birlikte çalıştığım kadın arkadaşlarımdan rica ediyorum; biri gelip bir iki saat Elif'le kalıyor, ben gelene kadar. Onun dışında, haftanın diğer günleri eve erken dönmek konusunda fiziksel bir zorunluluğum olmuyor ama ruhsal olarak böyle bir zorunluluk hissediyorum. Biraz Elif'le oynarım, ona bir iki kitap okurum diye. Baş başa kalabildiğimiz fazla zaman yok.

Yalnızca kendine ayırdığın bir zaman var mı?

Yok. Şöyle yok. İşte, akşamları on birle on iki arası. Hani öyle cumartesi yarım gün, pazar şu kadar. Hiç öyle bir şey yok

Dinlenmeye zaman ayırabiliyor musun?

Bazı hafta sonları evet. O da tek başıma değil de ailece dinlenmek. Çocuğu, kocayı alıp gidip bir yerde kalmak gibi; yemek filan dışarda yeniyor, kendimi çok dinlenmiş hissediyorum. Yani ancak kendimizi bir yerlere atınca.

Gazete, kitap, dergi okuyabiliyor musun?

Gazeteleri işteyken okuyorum. Dergi okuyorum denmez, bakıyorum. Kitap da hafta içi geç saatte, bazen de hafta sonu.

Eğlenmek ya da dinlenmek için tek başına dışarı çıktığın oluyor mu?

Hayır çıkmıyorum.

Eşinin sürekli olarak üstlendiği işler var mı?

Tabii, evin günlük alışverişi, kahvaltı hazırlamak, bulaşık makinesini boşaltmak, kızın banyosundan sonra banyoyu toplamak, kütüphaneye ıvır zıvırı yerleştirmek onun işleri. En çok da çocukla ilgilenmek.

Hobileriniz var mı?

Benim yok. Kemal'in hobileri var. Tenis oynar, sinemaya gider, iyi bir sinema izleyicisi, konserlere gider, evde de müzik dinler. Benim böyle şeylerim yoktur. Sırf çocukla da ilgili değil, önceden de yoktu. Ama bu kadar değil tabii. Çocuk doğduğundan beri sinemaya hiç gitmedim. Ama film seyretmiyor değilim, sinemadan televizyona çevirdim. Belki farklı olarak arkadaşlarımla sohbet etmeyi sayabiliriz. O hep var.

Evin bütçesinden kim sorumlu?

Valla evin bütçesi yok. Harcamaları en uygun, en yakın durumda olan yapıyor. Evdeki

Yapılan araştırmalar öyle gösteriyor ki, kadınların ev işleri ve çocuk bakımına ayırdıkları zaman, yani ev emeğinin süresi yüzyılın başından bugüne azalmamış!

bindiği pek çok an var. Bir dizi faaliyetten diğerine sürekli geçiş, bu faaliyetlerde müthiş bir yığılma ve üst üste binmeyle sonuçlanıyor. Örneğin çocukların ödevlerine yardımcı olma işi genellikle yemek hazırlama, dikiş gibi işlerle aynı zamanda, hatta aynı mekânda yapılıyor. Çocuklar mutfak ya da yemek odasındaki masada çalışıyor ya da anne işini çocuğun odasında yapıyor.

Birkaç işin aynı anda yapılması yalnızca yaşanan evle sınırlı değil. Örneğin, çocukları okuldan almak, dışarıda çalışan kadınlar için işe gidiş dönüş, doktor, dişçi randevuları için seçilen yollar genellikle en kısa ve kolay yol değil, bu arada alış veriş yapmaya da imkân tanıyacak yollar ve araçlar oluyor. Bir başka örnek de işe giden bazı kadınların, yolculuk süresi yeterince uzunsa ve taşıt aracı müsaitse, bu süreyi örgü örüp elişi yaparak değerlendirmeleri.

Böylece günün akışı, ev içinde ve ev dışındaki çeşitli faaliyetlerin bir bileşkesi olarak ifade edilebilir. Evde yaşayanların varlığının yanı sıra, çocukların okula gittikleri sabit saatler ve alış veriş yerlerinin kapanış saatleri kadınların çalışma gününün yer aldığı zorunlu sınırları belirliyor. Ev emeğinin zamanı ve mekânı evle sınırlı değil, kadınların bütünsel ev emeği faaliyetlerini sürdürdükleri pek çok yer ve zamanın bir bileşkesi. Yani ev dışı ve ev içi zaman ve mekânı karşı karşıya koymanın, ayırmanın anlamı yok.

Zaman ve faaliyetlerin parçalanmışlığı, ev işinin bağımlı karakterini ortaya koyuyor. Okul ve iş saatlerine, aile fertlerinin gidiş gelişlerine bağımlı olduğu ölçüde, parçalanma ve yığılma ev işinin organizasyonuna daha çok damgasını vuruyor.

2. Varlıklarında ve yokluklarında koca ve çocuklar için çalışma

Kadınlar çocukları ve eşleriyle geçirdikleri zamanı daha çok aile bağlarının korunması ve geliştirilmesi için harcamayı tercih ediyorlar: Çocukların ödevlerine yardımcı olmak, onlarla oynamak, eş ve çocuklarla sohbet etmek. Zamanları izin verdiği ölçüde, çamaşır, temizlik vb. işleri onların evde olmadıkları zaman yapıyorlar. Bu genellikle aile bağlarına verdikleri değerden kaynaklanıyor. Ama çoğu kadın, eşinin ve çocuklarının yanında bu işleri yaparak onların hizmetinde görünmek istemiyor. Ev işlerinin toplumsal değer atfedilen ilişki kurma bölümünün ön plana çıkarılması ve genellikle küçük görülen ailenin ve evin maddi bakımıyla ilgili işlerin hizmet edilenlerin evde olmadıkları zamana ertelenmesi, ev içi emeğin günlük akışının karanlıkta kalmasına neden oluyor. Böylece kadın ailesine bağlayan hizmet ilişkisi görünmez kılınıyor. "Bütün gün evde oturuyorsun, ne yaptın da yoruldun?"

3. Evde bulunma zorunluluğu

Ev içi emeğin mantığı ve yapısı, bu sorumluluğu üstlenen kadının, özellikle eşi ve çocuklar evdeyken, evde bulunmasını bir zorunluluk olarak varsayıyor. Alışveriş, doktor, ziyaret vb. faaliyetler, diğer aile bireylerinin evde olmadıkları zamanlarda yerine getiriliyor. Kadınların bir bölümü evde bulunma zorunluluğunu bir veri olarak görürken, bazıları mutlak bir görev, bazıları da bir zevk ve tercih olarak algılıyor. Ama sonuç değişmiyor. Dışarıda çalışmayan kadınlar bu durumlarını her an hizmete hazır

bulunarak mazur gösterme zorunluluğu hissederken, dışarıda çalışanlar bir an önce eve dönme sıkıntısını yaşıyorlar.

4. Sürekli hizmete hazır bulunmak

Dinlenme ya da ara verme gibi sorular karşısında kadınlar en çok, "boş oturmamak", "zaman harcamamak", "boşu boşuna evden çıkmamak" gibi ifadeler kullanıyorlar. Bütün zamanlarını ev işi faaliyetlerini artırmak ve çeşitlendirmek üzere kullanmaları gerektiğini düşünüyorlar. Zaman ve mekânla ilişkileri, her an hizmete hazır olduklarını gösteriyor. Bu özellik dinlenme sürelerinde de kendini gösteriyor. Dinlenmek hemen her zaman dikiş, ütü ya da örgü gibi bir ev işi faaliyetiyle ilişkilendiriliyor. Pek çok kadın evde oturarak dinlenemediğini, çünkü hiç bitmeyen işlerin gözüne battığını ifade ediyor. Bu yüzden ev işinden bunalan kadınlar kendilerini evden atmayı tercih edebiliyorlar. Ama genellikle bu çıkışların da bir gerekçesi oluyor. Vitrinlere bakmak, boş bir zaman geçirme biçimi değil. Fiyatlar öğreniliyor, daha sonra çocuk ya da eşle gelip satın almak üzere eşya beğeniliyor. Ya da evden çıkış bir alışveriş işini halletmenin vesilesi oluyor. Hiç ev işi yapmamak ise kadınların akıllarından bile geçmiyor. Sadece ciddi bir hastalık ev işlerini aksatma ya da yapmama gerekçesi olabiliyor. Kadınlar ev emeğine ayırmadıkları zamanı çalınmış zaman gibi yaşıyorlar.

Ev emeği karşılıksız ve tanı gün başkalarının hizmetinde olmaktır

Ev emeğinin ritmi, ev içi emeğe ayrılan zamanın örgütlenmesi bizi yapılan tek tek işlere değil, evdeki diğer bireylerin faaliyetlerine ve zaman kullanımlarına bakmaya yöneltiyor. Bir işi yapmaya ayrılan zaman o işin özellikleriyle değil, her şeyden önce evdeki diğer bireylerin varlıklarında ya da yokluklarında yapılmasıyla tanımlanıyor. Bir işe

Erkekler asla iş yapmıyor

	Toplam	Kendi	Eşi	Kendi ve eş	Kendi ve aile fertleri	Diğer
Yemek pişirme	100	73.6	-	1.2	20.8	4.4
Kent	100	81.4	-	1.6	13.5	3.5
Kır	100	59.9	-	0.4	33.7	6.0
Çalışan	100	65.3	-	2.7	26.4	5.5
Çalışmayan	100	75.7	-	0.8	19.4	4.2
Temizlik yapma	100	66.7	-	0.7	24.6	7.9
Kent	100	73.4	-	1.1	17.9	7.6
Kır	100	55.1	-	0.2	36.4	8.3
Çalışan	100	58.2	0.1	2.4	28.4	11.0
Çalışmayan	100	68.9	-	0.3	23.7	7.1
Bulaşık yıkama	100	67.0	-	0.8	25.6	6.7
Kent	100	74.0	-	1.1	19.3	5.6
Kır	100	54.5	-	0.2	36.7	8.7
Çalışan	100	58.5	0.1	2.5	3.1	35.8
Çalışmayan	100	69.1	-	0.4	24.1	6.4
Ütü yapma	100	67.2	0.4	0.9	17.0	14.6
Kent	100	76.0	0.4	1.0	13.3	9.4
Kır	100	51.7	0.2	0.7	23.6	23.8
Çalışan	100	58.2	0.6	2.0	17.8	21.4
Çalışmayan	100	69.5	0.3	0.6	16.8	12.9
Alışveriş yapma	100	29.9	31.1	19.4	3.5	16.1
Kent	100	37.1	26.0	22.9	3.1	10.7
Kır	100	17.2	40.2	13.1	4.1	25.5
Çalışan	100	23.9	34.6	21.6	3.2	16.7
Çalışmayan	100	31.4	30.3	18.8	3.5	15.9
Aile bütçesini düzenleme	100	8.7	54.1	22.7	0.5	14.0
Kent	100	11.4	49.9	29.3	0.4	8.9
Kır	100	4.0	61.5	11.0	0.5	23.0
Çalışan	100	8.7	50.4	26.5	0.8	13.6
Çalışmayan	100	8.8	55.0	21.7	0.4	14.1
Resmi kurumda iş izleme	100	7.3	67.1	7.5	0.7	17.4
Kent	100	9.9	65.3	10.3	0.8	13.6
Kır	100	2.6	70.2	2.6	0.4	24.1
Çalışan	100	6.3	65.9	10.7	1.0	16.1
Çalışmayan	100	7.5	67.4	6.7	0.6	17.7

DİE'deki kadınlarla ilgili şubenin 1993 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (SB. NEE, Macro Int. Inc.) rakamlarından ürettikleri veriler. (15-49 yaş arası halen evli kadınlar) Kaynak: *1990'lı Yıllarda Türkiye'de Kadın*. DİE yayını, Temmuz 1996: Ankara.

ayrılan zaman hiçbir zaman aynı değil. Bu nedenle, bu işlerden piyasada söz edildiği biçimde söz etmek olanaksız. Bulaşık, temizlik, yemek yapmak gibi işlerin tekrarlanan işler olduğu kesin ama bu işler evde yapıldığında farklı biçimlerde yapılabiliyor. Daha acil bir iş çıktığında ertelenebiliyor, daha hızlı, daha yavaş, daha kötü, kısacası başka türlü yapılabiliyor. Omletle, sarma, şöyle bir süpürmekle dip köşe temizlemek aynı şey değil.

Ev emeğine dahil işleri tanımlamak ve bunlara belli bir zaman biçmek mümkün değil çünkü bu işler birbirinden ayrılamıyor. Bu işler birbirine zincirleme bağlı çünkü zorunluluk ve aciliyet dereceleri değişiyor.

Ücretli emekten farklı olarak ev emeğinin belirli saatlerle belirlenmiş bir süresi yok. Çalışma zamanı ve çalışma dışı zaman ayrımı yok. Kadınlar hiçbir zaman ev emeği zamanının dışında değiller.

Uzun süre, ev işlerinin mekanikleşmesinin (çamaşır, bulaşık makinesi, vb.) kadınları ev işlerinden "kurtararak" ücretli işe girmelerini sağlayacağı düşünüldü. Oysa, "kurtulan" zamanın yeniden ev emeğine yatırıldığı görülüyor.

Yarım zamanlı çalışma da bir çözüm olarak önerildi. Oysa araştırmalar, tam gün işini bırakıp yarım gün çalışan kadınların kocalarından gördükleri yardımı kaybettiklerini gösteriyor. Ve yine "kurtulan" zamanı ev emeği işgal ediyor.

Erkekler ev işlerini ne kadar ve nasıl paylaşıyor?

Elektronik ev aletlerindeki gelişmenin kadınların ev emeğine ayırdıkları zamanı pek etkilemediği biliniyor. Öte yandan, altmışlardan bu yana ev işinin erkek ve kadın arasındaki paylaşımını konu alan araştırmalar, erkeklerin ev işlerine katılımının, aile bireylerinin ve çocukların sayısından, erkeklerin mesleğinden ve kadının ücretli faaliyetlerinden bağımsız olarak, son derece düşük olduğunu da gösteriyor. Üstelik bu tür araştırmalar genellikle ev işlerini tek tek ele aldıkları ve zaman kullanımına dayandıkları ölçüde nicel bir anlam taşıyorlar ve erkeklerle kadınların ev emeği ile ilişkilerindeki nitel farkı ortaya koyamıyorlar. Oysa erkeklerin ev işlerine ne kadar zaman ayırdıkları kadar, paylaşmanın biçimleri de önem taşıyor.

Erkeklerin ev işlerine katılımları düzenli değil. Bu katılım bir yardım ve tamamlayıcılık anlamı taşıyor ve kadınların daha çok acil durumlarda başvurdukları bir çare.

Erkekler genellikle zaman baskısının olduğu durumlarda, eşlerinin daha acil işleri yetiştirebilmeleri için devreye giriyorlar. Örneğin iş ya da okul saatlerini kaçırma riski olduğunda, küçük çocukları olan bir ailede kahvaltının gecikmemesi için erkek çocuklarla ilgilenebiliyor ya da sofra kurmaya yardımcı oluyor. Kadınlar dışarıda da çalıştıklarında, akşam kadın bu işi yapamayacak kadar yorgunsa eşi bulaşık yıkayabiliyor. Kadının hasta ya da evden uzakta olduğu durumlar da erkeklerin ev işlerine katılımlarını geçici olarak artırıyor. Erkekler çocukların okula götürülmesi gibi bir işi, ancak karıları için bu imkânsızsa üstleniyorlar.

Çocuklar ve diğer kadınlar ev emeğinde erkeğin yerini dolduruyor

Erkeğin ev işlerine katılımı, bu işleri onun yerine yapabilecek biri olduğunda azalıyor ya da bitiyor. Çocukların, özellikle de kız çocukların büyümeleri, geçici olarak anneanne ya da babaannenin kalmaya gelmesi durumunda erkekler bu işleri onlara devrediyorlar. Hele ev işleri için ücretli bir kadın alındığında, erkeğin ev işlerine katılımı söz konusu bile olmuyor. Kız çocuklar büyüdükleri anda ve evde yaşamaya devam ettikleri sürece, özellikle de anne çalışıyorsa, annenin vazgeçilmez yardımcısı oluyorlar. Çocuklar okul çağındaysa, ev işlerine katılımları toplumsal sınıflara göre farklılık gösteriyor. İşçi ailelerinde, çocuklar genel olarak küçük yaşlarda, yaptıkları iş önemsiz olsa da, ev işlerine düzenli bir biçimde katılmaya başlıyorlar ve bu anne çalışsa da çalışmasa da oluyor. Çok çocuklu ailelerde, genel olarak çocukların ev işine katılımı yaygın ve erkek çocukları da bir ölçüde kapsıyor. Orta sınıf ailelerde, çocukların ev işlerine katılımı okul zamanı ve tatil zamanına göre oldukça farklı. Üst sınıflarda ise, evde bir yardımcı çalıştırılıyor ve ne kocanın ne de çocukların yardımı söz konusu değil. Yine de kız çocukların ev işleri konusunda bir eğitim almaları önemseniyor.

Kadın ve erkeğin ev işlerine katılımı nitelik olarak farklı

Zamanın parçalanmasının, işlerin üst üste yığılmasının kadınlar için çalışma gününün örgütlenmesini belirlediğini ve sürekli hizmete hazır bulunmayla sonuçlandığını söylemiştik. Buna karşılık, er-

ihtiyaçları kim önce görürse. Ama müzik seti almacaksa onu önce Kemal görüyor. Kanape eskidiyse ya da mutfak eşyası eksikse, ben.

Annenin yardımı oluyor mu?

Hayır çünkü annem Ankara'da. Ama mesela Sabiha Teyze hastalanınca gelip bir ay çocuğa baktı. Benim de ona yardımım olmuyor. Kadın arkadaşlarımla bir de ablamla daha çok yardımlaşma oluyor. Akşam işim olduğunda çok rahat onlarda kalmasını talep edebiliyorum. Ablam tam can simidi çünkü aynı şehirdeyiz. Ablamın çocukları küçükken aynı şeyi ben ona yapıyordum. Okurken, hafta sonu iki gün onda kalıp çocuklara bakıp onu dinlendirdiğim oluyordu. Ablam hep, "Borcumu ödüyorum," der.

Haftada kaç saatini ev emeğine harcadığını hiç hesapladın mı?

Hesaplamadım valla. Dur bakayım, hafta içi dörder saat olsa, hafta sonu da beşer desek, otuz filan herhalde.

Çocuğu da katarsak?

Ama çocuğu ev işine sokmak haksızlık olmuyor mu?

Eşinle iş paylaşımını nasıl değerlendiriyorsun?

İşin zihinsel yanı bende. Evde kıza bakıp bazı işleri yapan bir kadın var ama onunla muhatap olmak ve işleri düzenlemek benim üstümde. Bir de içeriği değişiyor. Kemal daha çok kızla ilgileniyor, ben daha çok evle.

Yeterince yapamadığını düşündüğün şeyler var mı?

Var tabii. İş olarak değil de, kendimi zenginleştiremediğimi düşünüyorum. Biraz daha hobisi olan, uğraşları olan biri olmayı isterdim. Ne bileyim işte, otuz beşimde tenis oynamaya başlayayım, Güney Afrika'ya gidip safari yapayım. Tabii maalesef...

Çocukla ilgili suçluluk duyduğun oluyor mu?

Çok olmuyor, hayatımı çocuğa göre düzenlediğim için vicdanı rahat bir anneyim. Hızlı geliştiğini, sağlıklı geliştiğini görüyorum, bu müthiş bir tatmin. Ama gece çalışıp onu görmediğimde çok ağır yaşıyorum. Yani anlık vicdan azapları çekiyorum. Ertesi sabah işe biraz geç gitme hakkını kendime tanıyıp biraz onunla vakit geçiriyorum.

Çocuk iş yaşamını etkiledi mi?

Etkilemez olur mu? Ben işte en verimli, yükselmeye en elverişli dönemimde anne oldum. Çocuğa ayıracağım saatlerden fedakârlık etmeye razı olsaydım yine de kariyerimde ilerleyebilirdim. Ama bizim iş öyle bir iş ki, gecesi gündüzü, hafta sonu, iş gezileri filan, hiç belli değil. Ben kariyerimi dondurdum çünkü yedide evde olmak istedim. Benden yıllar sonra işe girenler şimdi benim üstüm durumundalar. Bazen hem evde hem işte hep çalışıyor olmaktan çok yoruluyorum. Ama çocuk olunca gelecek kaygısı var, ona iyi imkânlar sınmak istiyorsun.

Eşinin kariyeri etkilendi mi?

Sayılmaz. Sadece daha zor oldu. En çok da benim için. Doçentlik sınavı için 6 ay boyunca günde neredeyse yirmi saat çalışması gerekti. Evde, çocukla bu mümkün olmadığı için, her gün işe gider gibi evden çıkıp yakında oturan bir arkadaşım evine gidip çalışıyordu. Bir tek, akşamüstleri bir saat Elif'i parka götürmeyi ihmal etmedi. Çok zorlandığım bir dönemdi.

Başka türlü yaşamayı hayal ettiğin oluyor mu?

Bir şey hayal etmiyorum ki. Hayal kurmak filan yok artık. Hiç değilse bir süre için.

kekler için böyle bir süreklilik söz konusu değil, erkekler ev işlerine seçici ve arızi bir biçimde katılıyorlar. Erkeğin belirli bir işi süreklilik arz eden bir biçimde üstlenmesi ise genellikle kendisini o işte kalifiye hissetmesiyle ilgili oluyor. Örneğin, baba eğitmense, çocukların veli toplantılarına katılmak ya da ödevlerine yardımcı olmak işini üstlenebiliyor. Babası ahçı olan bir erkek, evde sürekli yemek yapmasa da, misafir geldiğinde ya da özel günlerde bu işi üstlenebiliyor. Yani erkekler ev işine katılımda iyi bildiklerini düşündükleri ve sevdikleri işleri tercih ediyorlar. Elektronik ev aletlerini kullanmayı gerektiren bazı işler de bu ilgi alanına diğerlerinden fazla giriyor.

Fransa'da ve Türkiye'de yapılan araştırmalar[2], belirli ev işlerinin paylaşımında kadınlarla erkekler arasında bir uçurum olduğunu gösteriyor ve iki ülkede varılan sonuçlar birbirini tamamlar nitelikte. Yemek yapmak, çamaşır yıkamak, temizlik, ütü, dikiş, bulaşık, çocuk bakımı gibi işleri erkekler, kadınlarla kıyaslandığında, neredeyse hiç yapmıyorlar. ABD'de, 65, 66, 75 yıllarında yapılan çeşitli araştırmalar[3], dışarıda çalışmayan ev kadınlarının ev işlerine haftada ortalama 55-57 saat harcadıklarını, eşlerininse ortalama 11 saatlerini ev emeğine ayırdıklarını gösteriyor. Bu rakam, çocukların ev işlerine harcadıkları süreyle aynı! Hem Fransa hem ABD'de yapılan araştırmalar ve Türkiye'de yapılmış olan, bizim temel aldığımız iki araştırma, ücretli işte çalışan kadınların ev işlerine ayırdıkları sürenin biraz azaldığını gösteriyor ama bu, toplam iş sürelerinin ciddi biçimde yükseldiği anlamına geliyor. Yine ABD'de yapılan bir araştırmaya göre, çalışan kadınlar ev işlerine haftada ortalama 33 saat harcıyorlar ve böylece toplam iş süreleri ortalama 76 saate dek yükseliyor. Yine tüm araştırmaların birleştiği bir nokta, dışarıda çalışan kadınların, hafta sonlarında, çalışmayanlardan çok daha fazla ev emeği harcadıkları.

Aile bütçesinin sorumluluğu konusunda Fransa ile Türkiye arasında farklılıklar gözleniyor. Fransa'daki araştırmalar, aile bütçesini genellikle kadınların belirlediğini, ancak erkeğin geliri çok yüksek olduğunda kadının bu işe hiç karışmadığını gösteriyor. Oysa 1993 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'na göre yapılan hesaplamalar Türkiye'de bütçenin esas olarak erkek işi olduğunu gösteriyor. Ancak kentle kır arasında yine de önemli bir fark var; kırda aile bütçesini üstlenen kadın oranı yüzde 4.0 olarak görünürken bu oran kentte 11.4. Fransa ile Türkiye arasındaki fark, kentleşme, sanayileşme düzeyi arasındaki farkla ve geleneksel ataerkil aile reisliği anlayışının Türkiye'de daha baskın olmasıyla açıklanabilir. ODTÜ Kadın Çalışmaları yüksek lisans programı çerçevesinde Prof. Dr. Zehra Kasnakoğlu ve İlknur Yüksel tarafından Ankara'da 574 kişiyle gerçekleştirilen araştırma, alışverişe ayrılan zaman konusunda kadınla erkek arasında anlamlı bir fark olmadığını ortaya koyuyor. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'nın sonuçları da, yine kırla kent arasında bir fark olmasına rağmen, erkeklerin alışveriş işini diğer işlere göre daha çok üstlendiklerini gösteriyor. Erkeklerin başka işlerde göstermedikleri yardımı alışverişte göstermelerinin ardında yine paranın denetimini elinde tutan geleneksel aile reisliği anlayışı aranabilir. Alışverişin kadının evden çıkmasını gerektiren bir faaliyet olması da erkekleri bu işi üstlenmeye yönelten faktörlerden biri olarak sayılabilir.

Niteliğe ilişkin araştırmalar erkeklerin alışveriş yapsalar bile alışverişle ilişkilerinin nasıl kadınınkinden farklı olduğunu ortaya koyuyor. En çok alışveriş yapan erkekler emekliler. Bunu daha çok dışarı çıkmak, sosyalleşmek için bir vesile olarak gördüklerini kendileri ifade ediyorlar. Öte yandan, ancak kadın için mümkün olmadığı durumlarda alışveriş işini üstlenen erkeklerin bu konuda, kendilerini ilgilendiren bazı kalemler dışında bir insiyatif göstermeleri söz konusu değil; eşlerinin hazırladığı listeyi izliyorlar. Öte yandan, kadının araba sahibi olduğu üst sınıflarda erkek alışveriş işine hemen hiç katılmıyor.

Araştırmalar yine de çalışan kadınların eşlerinin evde diğerlerine oranla biraz daha fazla iş yaptıklarını gösteriyor. Farklı gelir grupları arasında ev işlerinin paylaşımı açısından anlamlı bir fark görülmüyor. Bu daha çok ev emeğine kadın ve erkek tarafından ayrılan zamanı değil, işlerin ve paylaşımın biçimini değiştiriyor. Dolayısıyla ev emeği açısından cinsiyet, sınıftan her zaman daha belirleyici.

Zehra Kasnakoğlu ve İlknur Yüksel'in araştırmasında özellikle çarpıcı görünen bir nokta var: "Erkek işi olarak algılanan tamirat işleri, araba yıkama, soba yakma kadınlar tarafından yapılırken, kadın işi olarak algılanan ev temizliği, yemek, bulaşık, çamaşır, ütü, çocuk bakımı faaliyetleri ise erkekler tarafından daha az yapılmaktadır. Bu da erkeklerin geleneksel rol ayrımını daha fazla destekler olduğunun bir kanıtı olarak algılanabilir."

Kısacası kadınlar hem ev dışında çalışmak anlamında hem de evdeki işler bakımından, "erkek alanı"na daha fazla girerken, erkekler yerlerinden kıpırdamıyorlar. Bunun sonucu ise kadın için toplam çalışma süresinin giderek artması.

Ev emeği ile kadınların ve erkeklerin kurduklarını farklı ilişkiyi şöyle özetlemek mümkün: Ev emeği kadınlar için, ailenin hizmetinde sürekli hazır bulunmak, işlerin bütünlüğünü gözeterek örgütlenmelerini sağlamak ve bu işleri zorunlu olarak yapma sorumluluğunu taşımak anlamına gelirken, erkekler için belirli bir uzmanlık ya da tercih doğrultusunda, daha çok kriz anlarında yani istisnai olarak ve yerini alacak başka kimse yoksa yerine getirilen bir yardım anlamını taşıyor. Zamanlarının bütününü aileye hizmet doğrultusunda düzenlemek zorunlulukları yok.

Ev emeği evdeki bireylerin hizmetine yöneldikçe, kadınlar giderek bu yeni ev içi misyonlarını, kadınlıklarının temel bir çizgisi olarak içselleştirdiler. Ev işi faaliyetleri anne ve eş sevgisiyle bağlantılı olduğu ölçüde, bu psikolojik ve duygusal yatırımın ev işlerinin paylaşılmasına yönelik kararlı bir tutumu daha da zorlaştırdığı açık. Kadınlarla erkeklerin ev emeği konusunda giderek daha eşitlikçi bir duruma geldikleri konusundaki söylem ise, kadınlarla erkekler arasında giderek artan zaman ve para uçurumunu gizlemekten başka işe yaramıyor.

Ev emeğinin kadınlar arasındaki dolaşımı

Kadınlar ev emeği konusunda esas yardım ve dayanışmayı eşlerinden ya da genel olarak erkeklerden değil, yine başka kadınlardan görüyorlar. Fransa gibi bir ülkede bile bu dayanışmanın boyutları, çekirdek ailenin yalıtılmışlığı iddiasını sorgulatacak nitelikte. Bu konuda en önemli dayanışma anne-kız ilişkisinde gözleniyor. Bu dayanışmada bir karşılıklılık gözleniyor. Anne daha çok torun bakma, ev

Yapılan araştırmalar öyle gösteriyor ki, kadınların ev işleri ve çocuk bakımına ayırdıkları zaman, varil ev emeğinin süresi yüzyılın başından bugüne dek azalmamış!

Kocasız ev işi

ABD'de yapılan bir araştırma, erkeğin kadına yardımcı olması bir yana, yalnızca evde bir kocanın bulunmasının kadının haftalık ev işi saatini ortalama 8 saat artırdığını gösteriyor. Ama sanmayın ki yalnız başına çocuk büyüten kadınların durumu daha iyi. Seda'nın tanıklığı bunu gösteriyor.

"Çok küçük yaşta evlendim. Birkaç yıl sonra hamile kaldım. Hamileliğim sırasında boşandım. O zamandan beri, yani yaklaşık on yıldır kızımla birlikte yaşıyorum. Kızımın babası hafta sonları çocuğu alıyor. Evli olan arkadaşlarım var. "Senin durumun gene iyi. Eşinin üstüydü başıydı öyle derdin yok. Sonra yemek de daha kolay olur." diyorlar. Evli olduğum zamanlardan hatırlıyorum. Gerçekten erkekler daha zor doyuyor. Ama benim işim de kolay değil. Hafta içi tam bir koşturmaca. İşten yediye doğru çıkıyorum, hemen kızımı okul sonrası gittiği etüdden alıp eve gidiyorum. Pilav, salata gibi son dakikada yapılacak bir yemek varsa onu yapıp sofrayı hazırlıyorum. Sofradan kalkar kalkmaz, masayı toplayıp bulaşıkları makinaya dolduruyorum. Bulaşık makinesini geçen yıl taksitle aldım. Ondan önce iyice zor oluyordu. Daha sonra ortalığı topluyorum. Sonra da çamaşırların lekeli kısımlarına leke ilacı sürüp makineye atmak, önceki günden çamaşır varsa katlamak, ya da acil ütülenecekleriu ütülenmesi gibi o gün yapılacak ne iş varsa onları yapıyorum. Saat onu buluyor. Kızımı yatırıp ertesi gün için sebze ayıklıyorum. Ertesi günün yemeğini ateşe koyuyorum. O saatlerde televizyonda güzel filmler oluyor. Her zaman tamir edilecek birkaç ufak tefek olur. O da olmazsa örgümü alıp film seyrediyorum.

Sabah kalktığım gibi kızın kahvaltısını hazırlıyorum. Çay bile demlemiyorum o nasıl olsa süt içiyor diye. Ben çayımı iş yerinde içiyorum. Sonra kızı kaldırıp giydiriyorum, o kahvaltı ederken bir yandan kendim bir şeyler atıştırıp beslenme çantasını hazırlıyorum. O sırada servis geliyor.

Ben büyük bir firmada sekreter olarak çalışıyorum; bu yüzden saçımın başımın, kılığımın kıyafetimin düzgün olması gerek. Kızım gittikten sonra akşamdan hazırladığım, ütülediğim kıyafetleri giyip saçımı topluyorum. Makyajımı yapıp işe gidiyorum. Eve ve kızıma karşı görevlerim işyerindeyken de bitmiyor. Öğlen tatilini alışveriş için değerlendirdiğim çok oluyor.

Bazen düşünüyorum, evişleriuin yanında iş yerindeki çalışmam ne kadar hafif kalıyor. Eski kocama bakıyorum, hafta sonları kızı aldığında sürekli dışarıda yemek yediriyor. Benim bütçem buna uygun değil. Zaten biraz daha kazansam bile alışmışım kendi pişirdiğimi yemeye. Her gün kızı alıp dışarıda yivemem. Bir de o yemekler çocuk için yeterince besleyici olmuyor.

Çocuğun bu tür şeylerini düşünmek hep benim üzerimde. Ayrıca saçının kesilmesi, banyosu, tırnaklarının kesilmesi, yıl sonu gösterisi hazırlıkları filan da hep bende tabi. Eski kocamla sürekli görüşüyoruz. "Sen delisin, niye bu kadar uğraşıyorsun, haftada bir kadın geliyor ya, her işi ona yaptır işte." diyor. Haftada bir gelen kadın ancak temizlik ve büyük ütüleri yapıyor. Kalan bütün iş bende. Ama eski kocamın evini görseniz anlarsınız farkı. Onunki ev değil, otel gibi. Biz böyle alışmışız, evde hep yemek olacak, her yer temiz, çarşaflar ütülü olacak. Zaten otel gibi bir evde çocuk yetiştirmek de zor."

işlerine yardımcı olma gibi işleri üstlenirken, kız annenin büyük alışverişlerini yapmak, onu doktora götürmek, temizlik gibi ağır işlerini yapmak konusunda yardımcı oluyor. Ama ilginç olan, bu karşılıklılığın simetrik olmaması. Anne kızı için sürekli hizmete hazır olma alşkanlığım sürdürürken, kız için annesine yaptığı yardım kendi ailesinin düzeni ve ihtiyaçları tarafından belirlenen sınırlarda gerçekleşiyor. Çünkü her ikisi için de belirleyici olan anne-eş kmiliği. Kayınvalide ile ilişki ise ancak anne ölmüşse ya da çok uzakta yaşıyorsa ve kayınvalidenin kızı yoksa anne-kız ilişkisine biraz yaklaşıyor. Bunun nedeni, dayanışmada anne-kız ilişkisinin belirleyici olması. Kız kardeş, elti, gelin-görümce dayanışmasında da karşılıklılık var. İlginç bir nokta da arkadaşlar arası ilişkinin ev işleri paylaşımını hemen hemen tamamen dışlaması. (Bunun Türkiye için bu kadar geçerli olup olmadığını gösteren bir araştırma yok. Ama kentleşme oranı yükseldikçe, pek çok kadının deneyiminin bu yönde geliştiği düşünülebilir) Arkadaşlarla geçirilen zaman bir eğlenme ve dinlenme zamanı olarak algılanıyor. Buna karşılık, komşu kadınların dayanışması (çocukların okula götürülüp getirilmesi vb.) arkadaşlar arasındakinden daha yüksek. Yani kadınlar arasındaki dayanışmada geniş aile ve muhtemelen fiziksel yakınlık nedeniyle komşuluk daha çok yer tutuyor. Belki de buna bağlı olarak, gelir düzeyi yüksek ailelerin arkadaşlarıyla daha sık görüştükleri, seviye düştükçe, akraba görüşmelerinin arttığı gözleniyor.

Ev işleri konusunda, bütün kadınların diğer kadınlarla bir alışveriş döngüsü içinde bulundukları görülüyor. Yaş, gelir düzeyi ya da meslek bunun ancak biçimlerini etkiliyor. Denebilir ki, tek tek ailelerin hizmetindeki kadınlar göreli olarak birbirlerinin yerine geçebilir, karşılıklı birbirlerinin açıklarını kapatabilir durumda yaşıyorlar. Ve yine goruluyor ki, ev işleri söz konusu olduğunda bu birbirinin yerine geçme durumu kadınlar ve erkekler arasında söz konusu değil. Anne-kız ilişkisinin bir başka önemi de, çocukluktan başlayan dayanışmanın ev emeğinin kuşaktan kuşağa aktarımını, ev emeğini üstlenecek sonraki kuşağın yeniden üretimini sağlaması.

Ev emeğini üstlenenler tek tek kadınlar değil, bir bütün olarak kadınlar. Erkeklere verilen hizmetin kesintisizliği bu kadınlararası dayanışma ağıyla sağlanıyor.

Ev emeği yükünden kurtuluş var mı?

Kadınların ev dışına çıkıp ücretli çalışmaya katılmalarının onları ev emeği yükünden kurtaracağına inanıldı uzun süre. Piyasa ekonomisinin ortadan kalkmasının ve ev işlerinin çamaşırhaneler, yemekhaneler, yuvalar vb. yoluyla kolektifleşmesinin kadının durumunu değiştireceği düşünüldü. Kadınların yüzde doksanının ücretli bir işte çalıştıkları SSCB başta olmak üzere, sosyalist devrim yaşayan ülkelerdeki kadınların durumu bu teorileri sorgulamaya yetti.

Erkek egemenliğinin maddi temeli hem evde hem de iş gücü piyasasında erkeklerin kadın emeğine el koymaları, onu denetlemeleri. Cinsiyetçi iş bölümünden kâr sağlayanlar hem kapitalistler, hem de bir cins olarak erkekler.

Emeğimiz Bizim, Bedenimiz Bizim, Kimliğimiz Bizim! Bu slogan boş bir slogan değil. Toplumun yarısı diğer yarısının hizmetini görmek üzere çalışıyor. Erkek egemenliği esas olarak ideolojide, eğitimde, kültürde filan değil, bir cins olarak kadınların emeğine, bir cins olarak erkekler tarafından el konmasında yatıyor. O yüzden, önce, Emeğimiz Bizim. Emeğimizden başlayan tabiyetimiz, ev kadım, anne-eş kimliğini içselleştirmemizle tamamlanıyor.

Böyle gelmemiş. Neden böyle olduğu ve böyle gitmemesi için ne yapmak gerektiği konusunda feministlerin birbirinden oldukça farklı tahlilleri ve önerileri var. 1970'lerde ortaya atılan ev işi için ücret talebi de bunlardan biri. Ev emeği konusundaki bu tartışmaları gelecek sayımızda aktarmaya çalışacağız. Yine de kısaca şunu söyleyebiliriz: Kadın işi/erkek işi ayrımı hem ev dışında hem de ev içinde ortadan kalkmadıkça, feminizme, ama maddeci bir feminizme daha uzun zaman ihtiyacımız olacak.

Nesrin Tura

1. *Espace et Temps du Travail Domestique*, Danielle Chabaud-Rychter, Dominique Fougeyrollas-Schwebel, Françoise Sonthonnax, Libraire des Meridiens, Paris, 1985.

2. Türkiye'de ev emeği ve ev işlerinin paylaşımına ilişkin güvenilir ya da kapsayıcı kaynak yok denebilir. Ancak son yıllarda ve daha çok üniversitelerdeki Kadın Araştırmaları çerçevesinde, tek tek kadınların çabalarıyla bu tür araştırmalar yapılmaya başlandı. Bu yazı için esas olarak iki kaynaktan yararlanıldı:
• DİE'deki kadınlarla ilgili şubenin 1993 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması rakamlarından ürettikleri veriler için, *1990'lı Yıllarda Türkiye'de Kadın*, DİE yayını, Ankara, Temmuz 1996.
• ODTÜ Kadın Çalışmaları yüksek lisans programı çerçevesinde Prof. Dr. Zehra Kasnakoğlu ve İlknur Yüksel tarafından Ankara'da 574 kişiyle gerçekleştirilen "Kadın ve Erkek İçin Ev İçi Zaman Kullanımının Değerlendirilmesi" başlıklı araştırma.

3. *Feminism and Methodology* içinde, "The Family as the Locus of Gender, Class and Political Struggle: The Example of Housework", Heidi I. Hartmann, Indiana University Press, 1987.

TÜPÇÜ

RAMİZE ERER

Yine tecavüzcü korundu!

Remziye Dinç e tecavüz eden iki korucuya beraat, birine de 1 yıl 6 ay gibi komik bir ceza verildi.

16 Haziran Salı günü Batman Kozluk'ta, ayrı ayrı zamanlarda üç korucunun tecavüzüne maruz kalan Remziye Dinç in karar duruşması vardı. Duruşmaya, Remziye'ye destek vermek için İstanbul'dan da bir grup kadın katıldı. Özgür Kadın Derneği, *Roza Dergisi*, Kadav, Feminist Kadın Çevresi ve *Pazartesi Dergisi*'nden kadınlar, Diyarbakır'da HADEP'li, Eğit-Sen'li ve İHD'li kadınlarla biraraya gelerek Batman'daki duruşmaya katıldılar. Sanık korucuların olmadığı duruşmaya müdahil avukatlar, İHD Batman Şube Başkanı Av. Sedat Özevin, Av. Meral Danış ve Av. Eren Keskin girdi.

Mahkeme heyeti,1995 yılında üç korucunun tecavüzüne maruz kalan Remziye'nin, tecavüzde kendi rızasının bulunduğunu ileri sürdü. Buna göre de TCK.nın 416/3 fıkrasına göre karar verildi. Mahkeme, sanık koruculardan Cevhan Altuner ve Ekrem Altuner'e beraat kararı verirken, çocuğun babası olduğu kanıtlandığı için Nevzat Altuner'e 1 yıl 6 ay ceza verdi. Oysa Remziye'nin tecavüzden dolayı doğurduğu bir çocuğu var ve Adli Tıp'tan ve Çapa Tıp Fakültesi'nden tecavüze maruz kaldığına dair psikolojik raporları var. Yani bütün deliller apaçık ortada. Ve Nevzat Altuner, hakkında verilmiş gıyabi tutuklama kararı olmasına rağmen, ne hikmetse bulunamıyor.

Duruşmadan sonra kalabalık bir grup adliye önünde kararı protesto etti. Şimdi Remziye'nin avukatları kararı temyiz edecekler ve eğer karar Yargıtay'ca bozulmazsa Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvuracaklar.

İstanbul'da da bir grup kadın gözaltında taciz ve tecavüzleri protesto etmek için bir basın açıklaması yaptı. Polisin önce engellemek isteği eylemi, kadınlar ısrarlı davranışlarıyla gerçekleştirdiler.

Remziye Dinç

"Herşey gözümde kara oluyor"

Remziye üç senedir İstanbul'dasın, nasıl geçti bu üç sene?

Şu an ben çalışıyorum. Bir yanda çalışıyorum ama bir yanda kardeşlerim, ailem köyde, aklım onlarda. Ailemi özlüyorum, onlar için korkuyorum. Bir de benim davam bitti, onlara hiçbir ceza verilmedi, geziyorlar onlar ortalıkta. Ailemin karşısına geçip, siz ne yaptınız diyorlar.

Davanın sonucunu duyunca ne hissettin?

Ceza vermediler aslında onlara. Biz burda telef olduk. Enişteme tehdit geldi davadan vazgeçelim diye, ben enişteme yanında kalıyorum çünkü. Devletin karşısına çıkıyorlar biz yapmadık diyorlar, ama dışarıda biz yaptık siz ne bok yediniz diyorlar ve bunu özellikle aileme söylüyorlarmış.

İstanbul'da çok zorluk çektin mi?

Ben köyde büyüdüm, kardeşim, dedem, ninem var, onları çok özlüyorum. Bugün benim başıma bunu getirenler kardeşlerime de yaparlar aynı şeyleri, bu beni çok korkutuyor. Amcamı gözaltına aldılar, ona baskı yaptılar, dövdüler. Altı ay tuttular içeride, daha yeni bıraktılar. Benim bir tane amcam var başka yok. onun çocukları var, ona birşey olursa çocukları ortada kalır. Hiçbir şekilde rahat edemiyorum, tedirgin oluyorum ailem için. Gözüm bir şey görmüyor. Ben istiyorum ki, ben rezil oldum onlar da çeksinler, ceza alsınlar bu beni biraz rahatlatacak. Benim bütün düşüncem bu olaydır. Ben üç senedir burdayım, ailemi göremiyorum, onları özlüyorum ve onlar için endişeleniyorum. Bütün düşüncem onlar. Bana doktorlar kendini çok üzmeyeceksin, düşünmeyeceksin dediler. Ama bu yaşadıklarım olmamış gibi davranamam, bu unutulacak bir şey değil, çok zor.

Çevrendeki insanlarla ilişkilerin nasıl?

Şimdi diyorum sanki herkes bu olayı biliyor. Bundan rahatsız olmuyorum ama istiyorum ki bunu herkes bilsin öğrensin çünkü onların da başına gelmesin. Benim annem babam olsa bunlar başıma gelmezdi diye düşünüyorum. İnsanlar benim başıma gelene inanmadılar. İnsan herkesle bunu paylaşamıyor, paylaşmak zor. İnsan güveniyor gazetecilere de derdini anlatıyor ama başka şekilde yazıyorlar.

Bunu yapan gazeteci oldu mu?

Bir kadın gazeteci geldi benimle konuştu. Ben anlattım başıma gelenleri. Sonra çok kötü yazdı gazeteci kadın. Sanki benim suçummuş gibi yazdı. O yüzden insan herkese güvenemiyor. Nasıl yaşadığımı bile bilmiyorum, çok zor böyle yaşamak. Hiçbirşey yapmak istemiyorum, herşey gözümde kara oluyor.

Nevin Cerav

"Deliller yok sayıldı"

Avukat Eren Keskin Remziye Dinç davasının kararını değerlendirdi.

Biz bu tür davalarda öncelikle kadının ifadesinin yeterli sayılması gerektiğine inanıyoruz. Ama kadının ifadesi yeterli sayılmıyorsa, hele ki Türkiye gibi hukuksuzluğun egemen olduğu yerlerde, o zaman şunu istiyoruz, diyoruz ki resmi bilirkişi değil, bağımsız bilirkişiler görev yapmalı. onların verdiği raporlar delil kabul edilebilmeli. Ama Türkiye'de bu yok, Türkiye'de hâlâ resmi bilirkişilik kurumu geçerli ve adli tıp raporu isteniyor. Mesela Remziye'nin dosyasında daha önce Çapa Tıp Fakültesi Psiko-Sosyal Travma Merkezi'nden alınmış bir rapor var. Prof. Şahika Yüksel'in vermiş olduğu bir rapor bu. Bu raporda Remziye'nin tecavüze uğrayan bir kadının psikolojisini yansıttığı ve bu tecavüz sonrası post-travmatik stres bozukluğu yaşadığı tespit edilmiş. Mahkeme bununla yetinmedi ve adli tıbba gönderdi dosyayı. Remziye tekrar Adli Tıp'a gitti bir de orda tedaviden ve kontroldan geçti. Oradan gelen raporda da son olarak gelen raporda da Adli Tıp Kurumu da tecavüz sonrası post-travmatik stres bozukluğunu tespit etti. Yani burada her iki rapor birbirini doğruladı. Bu demektir ki Remziye Dinç tecavüze uğrayan bir kadının psikolojik durumu içindedir. Bu raporların anlamı budur. Bunun dışında bir de Nevzat Altuner'in çocuğun babası olduğuna dair rapor var. Şimdi dava tecavüzden açılmıştı. Yani küçük yaştaki mağdurenin ırzına geçmek, böyle tanımlanıyor yasada. Ama yine aynı yasada şöyle bir hüküm var, 416/3 fıkrasında şöyle diyor: Bir kimse küçük yaştaki bir kızın onun iradesiyle ırzına geçerse cezası 6 aydan şu kadar zamana kadar diye. Şimdi mahkeme bunu uyguladı ama bununla ilgili tek bir delil yok yani Remziye'nin rızasıyla olduğuna dair. Sanıklar bile rızasıyla yaptık demiyorlar, yapmadık diyorlar. Ama yaptıkları belgelendi buna rağmen mahkemenin Remziye'nin rızasını var kabul etmesi tamamen suçluyu korumaya yöneliktir. Ayrıca ben bölgedeki hiçbir hâkimin çıkıp da bir korucuya ceza verecek yüreklilikte olduğuna da inanmıyorum.

Dangalaklar konfederasyonuna göre zaten tecavüz diye bir şey yok!

Biliyorsunuz Ortaköy'de "meşhur" bir tecavüz vakası yaşandı. Feminist "zarganalar" olaya hemen sahip çıktılar. "Üç zavallı kadının başına gelenlere bakın; bu pislikler cezasını görmeli," diye yaygarayı koparıp filinta gibi Ortaköylü gençlerimizin 64'er yıl hapis istemiyle yargılanmalarına neden oldular.

Allahın tokatı yok ki; ilahi adaleti var. Hazal Sümer şikâyetini geri aldı. Zira olaydan bir ay bir hafta sonra uyanmış bütün taşları yerli yerine yerleştirip asıl suçlunun evin sahibesi olan Hulya Bilgin olduğunu çakmıştı. Zira Hulya Bilgin, "Tecavüzcüleri çok iyi tanıyordu. Onları eve kendisi çağırıp kapıyı kendisi açmıştı." Kardeşim dediği kız da hakikatte kardeşi değildi. O da Hülya Bilgin tarafından Ortaköylü gençliğe yapılmış bir "ikramdı." (Ki kız, Hülya'nın kardeşi.)

Olayla ilgili şikâyeti yapmak için ısrarcı olan tarafın Hazal Sümer olduğunu, Hulya'yı ve kız kardeşini onun ikna ettiğini başından beri biliyoruz. Bu şikâyeti yapan kişi, neden acaba bir ayı aşkın bir süreden sonra bazı gerçeklere "uyanıp" şikâyetini geri alır? Kapının kırılıp heriflerin içeri zorla girmeleri mevzuu, başından beri şüpheli gözükuyordu. Zira Show'un gosterdiği görüntülerde "onarılmış" bir kapı vardı. Ben de kızlarla röportaj yaparken, buna işaret etmiştim. Ayrıca Hulya Bilgin'in camın önünde tutulurken, diğer ikisinin tecavüze uğraması da şüpheliydi. Röportajın girişinde de "Her tecavüz öyküsü kadar karışık bir tecavüz öyküsü" yazmıştım. Bunları da kendimi savunmak adına yazmıyorum. Diyelim yazıyorum. İşi özünden saptırmak için, aman elimizden geleni ardımıza koymayalım. Aman hemen öküzz (sözümona) maçolar dayanışmasına yaslanıp fırsat bu fırsat (!) feministlere geçirelim. Zira ar zamanı değil, kâr zamanı.

Mesele, "bazı" erkeklerin **tecavüz** meselesini anlayamamasında, işin vahametini inatla kavrayamamasında yatıyor. Biliyorsunuz, bazılarında **empati** asla gelişmiyor, güdük kalıyor. Erkekler dünyasının yaygın fantezilerinden biri **aslında** tecavüze uğramaktan çılgınca **zevk alan** kadın. Bu hakikaten faşizan bir fantezi. Öldürülmekten zevk alan kurbandan, birkaç adım aşağıda; ama aynı merdivende.

Hazal Sumer'in aslanlar gibi savunduğu şikâyetini geri alması, yeterince şüphe çekici. Ama projektörleri asıl dikmemiz gereken husus, tam da önümüzde durmaya devam ediyor. 18 Haziran tarihli *Hürriyet* gazetesinde şöyle yazıyor: "Hâkimin ısrarla 'Zorla cinsel ilişki kurdular mı?' sorusunu kafasını sallayarak 'Hım hım' diyerek onayladığı öğrenilen Sümer, sanıklardan şikâyetçi olmadığım soyledi."

Burda gorulduğu uzre H. Sümer şu ya da bu nedenle (çıkarı için, para aldığı için, tehditlere dayanamadığı için, sonradan arası Hülya'yla bozulduğu için: böyle bir sürü neden söz konusu olabilir) çıkıp aslında pazarlandığını söylüyor. İşin gerçek yuzunu keşfetmiş olmanın coşkusuyla da şikâyetini geri alıyor. Ama tecavüze uğramış mı? Uğramış! Bunu inkâr edemez; etmiyor da.

Peki, diyelim bir yakınınız kötüler kotusü bir kadının pençelerine düşüyor bir gece. Kötüler Kötüsü Kadın (yani K.K.K.) onu pazarlıyor, ikram ediyor, ne halt ediyorsa ediyor ve yakınınız tecavüze uğruyor. Zorla. **Kendi isteminin dışında**. Zaten tecavüzün tamımı bu. Şimdi K.K.K. onu tuzağa düşürdü diye; tecavüz edenleri mazur görmemiz mi gerekiyor? Bu ne biçim adalet anlayışı? Bu ne biçim hukuk? (Guguk demem mi gerekiyor?)

Ama biz gerçek feministler işte bir kez daha tongaya bastık. **Zira kurban arzu ettiğimiz kadar masum değil.** (Yurdun Sesi Organlar Korosu) Kızlar zaten "suprüntüydüler." Ne halt oldukları belliydi. Herkesle yatıp kalktıkları aşikâr bu aşiftelere, altı gencimiz girip çıkmış, bunun için bu kadar yaygara koparmanın alemi var mıydı? Birinin "malını" gasp ederseniz, kanun ensenizdedir. Ama kadınların bedenini geçici olarak "gasp" etmek hiç de suçtan sayılmamalı. Yani birer kere de bu çocuklara "verseler n'olur? İstesinler, istemesinler: böyle bir "ayrıntı" için aslanlar gibi evlatlarımızı yakmaya, hapislerde çürutmeye değer mi?

Büyük Türk Erkeklik Duşunuru Hıncal Uluç'un dediği gibi: "Feministler kuru gürültü ile ortalığı velveleye veriyorlar. Demek "Erkeklik" ölmüş de ağlayanı yok!..

Organ'ın Sesi Hıncal Gevrek kahkahalarımlasiziperişanederim, erkeklik kelimesini cümlesinin içmde bold yazmakla yetinmiyor. Bir de büyük harf ve ikişerden dört tırnakla donatıyor. Şahane cümlesinin sonunda o kaçınılmaz ünlem artı iki noktasıyla tabii ki!

Derin düşüncelerin insanı, hakiki Türk filan-tropu, moda eleştirmem. yemek ve futbol gurmesi Hıncal Bey 19 Mayıs 98'de *Sabah* gazetesindeki köşesinde, bu teraneleri yumurtlamakla kalmıyor. "Hukuk" da uzmanlık alanlarından bir taneciği olduğundan, şu değerli görüşlerini de boşaltıyor.

"Hukukta karine diye bir şey vardır. Karine, bir tarafta ise, ispatlamak obur tarafa düşer. Zilyetlik mülkiyete karinedir mesela... Yani taşıyanın sahip olduğu kabul edilir hukuken.

Yani piyango bileti mesela sizin cebinizde ise, bir başkası onun kendisine ait olduğunu kanıtlamak zorundadır. Size bir şey düşmez. Şimdi, hem feministlere, hem de hukukçulara sormak isterim.."

Hıncal Bey, meramını iyi anlatabilen köşe minderlerimizden değil onun için "karine", "zilyetlik", "yani piyango bileti" diye tam anlamıyla ne anlatmava çalıştığını anlamış değilim. Herhalde kızlar tecavüze uğradıklarını ispatlamak zorundadırlar demeye getiriyor ki, zaten Hazal Sümer'den alman sperm örneğiyle bu ispatlanmıştı. Tabii, olay esnasında kızların tecavüzü videoyla tespit etmemiş olmaları, gerçek bir ihmalkârlık. İnsan, tecavüze uğramışsa, hırpalanmışsa, gırtlağına bıçak dayanmışsa bunu nasıl ispatlamalı ki acaba? Ama "piyango bileti", "zilyetlik", "karine" gibi laflardaki mutlak kalpsizlik, Hıncal Beyin insana ait her şeye ne kadar kayıtsız, ne kadar acımasız ve soğuk bakabildiğinin birebir ispatı. benim indimde.

Bu şahane yazıdan tam bir ay sonra, *Radikal* gazetesinde İsmail Hakkı, bevabisinin adım izlerini takip ediyor ve "Feminist zarganalar, efemine yazarlar" başlıklı yazısını muhtelif edepsizliklerden sonra "Bilmem hâlâ ders olmadı mı?" diye bitiriyor.

"Köşelerinin tepesine fotoğraflarını koymasalar var ya, bu adamlar erkek mi yoksa dişi mi, anlamak imkânsızlaştı." diyor bir yerinde. Kadınlar yüzünden sindirilmiş "efemine erkek yazarlara" geçirmek üzre.

"Ne oluyoruz yahu? Yeter artık! Millet 'maço' diyecek korkusundan sesimiz kısıldı. Halbuki üç gün öncesine kadar 'feminist' diye bacaklarını jiletle tıraş etmeyi hak addeden kadınlara denirdi.

Bacaklarını permatikle kazıyıp suratında yastık iziyle kendini sokağa

atan kadınlara 'ilerici' 'uygar' deniyor. Söz onlara geçti mi ötekiler sus pus olup kalıyor.

İşte bu döktürmeden iki kreşendo. Gerçi, mazbut ve mazlum bir adam intibaını, suretinden aksettiren İsmail Hakkı, yazısı boyunca kreşendolardan aşağısını kabullenmiyor. Hıncal Beyabi'ni bir ay rötarla takip etmiş olmasını, telafi de ediyor bu haşin komik üslubuyla.

Bu jiletle bacak tıraşlama mevzuuna olan takıntısını vs. psikiyatristine havale ediyorum. Ben mesela kendisinden "feminist zarganalar"a karşılık olsun diye "maço" diye söz edemeyeceğim. Zira su katılmamış bir maçoluk da o kadar beter bir şey değil. Her şeyin su katılmış, sıvalanmış, zayıf versiyonları çekilmez oluyor. Hayvanlar aleminden bir sıfat da yakıştıramayacağım kendisine. Bana üslubuyla, mazbut ve mazlum bir memurun, iş çıkışlarında teşhircilik yapmak üzre parkın yolunu tutmasını hatırlatıyor.

Mesele, "bazı" erkeklerin **tecavüz** meselesini anlayamamasında, işin vahametini inatla kavrayamamasında yatıyor. Biliyorsunuz, bazılarında **empati** asla gelişmiyor, güdük kalıyor. Erkekler dünyasının yaygın fantezilerinden biri **aslında** tecavüze uğramaktan çılgınca **zevk alan** kadın. Bu hakikaten faşizan bir fantezi. Öldürülmekten zevk alan kurbandan, birkaç adım aşağıda; ama aynı merdivende.

Erkeklerin bazılarının "kolektif bilinçaltlarından" çıkaramadıkları bu zırva inanç, aslında tüm bu saçmalamaların özünü oluşturuyor.

Bu hain arzuya dayanarak Hollywood *Taciz* filmi yapmıştı bir adet. Zavallı Michael Douglas'ın üstü tarafından nasıl cinsel tacize uğradığı üstüne. Evet, kadınların tecavüzden aslında zevk alabilirliği madalyonun tersinde de, bir başka zırva fantezi: tecavüzcü kadın tacize uğrayan arzusuz erkek, yatıyor.

Tabii, olay bilinçaltında geçiyor. Bilinçüstünde zuhur etmesi ise "bacağını jiletleyen feministler, zarganalar, yüzünde yastık iziyle kendini sokağa atanlar"vari hakaretlerle oluyor.

Amerika Birleşik Devletleri'nde her beş dakikada bir kadın tecavüze uğruyor. Bunlardan yalnızca yüzde 10'u polise şikâyette bulunuyor ve yalnızca yüzde 3'ünde suçlular yakalanabiliyor. Türkiye'yle ilgili sayıları bilmiyoruz. Aile içinde pek çok tecavüz yaşandığı bilinen bir gerçek yalnızca. Amerika'da şikâyet etme oranı yüzde onsa, varın siz ülkemizdeki oranı hesap edin. Siz bu yazıyı okurken Amerika'da bir ya da iki ya da üç kadın (okuma süratinize göre) tecavüze uğradı. Ben Amerika'da da, Harran'da da, Sultanbeyli'de de, Alkent'te de tecavüze uğrayan her kadının acısını içimde duyuyorum.

Bazı "erkekler" insanlığa ait bu duruma karşı bu denli kayıtsız ve hatta saldırganca vaklaşabiliyorlarsa, bu da beni üzüyor. Hem delice üzüyor, hem de kızdırıyor. Gaddarlığın, körlüğün, benorgancılığın bu kadarı, insanlığa dair umutlarımı, çıtır çıtır kırıyor.

Perihan Mağden

Maslak Kız Öğrenci Yurdu'nda taciz

Devletimizi bilirsiniz, genç kızların namusuna çok düşkündür. Hatta arada bir onları bekâret kontrolüne gönderir ki, aman canları isteyip de birisiyle sevişmesinler. Üniversiteler de bu konularda hassastır. Mediko-Sosyal'e başvuran kızların hayatlarında hiç cinsel ilişkide bulunmamış oldukları, doğum kontrolüne zinhar ihtiyaç duymayacakları varsayılır. Hele de devlete bağlı yurtlarda kalan genç kadınların akşam en geç 23.00'de yurtta olmaları mecbur tutulur. Yani kimse merak etmesin, kızların namuslarının bekçiliğini koskoca devlet baba yapmaktadır.

Yurtlarda kalan genç kadınlar kendi sevgilileriyle girebilecekleri bir cinsel ilişkiden "korunurlar", ancak aynı kızlar kendilerine cinsel tacizde bulunmak isteyen erkekler karşısında nedense tamamen korunmasızdırlar

Bu durum Maslak Kız Öğrenci Yurdu'nda da geçerlidir. Yurt, tam dağbaşı teriminin kullanılabileceği, ıssız, akşamları karanlık olan bir yerde kurulu. Üstelik de ulaşım araçlarına yürüyerek on dakika mesafede. Yani yurtta kalan genç kadınlar, otobüsten ya da minibüsten indikten sonra, önce çevresinde pek kimsenin bulunmadığı bir transit yolda karşıdan karşıya geçecekler. Sonra ıssız bir merdiven var, sonra da karanlık bir yol. Bütün bu badireleri aşan canını yurda atabiliyor. Geçmiş olsun.

Yurtta kalanlar ufak tefek tehlikelere alışmışlar neredeyse. Ancak geçen yıl ilk ciddi olay meydana gelmiş. Dört kişinin bir arabaya çekmeye çalışığı bir genç kız onların elinden kurtulmaya çalışırken trafik kazası geçirmiş.

Bu yıl, yine yurtta kalan bir genç kız, üç dört kişinin saldırısına ve ağır tâcizine uğradığında artık dayanamışlar ve bir basın açıklaması yapmışlar.

Yurt idaresi tahmin edebileceğiniz gibi, yurtta kalan genç kadınları "kendi kızları" gibi sahipleniyor! Ancak söz konusu yol transit olduğu için polis noktası konamıyor. Dolayısıyla yurdun kapısına iki sivil polis yerleştiriliyor. Bu iki polis, yine tahmin edebileceğiniz gibi, "erkek sinek bile geçirmiyorlar." Bu çerçevede, yurtta kalanların erkek arkadaşlarının isimlerini almaya başlıyorlar. Kızların tanımadığı tacizciler ise durakta mutlu bir şekilde kurbanlarını bekliyorlar. Bu iki polis de birkaç gün içinde ortadan yok oluyor. Bir tanesinin laf attığı genç kızı, "Polis de insandır, kadına açtır." diyerek yatıştırıyorlar!

Yurt idaresi kızları korumayı hedefliyor ya, söz konusu basın açıklamasından sonra iki kişiye uzun süreli, dört kişiye kısa süreli, bir kişiye de süresiz uzaklaştırma cezası veriyor.

Maslak Kız Öğrenci Yurdu'nda kalan genç kadınlar ve onları destekleyen Öğrenci Yakınları ve Velileri Derneği'nden ve bağımsız kadın gruplarından kadınlar, Kredi ve Yurtlar Kurumu'nun önünde bir basın açıklaması yaptılar. Talepleri bu cezaların geri alınması, uzun vadede yurdun başka bir yere taşınması, kısa vadede ise, esas tehlikenin oluştuğu yola bir polis noktası konması.

Bağımsız kadın grupları, daha sonra Maslak Kız Öğrenci Yurdu'nda kalanlarla dayanışmak için yurdun önünde akşam saatlerinde bir basın açıklaması yaptılar.

Tekstil çalışanlarının yüzde 40'ı kadın

Emek ucuz, şartlar ağır

Verilere baktığımızda sanayide çalışan kadınların yüzde 75'i tekstil sektöründe istihdam ediliyor ve bu sektörde çalışanların yüzde 40'ının da kadın olduğu gözleniyor. Bu işkolunda kalifiye işçiye pek fazla gereksinim duyulmaması, emek yoğun bir üretimin ağırlıkta olması ve kayıtdışının çok olması nedeniyle, tekstil sektöründe kadın ve çocuk emeği kullanımı çok fazla.

"Dokuz senemi verdim. tutunamadım"

Ben konfeksiyon atölyesinde çalışmaya ilkokulu bitirdikten sonra, 11 yaşında başladım. Dokuz sene çalıştım bu alanda. İlk önce küçük atölvelerde ortacı olarak çalışmaya başladım. Bir süre sonra Merter piyasasına geçtim. Orada ki çalışma şartları ise oldukça ağırdı, saat sekiz buçukta başlayıp gece onbir-onikiye kadar çalışıyorduk. Cumartesi günleri ise sabahlıyorduk. Bu durumdan o zaman pek rahatsızlık duymuyordum çocuk olduğum için. Ama fiziksel olarak çok yoruluyordum. eve döndüğümde kendimi yatağa zor atıyordum, hayatla başka bağım olmuyordu. Öğle paydoslarında masaların üzerinde uyuyorduk, çünkü vücudumuz bu tempoyu kaldırmıyordu. şimdi o günlerimi düşündükçe çok üzülüyorum. Çırak olduğumuz için temizlik işlerini de bize yaptırıyorlardı ama bunu yalnızca kız işçilere yaptırıyorlardı. Karşı çıktığımızda ise temizlik işlerinin bizim görevimiz olduğunu söylüyorlardı. Üstelik az çalıştığımızı düşündüklerinde dayak da atıyorlardı çünkü ailelerde çocukları oraya bu zihniyetle veriyorlardı. İşte, "Al bu çocuğa meslek öğret etiyle kemiğiyle senin. yanlış yaparsa dov," diyorlardı

O zaman üzerinde çok da düşünmezdim ama çok cinsiyetçi bir ortamdı aslında. Mesela konfeksiyon piyasasında kadın olmak çok zordur ama dul bir kadınsan daha da zordur. Bir arkadaşımız vardı dul bir kadındı. Patronumuz onu tek başına sabahlamaya bırakırdı. Gerçi tacizde bulunmaları için dul, bekâr ayrımı da yapmazlardı. Genelde ustabaşıları kızlara sarkıntılık yaparlardı. Bunu yaparken işi gösterme bahanesiyle kızların orasına burasına gereksiz bir şekilde dokunurlardı. Makine kullanmayı öğrenmek istediğimizde ise hep bu süreci uzatırlardı, yani öyle kolay kolay iş öğretmeye yanaşmazlardı. Zaten erkeklerle kadınlar aynı işi yapsalar bile aynı ücreti almazlardı. Ve kadınlara hakaret ederlerdi, bağırırlardı, onlar da çıkıp giderlerdi. Birçok kadın çalışan bu işe genelde evlenene kadar devam ederdi. Evlendikten sonra bu işi bırakan kadınlar genelde eşlerinin baskısıyla bırakıyor. çünkü bu işin çok fazla mesaisi var. Birçok kadının kocası bu durumu kabullenmiyor. Ayrıca bu işin hiçbir güvencesi, sosyal olanağı yok. Çalıştığım birçok yerin bana sigorta yaptırdığını söylemesine rağmen daha sonra araştırdığımda bunun yalan olduğunu öğrendim. Daha büyük yerlerde çalıştığım zamanlarda ise sosyal haklarımızı almak için mücadele edilirdi, sendikalaşma girişimleri olurdu fakat bir sonuç alınamazdı. Çünkü en küçük bir girişimde toplu olarak işten atar ya da sindirme yoluna giderdi işverenler.

Merter piyasasında unutmadığım bir olay var. Sun Tekstil adında bir yer var.sendikalı bir verdi orası. Orada insanların mesaisi çok olduğu için işçilerin yemeklerine hap kovulmuştu doping olsun diye. Bunu düzenli olarak hergün yemeklerine hap koyarak yapıyorlar ve bir süre sonra ilacın yan etkileri ortaya çıkıyor. Bunun ortaya çıkması da yemek yapan görevlinin anlatmasıyla oluyor.

Dokuz senemi verdim bu işe ortacılık da yaptım, makinede de çalıştım. modelistlik kursuna da gittim, yani birçok dalında çalıştım ama yine de tutunamadım. Çok ağır şartları var ve karşılığı da kesinlikle alınmıyor.

Bazı bölgelerde daha yaygın olmakla birlikte (mesela gecekondulaşmanın yaygın olduğu bölgelerde), birçok mahalle, irili ufaklı atölyelerden geçilmiyor. Bu atölyelerde çocuk ve kadın çalıştırılması oldukça yaygın. Çünkü bu atölyeler, özellikle çocuk ve kadın emeğinin ucuz işgücüne dayanıyor. Birçok çocuk daha çok küçük yaşlardan itibaren bu atölyelerde çırak olarak çalıştırılıyor. Kadınlar ise, özellikle bu işkoluna kadın işi olarak bakılmasından kaynaklanan düşünceyle bu alanda çalışıyor. çalıştırılıyor.

Bu alanda çalışan kadınların sorunları, diğer alanlarda olduğu gibi ikiye katlanıyor. Çünkü kadın işçilerin durumu erkek işçilerle çalışma şartları bakımından. örneğin ücret, mesleki ilerleme, kendi işini kurma gibi konularda eşit değil. Bu işkoluna "kadın işi" olarak bakılmasına rağmen, genel olarak çalışma alanlarına baktığımızda kadınlar daha çok temizleme, paketleme, ara ütücülük, ortacılık diye tabir edilen işlerde çalıştırılıyor. Makinecilik, son ütü, ustabaşılık gibi işlerin ücreti daha yüksek olmasına rağmen kadınlar bu işleri yapsalar bile, aynı işi yapan bir erkek işçiden çok daha az ücret alıyorlar. Zaten ustabaşı olmayı başarmış bir kadından da, çoğunlukla erkek gibi davranması ve normalden iki katı bir çalışma bekleniyor. Ve kadınlara daha çok geçici işçi olarak bakılıyor. Bu bakış ise kadının yaşamdaki konumuyla doğru orantıda. Kadın evlendiğinde işe devam etme olasılığı düşüyor. Çünkü kadın evlendiği zaman bu işkolundaki yoğun emek ve çalışma saatlerinin uzunluğuyla, evdeki çocuk, evişleri yoğunluğunu bir arada götürmesi olanaksızlaşıyor. Halbuki aynı durum erkek işçi için geçerli değil. Bütün bu tespitler ışığında konfeksiyon alanı kadınlara bir gelecek vaat etmediği için kadınlar da bu işkoluna pek fazla bel bağlamıyorlar. Ama bu değerlendirme yalnızca konfeksiyon atolyelerinde üretim bölümünde çalışan kadınları kapsıyor. Çünkü bu sektörde çok çeşitli dallarda sürekli çalışan ve kariyer edinen (modelist, stilist, müdür) kadınlar da var.

Bütün bu sorunlarının dışında da kadınların yaşamın hemen her alanında maruz kaldığı cinsel taciz bu işkolunda da yoğun bir şekilde yaşanıyor. Özellikle küçük atölyelerde bu durum daha da ileri boyutlara varmış durumda. Hatta hiçbir ilgisinin olmamasına rağmen işe alınan kadınlarda güzellik öğesi belirleyici olabiliyor. Özellikle ustabaşı, makineci, işveren konumundaki erkekler tarafından cinsel taciz sıkça uygulanıyor. Bütün bunlar bir araya gelince de aslında bu işkolunun kadınlar için hiçbir cazibesi kalmıyor. Ama maddi koşullarını ağırlığı, iş seçeneklerinin fazla olmaması ve kalifiyelik şartı aranmaması kadınları, gelecek vaat etmese de mecburen bu alanda çalışmaya itiyor.

Kadınlar açısından baktığımızda fabrikalaşmış dikimevleri küçük ölçekli konfeksiyon atölyelerine nazaran daha avantajlı görünüyor. Gerçi ikisi de yoğun emeğe ve ucuz işgücüne davalı bir anlayışa sahip ve büyük ölçekli dikimevlerinde sendikalaşma hakkı olsa da bu hak pek de kolay alınmıyor. Bu nedenle birçok çalışan, toplu şekilde işlerinden atılıyor ve sendikalaşma taleplerinin karşısında bir tehdit olarak kullanılıyor. Bu alana olan yoğun talep ve denetimsizlik yüzünden de, işlerinden atılan işçilerin yerine yenilerini almak da hiç zor-

luk çekmiyor işverenler. Tabii yine de rekabete dayalı bir sistemde yaşama süreleri fazla olmayan küçük atölyelere göre, büyük ölçekli dikimevlerinde çalışmak daha avantajlı. Çünkü en azından sigorta, yemek, servis gibi olanakları sunuyor. Ancak şunu da gözden kaçırmamak gerekir ki bu olanakların sunulması ücretlerin düşmesine de gerekçe olarak gösteriliyor.

İhracatta yüzde 58'lik dilim

Tekstil sektörü Türkiye ekonomisinin önemli bir avağını oluşturuyor. AB'ye yönelik yapılan ihracattaki rakamlara bakıldığında, tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin en önemli kalemlerin başında geldiği görülüyor. Bu önemi rakamlara bakarak daha iyi açıklayabiliriz. Mesela 1980'de imalat sanayiinde 1 milyon 975 bin kişi çalışırken bu rakamın yüzde 29'u, yani 573 bin kişisi tekstil işkolunda faaliyet gösteriyordu. 1990'a gelindiğinde ise sanayide çalışan işçi sayısı 2 milyon 782 bine çıkarken, tekstil sektöründe çalışanların savısı da 10 yıl öncesine göre ikiye katlanarak 1 milyon 50 bine ulaşmıştı. Tekstilde çalışanların tüm imalat sanayiinde çalışanlara oranı 10 yıl içinde yüzde 29'dan yüzde 38'e yükselmişti.

Sanayi ürünleri ihracatı içinde ise tekstil ve konfeksiyon payı 1996 yılında yüzde 58'lik bir paya sahip görünüyor.

"Kadın ve erkek eşit olmalı"

Tekstil İşçileri Sendikası kadın komisyonu tarafından yapılan bir ankete göre:

• Ankete katılan kadınların yüzde 45.8'ini Karadeniz Bolgesi'nde doğanlar oluştururken, Doğu Anadolu Bolgesi'nde doğanların oranı yüzde 16.9'a ulaşıyor ve bu bolgeleri sırasıyla Marmara Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi izliyor.

• Kadınların yaş ortalaması 28.6'ya denk düşüyor. Bu rakam görece olarak bilinenin aksine sektörde çalışan kadın işçi ortalamasının daha yüksek olduğunu ortaya koyuyor.

• Kadınların yüzde 79.6'sı ilkokul mezunu, yüzde 10.2'si ortaokul, yüzde 1.7'si ise lise mezunu. Meslek Lisesi mezunlarının oram ise yüzde 3.4.

• Kadınların yüzde 47.6'sı evli, yüzde 43.9'u bekâr, yüzde 6.8'i ise dul/boşanmış.

• Kadınların yüzde 48.1'i iki çocuklu, yüzde 29.6'sı bir çocuklu, yüzde 14.8'i üç çocuklu, yüzde 7.5'i ise üçten fazla çocuk sahibi.

• Kadınların yüzde 32.3'ü mesleği olmadığı için, yüzde 6.8'i başka bir iş bulamadığı için, yüzde 8.4'ü bu sektörde geçici olarak çalıştığını belirtmiş. Bu sektörü kadınlara uygun olduğu için seçenlerin oram ise yüzde 8.4.

• "Sendikalı olmak kadın sorunlarını çözmeye yeterli mi?" sorusuna kadınların yüzde 71.1'i havır yanıtını verirken, yüzde 23.8'i evet cevabını vermiş.

• "Kadın işçilerin sendikalarda görev almaları kadınların vaşadığı sorunların çözümünde etkili olur mu?" sorusuna kadınların yüzde 83'ü evet, yüzde 13.6'sı havır cevabını vermiş. Yüzde 3.4'ü ise bu soruya yanıt vermemiş.

• "Kadınların toplumdaki yeri ne olmalıdır?" sorusuna kadınların yüzde 64.4'ü erkek ve kadın arasında eşitliğin sağlanması ve kadınların özgür olması gerektiğini, yüzde 1.7'si ise toplumsal konumundan memnun olduğunu ve kadınların ev kadını olarak yaşaması gerektiği yanıtını vermiş.

Nevin Cerav

* Verilen bu rakamlar ve kadınlara yapılan anket bilgileri Tekstil İşçileri Sendikası ndan alınmıştır ve bu bilgiler yalnızca kayıtlı işçileri kapsamaktadır

İktisata feminist yaklaşımlar

2-5 Haziran tarihleri arasında feminist iktisatçılar Amsterdam'da buluştu.

Feminizmin köklü ve uzun bir geçmişi olmasına karşın, belki de sosyal bilimler içinde en katı kurallara ve bakış açısına sahip olan "iktisat"ın içinde kendini göstermesi yeni bir olgu. "Feminist iktisat" kavramı ilk kez akademik ve profesyonel bir kitle önünde, Amerikan İktisatçılar Birliği'nin 1990'daki yıllık toplantısında dile getiriliyor. Toplantı sonrasında bir araya gelen feministler Uluslararası Feminist İktisatçılar Birliği'ni kuruyorlar. Feminist iktisadın hedefi, "İktisadın eril. bir başka deyişle toplumsal cinsiyetçi, ırkçı, etnik, sınıfsal, vb. taraflılıklarından kurtarılıp, daha zengin, çoklu bir insan anlayışı kimlikleri temelinde kavramsallaştırılması, iktisadın alanının hem kadın hem de erkek deneyimlerini (farklı toplumsal, kültürel, etnik, ırksal, sınıfsal konumlarını da gözeterek) ve farklı konuları da içerebilecek biçimde genişletilmesi."(1) Birlik, feminist iktisadi yaklaşımların tartışma platformu olarak 1 Mayıs 1995'ten bu yana *Feminist Iktisat* dergisini çıkarıyor. Dergi, 1997 yılında ABD'de Uzmanlık Dergileri Editörler Kurulu tarafından "En İyi Yeni Dergi" seçilmiş.

2-5 Haziran tarihleri arasında Amsterdam'da düzenlenen konferans da Uluslararası Feminist İktisatçılar Birliği'nin her yıl düzenlediği yaz konferansı. Bir önceki yıl Meksika'da yapılmış. Konferansta çeşitli ülkelerden sadece feminist kadınlar değil, az sayıda da olsa erkekler de vardı. Feminist iktisadın önemli katkılarından biri disiplini diğer sosyal bilim dallarıyla yakınlaştırmak olduğu için, konferansta sadece iktisatçılar değil, diğer sosyal bilimlerden akademisyenler, politikacılar ve konuyla ilgilenen feministler de bulunmaktaydı.

Yaklaşık 300 feministin katıldığı toplantıda konferanslar, paneller ve tartışma toplantıları gerçekleştirildi. Konferans dört ana başlık etrafında düzenlenmişti:

Kimlik ve Farklılık, Eşitlik ve Verimlilik, Piyasa Ekonomisinin Ötesi, Küreselleşme. Bu konular kuramsal ve ampirik çalışmalarla, birbirini destekleyen veya çelişen yaklaşım ve sonuçlarla tartışıldı.

Benim bu yaz konferanslarına ik katılışımdı. Üç gün boyunca kendimi çok mutlu hissettim. Busya'da, erkeklerin yeniden yapılanma sonucu değişen koşullara ve ortama kadınlar kadar direniş gösterememelerinin yaşam sürelerinde önemli ölçüde düşüşe neden olduğu ve yine erkekler arasında intihar olaylarının yüksek oranda arttığından, Filipinler'de seks turizmine kadar birçok konuda çok şey öğrendim. İktisadın sadece finansal piyasalar üzerine konuşmak olmadığını, insanların yaşamlarının içinde, her anında olduğunu görmek büyük mutluluktu doğrusu. Uluslararası Feminist İktisatçılar Birliği'nin 1999 yılı Yaz Konferansı Toronto'da yapılacak. Birlik ve dergileri hakkında ayrıntılı bilgiyi aşağıdaki adreslerden sağlayabilirsiniz.

1. Bkz. Ufuk Serdaroğlu, *Feminist İktisadın Bakışı Postmodernist mi?*, Sarmal Yayınevi, İstanbul.

International Association for Feminist Economics (IAFFE)
c/o Jean Shackelford Department of Economics, Bucknell University. Lewissburg, PA 17837.USA
faks: 717-524-3760
e-posta: jshackel@bucknell edu
web: http://www. bucknell.edu/~jshackel/iaffe

Feminist Economics
Editör: Diana Strassmann
faks: 1-713-285-5495
web: http://www.ruf.rice.edu/~femec/

Kader Konuk

"Kadın kimliği kurgusal bir şey"

Kader Konuk otuz bir yaşında. Koln yakınlarında doğmuş. Almanya'da, hiç kitabı olmayan bir Türk ailesinin kızı olarak büyümüş. Ama kendisi Köln Universitesi'nde İngiliz dili ve edebiyatı, siyasi bilimler, pedagoji okumuş. İngiltere'nin Hall şehrinde edebiyatta kadınlar üzerinde master yapmış. Virginia Woolf ve anaerkil söylemler üzerine doktora çalışması var. Daha sonra "Oryantalizm Neye Karşı Bir Duruştur" konulu bir araştırma yapmış. Şimdi de, Latife Tekin, Almanca yazan Türk yazar Emine Sevgi Özdamar ve Amerika'da yaşayan ve İngilizce

yazan Güneli Gün konulu doktorasını Henrich Böll Vakfı destekliyor. Kader'le çalışmaları üzerine konuştuk.

Neden kadın yazarları seçtin?

Tezimin konusunu oluşturmaya başladığımda erkek edebiyatından ayırt edilebilen bir kadın edebiyatının varolduğunu düşunuyordum ve bunun üzerine araştırma yapmak istiyordum. "Kadın edebiyatının" varoluşunu örneğin biyolojik yapımızdan dolayı farklı tecrübelere sahip olduğumuza bağlıyordum. Neredeyse, cinsiyetin bire bir yazıya yansıdığını düşunuyordum. Ancak, araştırmalara başladığımdan beri "kadın" kavramının homojen bir kurgu olduğunu anlamaya başladım. Fikirlerim değişti. Bir metni ele aldığımızda yazarın kesin olarak kadın ve erkek olduğunu saptayabilir miyiz? Hayır. Avrı, homojen bir kadın edebiyatının varolduğunu saymak, kadınların arasındaki sınıf, cinsel tercih, etnik kimlik ve din gibi farklılıkların gözardı edilmesine yol açıyor, "Kadın", "kadınlık", "kadınsı" veya "erkeksi" gibi kavramlar kurgusal ve değişkendir.

Kadınlık bir kurgu ise, nasıl kadın politikası yapacağız?

Kavramları açalım ve farklılıklarımızı keşfedelim diyorum. Bugün, kendisini feminist olarak tanımlayan yüz kadını biraraya getirelim, eminim araştırıldığında yüz çeşit feminizm anlayışı çıkacaktır ortaya. Çünkü her biri "kadın", "ataerkillik" veya "özgürlük" dendiğinde farklı şeyleri çağırıştırır ve bu terimleri farklı bir biçimde açıklar.

Almanya'dan bir ornek vereyim: 70'li yıllarda feminist hareketin içindeki lezbiyenler toplumdaki ve hareketin içindeki baskı yüzünden ayrı örgütlenmeye başlamıştır ve ayrımcılıkla (separatism) suçlanmışlardır. Toplumsal bir hareketin yavaş yavaş bölünmesine yol açan nedenlerden biri bu. 80'li ve özellikle 90'lı yıllarda kadın hareketinin içindeki diğer farklılıklar ortaya çıkmıştır: Alman kadın hareketinin içindeki ve dışındaki birinci ve ikinci kuşak göçmen kadınlar, Yahudi kadınlar ve siyah Alman kadınlar avrı örgütlenmeye başladı. Kürt kadınlar ayrı örgütlendi. Hareketin içindeki ırkçılık ve antisemitizm tartışılmaya başladı. Şunu demek istiyorum: belirli bir kadın politikasının çizgisini oluşturmak mümkün değil, çünkü "kadınları" ve "kadınların taleplerini" topluca kimse temsil edemez ve savunamaz. Benim uyguladığım, bulunduğumuz bu süreç içerisinde farklı "çekirdek" gruplarda çalışıp kimlik kavramlarını sorgulamaktır. Şunu sormalıyız: Kullandığımız "kadın" kavramında lezbiyenlerin, biseksüellerin, travestilerin ve transseksüellerin yeri var mı, yok mu? Homojen bir "kadın politikasının" ilkelerini oluşturmak yerine heterojen, hareketh ve sürekli dönüşen bir politikanın temellerini sağlamaya çalışmak daha doğru geliyor bana.

Sence kimlik nedir, nasıl oluşur?

Kimlikler düşünce süreçlerinin sonuçlarıdır, yani birer kurgudurlar. Bu öncelikli olarak kadın, erkek, Türk, Kürt, Amerikan, Alman, heteroseksüel, Yahudi, Hıristiyan, ya da Müslüman olmadığımız anlamına gelir. Etnik, dini, cinsel ve sınıfsal kimlikler dil ve söylem yoluyla yapılandırılır. Bu kimlikleri onların değişmez olduğunu varsayarak üstleniriz. Kimlik bu anlamda bir damga gibi işlev görür ve aslında açık ve hareket halindeki "ben"i sabitleştirmeye çalışır.

"Ben"in bütün dış kabukları döküldükten sonra ortaya çıkan gerçek bir çekirdeği yoktur. "ben" tarihsel olarak yer değiştirebilen farklılaşabilir kimliklerin yazıldığı, silindiği, üzerine tekrar bir başka kimliğin yazılabildiği, değiştirilebildiği, yeni baştan formüle edilebildiği bir tür parşömen gibidir. Bir bebeğin dünyaya gelişinde genelde ilk soru kız veya erkek çocuğu olup olmadığıdır. Anatomik cinsiyetine göre çoğunlukla heteroseksüel bir kız ya da erkek çocuğu olarak yetiştirilir. Simone de Beauvoir önemli bir açıklamada bulunmuştur: "İnsan kadın olarak dünyaya gelmez, kadın yapılır." Kız ya da erkek, bulunduğu kültürün anlayışına göre belirli bir sosyalizasyondan geçer ve cinsel bir kimliğe sahip olur. Bu kimlik doğal olmaktan çok, bir damgadır.

Çağdaş Amerikan düşunur Judith Butler, Simone de Beauvoir'm tezinden de öteye gitmiştir ve anatomik ya da biyolojik cinsiyetin de bir kurgu olduğunu savunur. Bu sorgulamayı da önemli buluyorum.

Kimlikler arası hiyerarşi nasıl işliyor?

Erkek kimliği kadın kimliğine karşıt olarak yapılandırılır, beyaz "ırk"ın kimliği siyah "ırk"ın kimliğine karşıt, heteroseksüel kimlik eşcinsel kimliğe karşıt, Batı kimliği de Doğu veya oryantal kimliğe karşıt olarak yapılandırılır. Yani "erkek" kavramı "kadın" kavramı oluşturulmadan varolamaz. Bu kimlikler, kavramlar ya da kategoriler birbirine bağlı ve böylece ikili bir yapıya sahiptir. Egemen bir kategoriyi oluşturmak için, onun olumsuz karşıtı oluşturulur. Özellikle sömürgecilik döneminde Batı Avrupalıların ustunluğunu ve buna dayanarak "ötekilerini" sömürme "hakkını" sağlamak için, insanlığın farklı ırklara ayrılması üzerine teoriler geliştirilmiştir. Bu söylemler cinsel kimlik anlayışımızı da etkilemiştir. Örneğin, "medeni beyaz batılı kadın" kategorisi "vahşi zenci kadın", "egzotik oryantal kadın" veya "mistik kızılderili kadın" kategorilerine bağlı olarak oluşturulmuştur. Bu tür ırkçı ve sömürgeci söylemlerin etkisini bugün de görüyoruz. Almanya'da beyaz Alman kadının özgür kimliğine karşıt başörtülü, ezilen Türk kadını gösterilir. Irkçı söylemler feminizm ve özgürlük anlayışımızı da belirler. "Alman kadını" veya "Türk kadını" homojen bir kategori olarak oluşturuluyor ve ger çeklere bakış açımızı belirliyor.

İlk Kadın Filmleri Festivali

Bir aksaklık yüzünden 5 Haziran'da açılışını yapacak olan Uçan Süpürge Kadın Filmleri Festivali, 3 Haziran'da başladı. Açılışa katılan Türkan Şoray, Hulya Koçyiğit, Sevda Ferdağ, Perihan Savaş, Hülya Darcan gibi kadın sanatçıların dayanışması ise sevindiriciydi.

Festival gerek medya gerek kadınlardan tarafından oldukça büyük ilgi gördü. Uçan Süpürge'nin "Kadınlar olarak, beyaz perde aracılığıyla birbirimizle ve sinemadaki kadın ile buluşacağız" diyerek düzenlediği bu ilk festivalde seçilen filmler hep kadınlar tarafından üretilmiş ve kadın konulu filmlerdi. Dünya filmleri arasında İngiltere'den Orlando, Arjantin'den Bu Konu Hakkında Konuşmak İstemiyoruz ve Hollanda yapımı Antonia'mn Yazgısı büyük ilgi gördü. Toplu gösterimde ise Macaristan'dan beş film gösterildi. Festivalde ayrıca "Türk Sinemasında Kadın İmgesi", "Kamera Arkasındaki Kadınlar" başlıklı iki panel, kadın konulu iki belgesel, Türk filmlerinde kadın şiddetini konu alan sergi ve Dario Fo'nun bir oyunu da yer aldı. Bilge Olgaç'a özel bir yer verilen festivalde, yönetmenin Kaşık Düşmanı, İpekçe ve Gülişan filmleri gösterildi.

Büyülü Fener'deki kadın konulu ücretli film gösteriminin ardından ise, Yeni Mahalle'de ve Mamak'ta ücretsiz film gosterimleri yapıldı. İlk defa gerçekleştirilen Uçan Süpürge Kadın Filmleri Festivali gördüğü ilgi ve başarısıyla başka illerdeki kadınlardan da talep aldı.

Mamak Sineması'nda gerçekleşen kapanışta kadınlara uçuşan balonların arasında çekirdek ve gazoz dağıtıldı. Coşkulu bir katılımın olduğu kapanış gecesinin konuşmasını ise Filiz Kardam yaptı. Uçan Süpürge gelecekte daha güçlü kadın film festivalleri ile genç kadın sinemacıların ilk filmlerine destek sağlamayı amaçlıyor.

çatom'lar, tahlil, politika üretmek...

şahsen tahlil denen o eski araca başvurmadan nasıl politika yapılabileceğini bilmiyorum. belli bir tahlil yapmadan, taraf olmadan, taraf tutmadan nasıl bir eylem planı çıkarabiliriz?

nisan sayısında çatom'larla ilgili yazdıklarım üzerine mayıs ve haziran sayılarında iki ayrı eleştiri yazısı çıktı. bu iki yazıya kısaca cevap vermek istiyorum. aslında bir biçimde birbirlerine de cevap verdikleri söylenebilecek bu iki yazı bir yandan da tuhaf bir biçimde aynı şeyi söylüyor ve karşımıza ortak bir soru çıkarıyorlar. feminist politika nasıl yapılır?

ayşegül bu soruya, sema nın da paylaşacağına inandığını bir cevap vermiş, "ilişki kurmak, 'biz kadınlar' diyebilmek, ortak ve farklı ezilmişliklerimizi konuşabilmek. hikâyelerimizi paylaşmak. davanışabilmek ve başka kadınlarla ilişkiye girerken her an kendi durduğumuz yeri sorgulamak..."

bu ilk bakışta doğru görünen bir tarif ve bence de bize gerekli bir zemin sağlıyor. ancak kiminle ilişki kuracağımız meselesi biraz karışık. çünkü ayşegül de, sema da kabul edeceklerdir ki, söz konusu bölgeden bahsettiğimizde, devletin kendilerine el uzatmasını isteyen de, dağa çıkıp o devletle savaşan da, muhalif kültür merkezlerinde anadilini öğrenen de kürt kadınları vardır. ve dolayısıyla çatom'larla ya da herhangi başka bir şeyle ilgili, "seslerine kulak verilebilecek" kürt kadınları birbirlerinden çok farklı ve birbirlerine karşı şeyler de söyleyebilirler. bunlardan hangisini seçeceğimiz bir tercih ve buna bağlı olarak tahlil meselesidir.

şahsen tahlil denen o eski araca başvurmadan nasıl politika yapılabileceğini bilmiyorum. belli bir tahlil yapmadan, taraf olmadan, taraf tutmadan nasıl bir eylem planı çıkarabiliriz? önümüze çıkan bir durumu, ânı ve bizim parçası olduğumuz tartışmada bir kurumu tahlil etmekle, bu tahlile dayanarak birilerine tavsiyelerde bulunmak ayrı şeyler. çatom'larla ilgili yazımda, ne kürt kadınlarına ne başka kimseye, ayşegül'ün iddia ettiği gibi, "türkçe öğrenmeyin, sermayeye çalışmayın," demedim, böyle anlaşılacak herhangi bir ifade de yok yazıda. (buna karşılık sema nın yazısında bana, üstelik de emir kipiyle yapılmış bir çok öneri var.)

ama ne olduğunu anlamak üzere yola çıktığım çatom'ları tahlil etmeye çalıştım. evet. çatom'la ilgili bir çok kadınla konuştum. hepsi birbirinden farklı şeyler anlattılar. bütün bu tanıklıkların içinden yazılmasına rıza gösterenleri dergiye aktardım. kendim de elimdeki verilerden bir sonuç çıkarmaya çalıştım. böyle bir konuda sadece tanıklara dayanarak sonuç çıkarmak mümkün olsaydı işimiz ne kadar kolay olurdu. ama ayşegül'ün konuştuğu kadınlarla kendisi de kürt olan sema nın yaklaşımındaki farklılığa bile dikkat edersek, başvurabileceğimiz mutlak bir "kürt kadını" olmadığını da görürüz diye düşünüyorum. ayşegül'ün benimle ilgili bir saptaması var: şahsen sırf devlet eliyle kuruldu diye çatom'lara karşı olma eğilimi taşıyor olabilirim. ancak orada bazı kadınlar mutlu oluyor ve nefes alıyor diye de bu kuruluşları methetmemizin mümkün olmadığını düşünüyorum. bize çeşitli kürt kadınlarının tecrübelerine başvuran, daha ayrıntılandırılmış bir tahlil gerekir bence. çünkü çatom'lardan yararlanan ve çoğu sınıfsal olarak yoksul köylüler ve şehir işsizleri olarak tanımlanabilecek bu kadınların "kimliği" kürt, kadın ve demin andığım sınıfsal konumdan oluşmaktadır ve bu unsurları paylaştıkları başkalarının kaderiyle kaderleri örtüşmektedir. (tıpkı bizleri tanımlamak için türk, islam. sünni'nin asla yeterli olmadığı gibi) dolayısıyla çatom'larla ilgili karar verirken kulak vermemiz gerekenler sayıca artmakta ve çeşitlenmektedirler. dolayısıyla ayşegül'ün de sema'nın da "sen önce o kadınlarla konuş," önerisi bana yalnızca bir haksızlık değil, aynı zamanda yetersizlik olarak da gözükmekte. çünkü sadece o kadınlarla konuşarak karar veremeyeceğimiz şeyler var; mesela çatom'lar nüfus politikasına hizmet ediyor mu, devletin bölgedeki son dönem politikalarıyla bağlantıları nedir gibi.

değinmeden geçmek istemediğim bir nokta da sivil toplum kuruluşları meselesi (konuyla çok ilgili değil ama ben non- governmental organisation'un neden hükümet dışı örgütler diye değil de bu şekilde tercüme edildiğini anlayamıyorum). çatom'un kuruluşunda sivil toplum kuruluşları'nın bulunmasının, zamanla gap idaresi'nden sivil toplum kuruluşlarına devredilmesinin düşünülmesinin bana sorarsanız kadınlar açısından önemli bir anlamı yok. dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi türkiye'de de bin türlü sivil toplum kuruluşu vardır. (bunların içinden çatom'larla ilgili bir tanesi kalkınma vakfı mesela.) sivil toplum kuruluşu olarak tanımlanabilecek bir şeyin illa ki kadınlar için pozitif bir anlamı olması gerekir diye feminist bir politika şahsen bilmiyorum. kaldı ki kadınların elindeki bir çok sivil toplum kuruluşu yine kadınları kalkınma politikalarına entegre etmeye çalışıyor. kalkınmanın şu küreselleşme çağında ne anlama geldiği belli.

bu genel yaklaşımdan sonra biraz da teknik gibi gözüken bazı konulara cevap vermek istiyorum. bunlardan birincisi dil meselesi. ayşegül çatom'larda kürtçe konuşan personel bulunduğuna işaret etmiş. bölge halkı her kürtçe konuşana güvenmemeyi acı tecrübelerle öğrendi. bunun oralarda türkçe öğretmeye yönelik bir politika yapılması iddiamla nasıl çeliştiğini anlamıyorum. ama ayşegül'ün kendi ingilizce öğrenme süreciyle kürt kadınların türkçe öğrenme sürecini kıyaslamasını akla yakın bulmuyorum. istanbul'da bir ayrıcalık olarak öğrenilen ingilizce'yle oradaki türkçe dayatması nasıl bir tutulabilir? öte yandan, yöre halkının kürtçe ve türkçe'yle olan ilişkisi sema'nın tanımladığı gibi de değil. türkçe bilmek varolan durumda bir üstünlük ve kolaylık sağlıyor insana. bunu tespit etmek, bunun kadınlarla erkekler arasındaki uçurumu derinleştirdiğini ve hatta o uçurumun sonucu olduğunu görmek başka bir şey (kamusal alana dahil çok çıkan resmi dili de öğreniyor). buna karşılık kadınlara türkçe öğretilsin demek başka bir şey. ben birincisini yapıp ikincisini yapmadım yazımda. ve yılların asimilasyon politikalarının, sema nın "Kadınımla erkeğimle Türkçe'ye girmek istemiyorum, kendi dilimde kalmak istiyorum," benzeri ifadelerini çok da anlamlı kılmayacak boyutlarda sonuçları var. ayrıca, "Ücretli mi ücretsiz mi köle olacağıma ben karar vermek istiyorum." gibi cümleleri anlamak mümkün değil. hem ben bu yönde bir tavsiyede bulunmadığım için hem de kadınların, emekçilerin, ezilen ulusların ve aklımıza gelebilecek her türlü ezilen toplumsal grubun dayanışması biraz da birlikte düşünerek mümkün olacağı için. yine, "Uzun ya da kısa vadede nefesimi kapatacak veya açacak nefes borularımı ben kendim oluşturacağım," diye başlayan bölüm de aynı sebeplerle epeyce sorunlu. böyle düşünüldüğünde, mesela beyazların hâkimiyetine isyan eden güney afrika halkına alkış tuttuğunuzda da birisi dönüp "sen kendi işine bak bakalım, biz kendimizi ezdirip ezdirmeyeceğimize kendimiz karar veririz," diyebilir. evet, herkes isyan edip etmemeye kendisi karar verir ama kölelik de köleliktir ve bunu fark etmek hepimizin hakkıdır.

öte yandan, "müsaade edersen kendi medeniyetimi, kendi kültürümü ve dilimi ben sorgulayacağım," bölümünü yazarken sema herhalde önüne benim yazımı değil başka bir yazıyı koymuş, onunla tartışıyor.

çatom'lar bölgedeki yeni gelişmelerle daha da önem kazanıyor ve sanıyorum ki bu konuyu çok tartışacağız. o yüzden sema'nın yazdıklarıyla ilgili son bir şey söyleyerek şu cevabı bitirmek istiyorum. bazen eleştiri öyle bir biçim alıyor ki, eleştirilene nüfuz etme özelliğini kaybediyor. sema bana anladığım kadarıyla sömürgeci (kolonyalist) demiş. bunun bana düşündürdüğü şeyler var. bana bu ifadeyi yakıştırınca mesela çevik bir'e ne diyor? beni çevik bir'le aynı kategoriye koyuyorsa neden benimle tartışıyor? yok, senin de yaptıkların aynı kapıya çıkıyor diyorsa mantığını nereye saklıyor? yazdıklarının öfkeli bir kürt kadınının duygusallığı olarak değerlendirilmemesini rica etmiş. ya kendisi benim duygularımı ve öfkemi nasıl değerlendiriyor? birbirimizi anlamaya çalışmadan nasıl tartışabiliriz?

ayşe düzkan

Mutfak Kazaları İzmit'teydi

Perihan Mağden'in *Mutfak Kazaları* adlı şiir kitabı oyunlaştırıldı. İzmit'teki Onlet Center ın otoparkında üç tır dorsesi üzerine kurulan platformda sahnelenen oyunu Emre Koyuncuoğlu yönetti. Esra Bazen Bilgin, Meltem Özsavaş, ve Betül Çobanoğlu'nun rol aldığı *Mutfak Kazaları*. İzmit Şehir Tiyatrosu tarafından alternatif şov olarak sunuldu. Üç gün süren *Mutfak Kazaları*, erkekler dünyasındaki kadınların toplumun kendilerine yüklediği rolleri, buna karşı çıkışlarını, kendilerine yüklenen rollerden kurtulamayışlarını, çırpınışlarını anlatıyor.

çatom'lar, tahlil, politika üretmek...

şahsen tahlil denen o eski araca başvurmadan nasıl politika yapılabileceğini bilmiyorum. belli bir tahlil yapmadan, taraf olmadan, taraf tutmadan nasıl bir eylem planı çıkarabiliriz?

nisan sayısında çatom'larla ilgili yazdıklarım üzerine mayıs ve haziran sayılarında iki ayrı eleştiri yazısı çıktı. bu iki yazıya kısaca cevap vermek istiyorum. aslında bir biçimde birbirlerine de cevap verdikleri söylenebilecek bu iki yazı bir yandan da tuhaf bir biçimde aynı şeyi söylüyor ve karşımıza ortak bir soru çıkarıyorlar. feminist politika nasıl yapılır?

ayşegül bu soruya, sema nın da paylaşacağına inandığım bir cevap vermiş, "ilişki kurmak, 'biz kadınlar' diyebilmek, ortak ve farklı ezilmişliklerimizi konuşabilmek, hikâyelerimizi paylaşmak, dayanışabilmek ve başka kadınlarla ilişkiye girerken her an kendi durduğumuz yeri sorgulamak..."

bu ilk bakışta doğru görünen bir tarif ve bence de bize gerekli bir zemin sağlıyor. ancak kiminle ilişki kuracağımız meselesi biraz karışık, çünkü ayşegül de, sema da kabul edeceklerdir ki, söz konusu bolgeden bahsettiğimizde, devletin kendilerine el uzatmasını isteyen de, dağa çıkıp o devletle savaşan da, muhalif kültür merkezlerinde anadilini öğrenen de kürt kadınları vardır. ve dolayısıyla çatom'larla ya da herhangi başka bir şeyle ilgili, "seslerine kulak verilebilecek" kürt kadınları birbirlerinden çok farklı ve birbirlerine karşı şeyler de söyleyebilirler. bunlardan hangisini seçeceğimiz bir tercih ve buna bağlı olarak tahlil meselesidir.

şahsen tahlil denen o eski araca başvurmadan nasıl politika yapılabileceğini bilmiyorum. belli bir tahlil yapmadan, taraf olmadan, taraf tutmadan nasıl bir eylem planı çıkarabiliriz? önümüze çıkan bir durumu, anı ve bizim parçası olduğumuz tartışmada bir kurumu tahlil etmekle, bu tahlile dayanarak birilerine tavsiyelerde bulunmak ayrı şeyler. çatom'larla ilgili yazımda, ne kürt kadınlarına ne başka kimseye, ayşegül'ün iddia ettiği gibi, "türkçe öğrenmeyin, sermayeye çalışmayın," demedim, böyle anlaşılacak herhangi bir ifade de yok yazıda. (buna karşılık sema'nın yazısında bana, üstelik de emir kipiyle yapılmış bir çok öneri var.)

ama ne olduğunu anlamak üzere yola çıktığım çatom'ları tahlil etmeye çalıştım, evet. çatom'la ilgili bir çok kadınla konuştum. hepsi birbirinden farklı şeyler anlattılar. bütün bu tamklıkların içinden yazılmasına rıza gösterenleri dergiye aktardım. kendim de elimdeki verilerden bir sonuç çıkarmaya çalıştım. böyle bir konuda sadece tanıklara dayanarak sonuç çıkarmak mümkün olsaydı işimiz ne kadar kolay olurdu. ama ayşegül'ün konuştuğu kadınlarla kendisi de kürt olan sema'nın yaklaşımındaki farklılığa bile dikkat edersek, başvurabileceğimiz mutlak bir "kürt kadını" olmadığını da görürüz diye düşünüyorum. ayşegül'ün benimle ilgili bir saptaması var: şahsen sırf devlet eliyle kuruldu diye çatom'lara karşı olma eğilimi taşıyor olabilirim. ancak orada bazı kadınlar mutlu oluyor ve nefes alıyor diye de bu kuruluşları methetmemizin mümkün olmadığını düşünüyorum. bize çeşitli kürt kadınlarının tecrübelerine başvuran, daha ayrıntılandırılmış bir tahlil gerekir bence. çünkü çatom'lardan yararlanan ve çoğu sınıfsal olarak voksul köylüler ve şehir işsizleri olarak tanımlanabilecek bu kadınların "kimliği" kürt, kadın ve demin andığım sınıfsal konumdan oluşmaktadır ve bu unsurları paylaştıkları başkalarının kaderiyle kaderleri örtüşmektedir. (tıpkı bizleri tanımlamak için türk, islam, sünni'nin asla yeterli olmadığı gibi) dolayısıyla çatom'larla ilgili karar verirken kulak vermemiz gerekenler sayıca artmakta ve çeşitlenmektedirler. dolayısıyla ayşegül'ün de sema'nın da "sen önce o kadınlarla konuş," önerisi bana yalnızca bir haksızlık değil, aynı zamanda yetersizlik olarak da gözükmekte. çünkü sadece o kadınlarla konuşarak karar veremeyeceğimiz şeyler var; mesela çatom'lar nüfus politikasına hizmet ediyor mu, devletin bölgedeki son dönem politikalarıyla bağlantıları nedir gibi.

değinmeden geçmek istemediğim bir nokta da sivil toplum kuruluşları meselesi (konuyla çok ilgili değil ama ben non- governmental organisation'un neden hükümet dışı örgütler diye değil de bu şekilde tercüme edildiğini anlayamıyorum). çatom'un kuruluşunda sivil toplum kuruluşları'nın bulunmasının, zamanla gap idaresi'nden sivil toplum kuruluşlarına devredilmesinin düşünulmesinin bana sorarsanız kadınlar açısından önemli bir anlamı yok. dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi türkiye'de de bin türlü sivil toplum kuruluşu vardır. (bunların içinden çatom'larla ilgili bir tanesi kalkınma vakfı mesela.) sivil toplum kuruluşu olarak tanımlanabilecek bir şeyin illa ki kadınlar için pozitif bir anlamı olması gerekir diye feminist bir politika şahsen bilmiyorum. kaldı ki kadınların elindeki bir çok sivil toplum kuruluşu yine kadınları kalkınma politikalarına entegre etmeye çalışıyor. kalkınmanın şu küreselleşme çağında ne anlama geldiği belli.

bu genel yaklaşımdan sonra biraz da teknik gibi gözüken bazı konulara cevap vermek istiyorum. bunlardan birincisi dil meselesi. ayşegül çatom'larda kürtçe konuşan personel bulunduğuna işaret etmiş. bölge halkı her kürtçe konuşana güvenmemeyi acı tecrübelerle öğrendi. bunun oralarda türkçe öğretmeye yönelik bir politika yapılması iddiamla nasıl çeliştiğini anlamıyorum. ama ayşegül'ün kendi ingilizce öğrenme süreciyle kürt kadınların türkçe öğrenme sürecini kıyaslamasını akla yakın bulmuyorum. istanbul'da bir ayrıcalık olarak öğrenilen ingilizce'yle oradaki türkçe dayatması nasıl bir tutulabilir? öte yandan, yöre halkının kürtçe ve türkçe'yle olan ilişkisi sema'nın tanımladığı gibi de değil. türkçe bilmek varolan durumda bir üstünlük ve kolaylık sağlıyor insana. bunu tespit etmek, bunun kadınlarla erkekler arasındaki uçurumu derinleştirdiğini ve hatta o uçurumun sonucu olduğunu görmek başka bir şey (kamusal alana daha çok çıkan resmi dili de öğreniyor), buna karşılık kadınlara türkçe öğretilsin demek başka bir şey. ben birincisini yapıp ikincisini yapmadım yazımda. ve yılların asimilasyon politikalarının, sema nın "Kadınımla erkeğimle Türkçe'ye girmek istemiyorum, kendi dilimde kalmak istiyorum," benzeri ifadelerini çok da anlamlı kılmayacak boyutlarda sonuçları var. ayrıca, "Ücretli mi ücretsiz mi köle olacağıma ben karar vermek istiyorum," gibi cümleleri anlamak mümkün değil. hem ben bu yönde bir tavsiyede bulunmadığım için hem de kadınların, emekçilerin, ezilen ulusların ve aklınıza gelebilecek her türlü ezilen toplumsal grubun dayanışması biraz da birlikte düşünerek mümkün olacağı için. yine, "Uzun ya da kısa vadede nefesimi kapatacak veya açacak nefes borularımı ben kendim oluşturacağım," diye başlayan bölüm de aynı sebeplerle epeyce sorunlu. böyle duşunulduğunde, mesela beyazların hâkimiyetine isyan eden güney afrika halkına alkış tuttuğunuzda da birisi dönüp "sen kendi işine bak bakalım, biz kendimizi ezdirip ezdirmeyeceğimize kendimiz karar veririiz," diyebilir. evet, herkes isyan edip etmemeye kendisi karar verir ama kölelik de köleliktir ve bunu fark etmek hepimizin hakkıdır.

öte yandan, "müsaade edersen kendi medeniyetimi, kendi kültürümü ve dilimi ben sorgulayacağım," bölümünü yazarken sema herhalde önüne benim yazımı değil başka bir yazıyı koymuş, onunla tartışıyor.

çatom'lar bölgedeki yeni gelişmelerle daha da önem kazanıyor ve sanıyorum ki bu konuyu çok tartışacağız. o yüzden sema'nın yazdıklarıyla ilgili son bir şey soyleyerek şu cevabı bitirmek istiyorum. bazen eleştiri öyle bir biçim alıyor ki, eleştirilene nüfuz etme özelliğini kaybediyor. sema bana anladığım kadarıyla sömürgeci (kolonyalist) demiş. bunun bana düşündürdüğü şeyler var. bana bu ifadeyi yakıştırınca mesela çevik bir'e ne diyor? beni çevik bir'le aynı kategoriye koyuyorsa neden benimle tartışıyor? yok, senin de yaptıkların aynı kapıya çıkıyor diyorsa mantığını nereye saklıyor? yazdıklarının öfkeli bir kürt kadınının duygusallığı olarak değerlendirilmemesini rica etmiş. ya kendisi benim duygularımı ve öfkemi nasıl değerlendiriyor? birbirimizi anlamaya çalışmadan nasıl tartışabiliriz?

ayşe düzkan

Mutfak Kazaları İzmit'teydi

Perihan Mağden'in *Mutfak Kazaları* adlı şiir kitabı oyunlaştırıldı. İzmit'teki Oulet Center'ın otoparkında üç tır dorsesi üzerine kurulan platformda sahnelenen oyunu Emre Koyuncuoğlu yönetti. Esra Bazen Bilgin, Meltem Ozsavaş, ve Betül Çobanoğlu'nun rol aldığı *Mutfak Kazaları*. İzmit Şehir Tiyatrosu tarafından alternatif şov olarak sunuldu. Üç gün süren *Mutfak Kazaları*, erkekler dünyasındaki kadınların toplumun kendilerine yüklediği rolleri, buna karşı çıkışlarını, kendilerine yüklenen rollerden kurtulamavışlarını, çırpınışlarını anlatıyor.

Moda kadınları eğlendirmeye yön

Ama uymamak da çok zor

Moda artık eskisi kadar sık değişmiyor ama görüntümüzü modayla çok bağlantılı düşünüyoruz. Modayla değişik biçimde ilişki kuran üç kadın bu konuyu tartıştı.

Hacer: Modaya uymamak diye bir şey çok zor. Ben gençken çok sade bir kızdım, ancak o zamanlar kıvırcık saç modası hiç yoktu, saçımı fonle düzeltip gezerdim. Sonra kıvırcık saç modası çıktı, ama ben kendi saçlarımın o resimlerdeki gibi olabileceğinin farkında değilim. Sonra bir gün saçım denizden çıktığı gibi kurudu ve baktım ki aynı öyle oluyor. Ondan sonra fönden vazgeçtim. Bu olaydan iki sene so ra bir gun lisedeki flörtumle karşılaştım. Bana sen çok değişmişsin, modaya uymuşsun dedi. Yani benim saçıma perma yaptırdığımı sandı, halbuki benim saçımın normal haliydi o. Ben aslında en çok ayakkabıda modaya çok düşkünüm ama bence modayı izlememek mümkün değil. Eskiden göğus dekolteli tişörtler vardı ve her yerde onlar satılıyordu. Şimdi mesela bu v yakalar var. Benim ulaşabileceğim fiyatta mal satan dükkânlarda başka bir şey satılmıyor. Dolayısıyla bunun dışına çıkmak mumkün değil gibi. Bence aslında modanın dışına çıkmak bir çaba gerektiriyor. Ama bir de çok iddialı şeyler oluyor. Ne bileyim iki sene önce kenarı siyah beyaz pötikare olan gözlukler vardı. Ben şahsen öyle şeyleri seviyorum ama çevrem uygun olmadığı için pek kullanamıyorum. Böyle şeyler de hiç modaya uymamak da çok özel seçilmiş bir şey gibi geliyor bana.

Yaprak: Ben moda editorüyüm, şu anda ne varsa hepsini sayabilirim. Tamam bu benim işim ama modayla giyinmemin bir ilgisi olduğunu sanmıyorum. Kimsenin de böyle olduğunu sanmıyorum. Onların gunlük giydiğimiz şeylerle ilgisi olduğunu da duşunmuyorum. Onlar çok eğlenceli şov dünyasının bir parçası. Bu suya atılmış bir taş gibi dalgalar yaratan bir şey. Esasında bütün moda dünyasının amacı bence insanlara tişört, kot ve lastik ayakkabı satmaktır. Ama bunu her zaman nasıl satabilir? İşte ünlü modacılar var, onlar çok enteresan bir şekilde kotu etkiliyor. Yani lastik ayakkabıyla etkiliyor. Onların yaptığı bir şeyden dolayı siz, ya bir kotum var ama ondan da olsun, diyorsunuz. Givim dünyası esasında kot, tişört ve lastik ayakkabıdır, başka birşey değildir. Moda dunyası gerçek insanlar için değildir bence. Moda dünyası tekstil ve hazır giyim dunyası içindir. Dünyada beş yüz bin kişi vardır onlar izliyor sadece. Bizim tükettiğimiz şey hazır giyimcilerin yaptığı şeyler aslında. Moda değil. Hazır giyimciler hani çeşni olsun diye esas modanın birinci lıginden etkilenip hafif değiştiriyorlar, biz de ondan kaçamıyoruz, herkes onları giyiniyor. Biz gelişmemiş bir ülke olduğumuz için biraz fazla meraklıyız. Italyanlar da öyle. Türkler tahammül edemiyor eski şeyler giymeye. Siz podyumlardaki çok kuçük şeylerden etkilenip giyebiliyorsunuz ama o kadar.

Hacer: Bunların dışında daha değişen şeyler var. Mesela yeniden düz saç modası çıktı, eteklerin boyu kısalıyor, kesimler oturuyor. Galiba yine bir siluet değişiyor. Bunun şöyle bir sonucu oluyor, altı sene önceki fotoğrafına bakıyorsun kendini beğenmiyorsun.

Yaprak: Maalesef öyle bir hastalık var. Şimdi güya her şey çok serbest. Artık eskisi gibi etek bilmem kaç santim değil. Herkes aklına eseni yapıyor. Ama doğru bir siluet var. Ve hakikaten de kaçılmıyor ondan.

Esra: Benim son on yıldır özel çabalarım var. Ben kendim dikiyorum birtakım giysilerimi. Kaban bile dikiyorum. Dışarıdakilerin hiçbir şeyini beğenmiyorum. Mesela aynı bluzdan üç tane diktim.

Yaprak: Modayı senin gibi insanlar etkiledi.

Esra: Ben ayakkabılarımı da yaptırıyorum, bir yazlık bir kışlık. Çünkü topuksuz giyiniyorum, vitrinlere hiç bakmıyorum bile.

Hacer: Benim vitrinlere bakmadan geçmem mümkün değildir. Onun bir zevki var. Bu iç çamaşırı da olabilir başka bir şey de.

Yaprak: Yani modadan kaçmak mümkün değil mi?

Hacer: Bence o tişörtlerden, pantolonlardan kaçılamıyor. Eskiden beğendiğin bir şey aradan zaman geçince göze kötü görünüyor.Örneğin, bildiğimiz numaralı gözlukler, uzun zaman gozluğunu değiştirmemiş birisinin yüzunü yadırgıyorsun ya da aşağı doğru daralan pantolonlar vardı, yüksek belli. mesela geçen gün birinin üzerinde görünce... Nasıl giyilir artık bunlar...

Yaprak: Bunlar aşırı detaylar, o pantolonları herkes giyiyor.

Esra: Şu doğru, artık yetmişlerdeki gibi değil. Benim gençlik yıllarımda ıspanyol paça vardı, herkesin giydiği pantolonların paçası öyleydi, yaşlı adamlar bile öyle paça giyiyordu. Şimdi öyle değil herkes her biçim paçalı pantolon givebiliyor.

Hacer: Bir de füzo pantolon var mesela.

Yaprak: Türk kadının hastalığı fuzo. Fuzo altına ayakkabı. Aslında füzo bot içine giyilir ve alt tarafı görünmez ama kadınlar bunu çevirdi ve ayakkabıyla giydi.

Hacer: Bana şimdi botla bile giyilmez gibi geliyor çunkü o siluet geçti.

Yaprak: Botla givildiğinde yadırgamazsın ama biri elektrik mavisi fuzo giyse üstüne de yarasa şeklinde bir şey geçirse, "A kadına bak," dersin. Yani eski uçları giyen birini yadırgarsın. Çok uç şeyler giymiyorsa o kadar yadırganmıyor. Tek başına bir kesimin demode olması diye bir şey yok.

Hacer: Ben bir ara saçımı sürekli topuz yapıyordum sonra bir ortamda gördum ki hemen hemen bütün kadınların saçı öyle. Hatta kalemlerle filan yapılıyordu. Öyle herkesin başı aynı olunca da bundan vazgeçtim.

Yaprak: Bir şehirde beraber yaşayan insanlar arasında bir siluet oluşuyor. Moss diye çok ünlü bir kuaför var, o bir saç yapıyor ve diğer kuaförler de Moss'tan taklit edebildikleri kadar aynı saçı yapıyorlar. Bundan da kaçılmıyor. Aynı şekilde hazır giyimciler gidiyor; yurtdışında hangi modeller moda onları takip ediyorlar, ona göre de bunu taklit ediyorlar. Bir duzey altta olanlar vitrinlere bir şeyler çıkmaya başlayınca bakıyorlar Vakko ne yapmış, yabancı dergiler ne yapmış, insanlar neleri seviyor. Mesela geçen sezon yurtdışında bir suru değişik şey vardı ama Türk halkı asimetriyi sevdi. Ve baktılar ki asimetri çok sevildi herkes asimetri yapmaya başladı. Yurtdışında asimetri çok yoktu oysa. Yani herkes birbirine bakıp çalışıyor ve zaten çoğu fason çalışıyor. Yani bizim kaçamadığımız şey budur. Makyajla ilgili olarak da, dünyanın en güzel kadınlarına en müthiş "kompütür" teknikleriyle rötuş yaparak her sene değişik şeyler öneriyorlar size. Ya şu Cindy'de fena da durmuyor, bir de ben deneyeyim diyorsunuz. Bu moda zaten nasıl olsa garip karşılanmaz diyorsunuz.

Hacer: Bundan beş altı sene önce ben de çoğunluk gibi koyu bordo, siyaha yakın rujla geziyordum ve bana başka bir renk yakışmaz diyordum. Sonra bu değişti şimdi pastel renkler çıktı.

k bir aldatmaca"

e buna bir senede filan gözüm alıştı. mdi o pastel rujlardan ıllanıyorum. Bu sırf moda takip mek de değil. Bir şeyler yapıyorlar, rmızıdan bordoya dönüyorlar ordodan birden pastele dönüyorlar ma bunu yavaş yavaş yapıyorlar ve eğiştikçe eskisi kötü geliyor özümüze.

aprak: Feci bir bombardıman var ı alanda, bir kandırma var. Hayatta ından daha iyi pazarlanan bir şey ok. Sizi bordo renkten açık renk ruja e geçiriyor? Besimler, filmlerdeki kadınlar, mankenler. Ben herhangi bir James Bond filmi seyredeyim onun hangi seneye ait olduğunu anlarım. Beyaz diziler daha demode ama ona rağmen o dizilerdeki oynayan kadınların makyajları modaya uygun. Mesela Madonna'nın her şeyi bire bir uygun modaya.

Esra: Biz bir düğün görmüştük, çok zengin birilerine aitti. Daracık modeller giyilmişti. Halbuki o zaman vatka modaydı. Sonra anladık ki bu gelecek senenin modasıymış.

Yaprak: Giyinmenin bazı kuralları var. Yani bir iki kuralımız olacak ve onlar yıllarca her modaya uygulanacak şeyler. Ama moda bir hayal yani, o gerçek değil ve üç ay sonra başka bir şeydir. Beni etkilemiyor, insanları nasıl etkiliyor bilmiyorum.

Esra: Bazı yerlerde çalışanlar galiba mecburen öyle giyiniyorlar. Bazı iş kadınları mesela, bankada çalışanlar filan.

Hacer: Hani "prezantbl" olmak gereken işler vardır ya. Bunun moda dışı olanının yolunu bilmiyor insanlar. Bir yandan da moda tamamen kadınların kendi aralarında yaptıkları bir şey. Mesela bu küt burunlu ayakkabılar moda oldu ya, bunu beğenen erkek yok. Bütün erkekler sivri burun seviyor. Biz bunu kendi aramızda yapıyoruz.

Yaprak: Tabii. Mesela ojeye de pek hoş bakmazlar. Kırmızı yine iyi. şimdi feci renkler moda, böyle pul gibi parlayacağız. Ama bu biraz hayat sevinci aslında. İnsana kendini iyi hissettiriyor. Mesela saç modeli değiştirmek filan. Herkesin giyim kodları var bence, kendi içinde bir modası var, normal modaya uymasa da. Esas güçlü olan moda o bence. Yoksa moda insanları eğlendirmeye yönelik bir aldatma, bir eğlence, eğer paranı oraya buraya saçmıyorsan eğlenceli bir şey moda.

Hacer: Sence ne tür kadın modaya uymaya yatkın?

Yaprak: Her tip olabilir. Çok alakasız gruplardan insanların modaya düşkün olanları var. İnsanlar da artık eskisi gibi değil. Bir giysi aldıklarında daha uzun süre giymek istiyorlar. Batı'da daha rahat giviniyor insanlar, bol tişörtler, jean'ler. Sonra öyle hep başka model ayakkabı filan olmuyor, aynı tür ayakkabılar giyiliyor her sene.

Esra: Mesela apartman topuklu ayakkabılar var, bımu herkes giyemez.

Hacer: Ben çok düşkünüm değişik ayakkabıya. Bir ayakkabı gördüm geçen gün, hem topuklu hem gül desenli bir şey, allahtan çok pahalıydı da alamadım. Yoksa ben o modeli gündeliğe giyerim.

Yaprak: Türkiye'de son çıkan her ürün en çok satıyor. Bununla ilgili bir örnek vereyim, Channel'in 5 numaralı parfümü dünyanın her yerinde en çok satan markadır. Bir tek Türkiye'de düşük satışı. Çünkü burada en son çıkan parfümü kullanıyor herkes. Bu kadar çabuk değişen moda daha Türkiye'ye gireli çok olmadı ve insanlar bütün bunlarla daha yeni karşılaşıyorlar. Bu bir ilkin heyecanı olabilir insanlarda. Yani bir süre sonra insanların daha şahsiyetli seçimleri olabilir. Yoksunluğun yarattığı bir açlık diye düşünüyorum Genç bir toplum yani her şey yeni çıktı. Ve herkes yeni çıkanı almak gerektiğini düşünüyor, doğru olanın o olduğunu düşünüyor.

Esra: Bu çok ilginç, doğru olan diye bir şey var...

Yaprak: Evet tabii, moda açısından doğru giyinmek diye bir kavram var. Ama bu da sokaktakiler için bir şey değil. Bizim buradaki tüketimin bununla ilgisi yok. Bu yeni kavuşmaktan. Onun için bütün sektör, giyim, kozmetik Türkiye gibi gelişmemiş ülkelere akıyorlar çünkü satamıyorlar Amerika'da, Avrupa'da. Hani bol tişörtler var ya, artık burada kimse giymiyor, Amerika'da herkes onları giyiyor hâlâ. Çünkü artık ordaki insanlar pişkinleşmişler modaya karşı. Burada ise pişmişlik yok, ne varsa giyeyim diye düşünüyor.

Esra: Doğu Avrupa da çok farklı. Kışın Varşova'daydım, insanların üzerindeki paltolar o kadar şıktı ki. Yani klasik bir giyim ama çok zevklilerdi. Çekter de öyle. Herkes sanki on yıldır aynı çok şık paltoyu giyiyor gibi. Bir de takı çok ünlü oralarda, çok zevkli, çok farklı tasarımlar var.

Yaprak: Modanın amacı kadınlar. Ama şimdi öyle bir noktada ki fütursuzluk diye bir şey kalmadı, bir bakıma kendilerini de baltalayan bir şey. Çünkü modayı her şekilde doğru takip etmek de esasen sona eriyor. Ajda Pekkan modeli başka yerde olmaz.

Hacer: O kadın başka bir şey. En son Spice Girls saçı yapmış ya.

Yaprak: O ciddiye alınacak bir şey değil aslında.

Penaltı nedir, yenir mi içilir mi?

Bir sürü erkek el ele tutuşup koca bir lıalka yapmış da kadınları bunun içine almamak için vargüçleriyle çabalıyorlar hissine kapılıyor insan.

Dünya kupasına kadınları dahil etme süreci nedense pek ağır ve meşakkatli ilerliyor. TRT maç saatinden önce, birazdan hipnotize olup ekrana yapışacak olan erkeklere kızacak halleri kalmasın diye kadınları sakinleştirici ve oyalayıcı bir program yapmış. Pek komik parodiler ve "sokak roportajları" yapıyorlar. Fransa'da da sadece kadınlara yönelik şovlar çok revaçtaymış. Bir süre için erkeksiz, yani işsiz güçsüz kalan kadınlar baş başa, kadın kadına yemek yiyerek çıplak erkeklerin şovunu [illegible]rediyorlarmış. Ne de medeni memleket. Adam lar maç seyredecek diye kadınlar evde oturmak zorunda kalmıyorlar.

Bir sürü erkek el ele tutuşup koca bir halka yapmış da kadınları bunun içine almamak için vargüçleriyle çabalıyorlar hissine kapılıyor insan.

Acaba kaç kadın maçları ciddi ünlerden izliyor diye aşağı yukarı bir tahmin yürütmeye kalksanız, o da başarısız bir girişim olur. Çünkü kameramanlar kamerayı tribünde dolaştırmak yerine çoğunlukla, hoş, alımlı bir hatuna kilitleyiveriyor. Hoş ve alımlı olmanın haricindeki ölçüler her memleketin benimsediği genilen ortalama kadın tipine göre değişiyor tabii; hani bu adamların zevkine hitap eden kadın meselesi... Bir kameramanı bu şekilde suçlamaya kalksanız cevap hazır haliyle: "Kadınların futbola ilgisinin artıyor olmasını belgeliyoruz, neden rahatsız oldunuz?"

Özellikle lise yıllarında ateşli birer futbol taraftarı olan kızlar bu halkaya dahil olmak kaygısıyla, sakız ve şapka tüketimlerini arttırıp argo öğreneceğiz diye helak oluyorlar. Onlar uğraşadursunlar, sokak röportajlarında hemcinsleri "Penaltı nedir?" sorusuna inatla, "Yenir mi, içilir mi?" diye cevap veriyor. Ustelik buna gülünüyor bir de. Siz erkeklere. "Karnıyarık nasıl pişirilir?" diye sorun da komiklik neymiş görün. Bir de kadınları futbolla barıştırma çabalarından biri olarak Romario' nun gol attıktan sonra çırılçıplak koştuğu o cips reklamını düşünsek... Erkekler! İzin verin de kadınlar futbolu futbol olarak izlesin. Zaten yanılmıyorsam her maçta da çıplak koşma vakalarına rastlanmıyor. Biraz daha gayret; futbol elimizin altında. Önümüzdeki dünya kupasını bekleyelim bakalım. Sahi kaç yılda bir oluyordu bu maçlar, bundan sonraki 2002'de miydi neydi?

Çiğdem

Bayır Gülü

Pazartesi okurları Feyhan Güver'i bu sayfadaki karikatürlerden tanırlar. Ama asıl ününü *Leman*'da yaptı. Önce Feyhan Sofrası adlı yazılarıyla, sonra da Bayır Gülü adlı köşesindeki karikatürleriyle.

Bir mizahçı olarak Feyhan Güver'in en önemli özelliği samimiyeti ve kendisine has, özgün bir dünyayı aktarmasıdır. O yıllarda şimdi olduğu gibi İstanbul'da değil, Trakya'nın bir köyünde yaşayan Feyhan, köyü, köyün kadınlarını çizdi hep. O kadınlara yönelik önyargılarla alay etti; hep şunu dedi sanki karikatürlerinde bize, "Farkında mısınız, o kızlar da oynaşır, o kadınlar da sever, sevişir, orgazm olur, tıpkı şehirdeki kadınlar gibi kızar kıskanır..."

O yüzden Feyhan'ın karikaturleri, mizahın erkek dunyasında farklı bir soluk oldu hep.

Sadece köyü çizmedi Feyhan Güver. Şehirde kaybolmuş köylü kızları, şehrin kayıp kızlarını da aktardı bize. Ve mizahında yer yer hepimizi hizaya sokacak bir acılık taşıdı.

"Sana bakarken, sanki içimde bir yer acıyor... Seni dunyada kimsenin kimseyi sevemeyeceği kadar seviyorum..." diyen sevgilisine, "Zorlama... Bi puştluk yapma yeter..." diyen kızın acılığı gibi. Hayatın, erkeklerin çoğumuzun ağzında bıraktığı o kekremsi tat.

Feyhan Güver, karikatürlerini *Bayır Gülü* adlı kitapta toplamış. Bazen bir cevap bulmak, bazen yalnızlığımızı unutmak için.

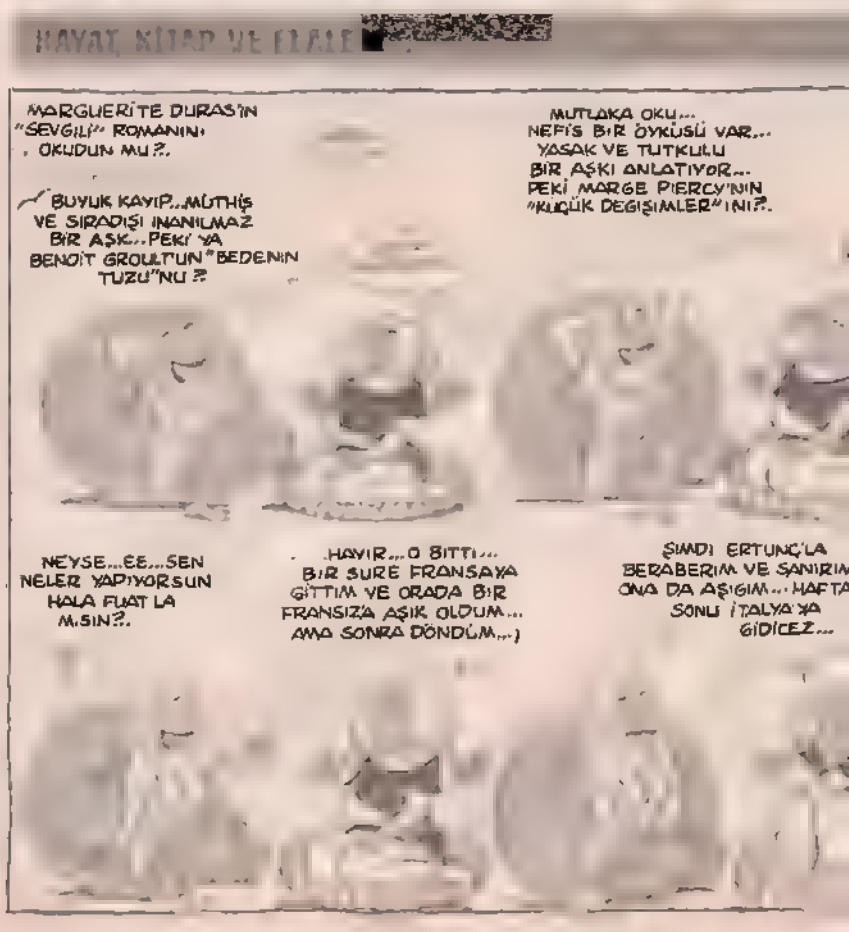

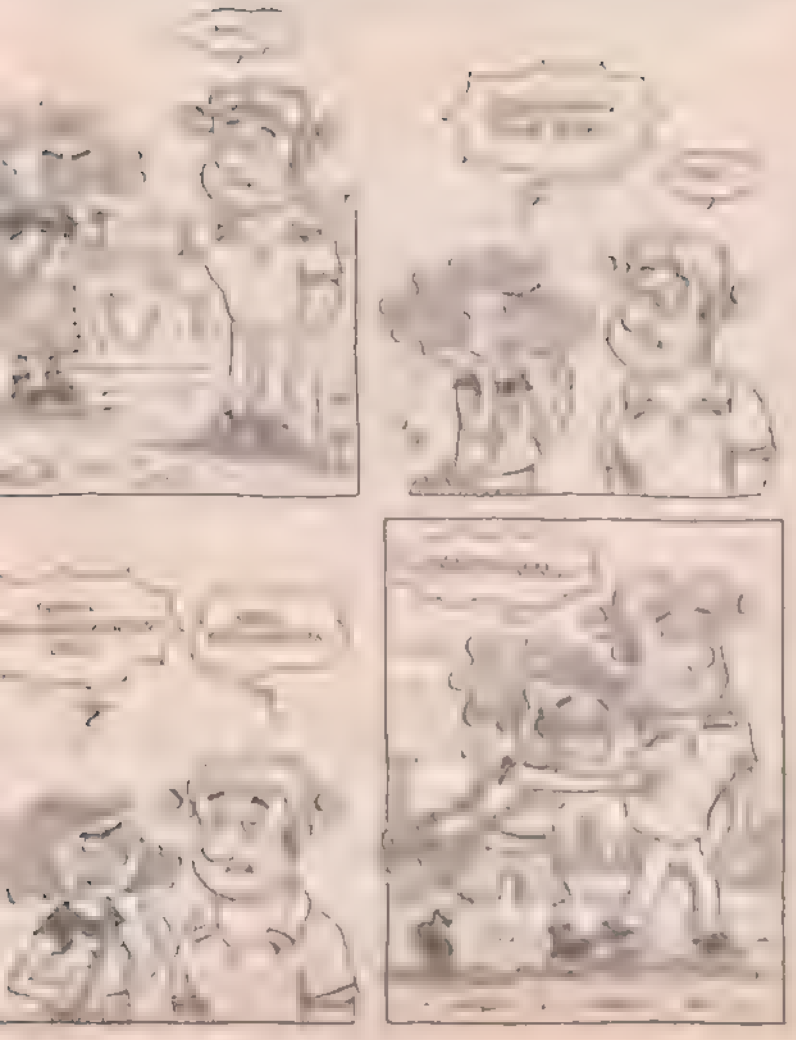

Zinada arayı kapatalım!

Malum, bütün dünya biz kadınlara karşı. Kaç yıldır söylüyoruz, öğrenmediyseniz öğrenin artık. Benim kafanı öyle teorilere tahlillere, filan ermez. Yasalardan da anlamamam. Ama bizlere karşı hazırlanan komploları asla yutmam. Yasalardan anlamam dedim ama zina yasası hariç (dördüncü eşimden şiddetli komploculuk sebebiyle boşanmamdan önce lazım olmuştu da). Sözde eşitlik sağlayacağız diye erkek zinasıyla ilgili maddeyi iptal ettiler ya, altı aydır elleri değip yasal düzenlemeyi yapamadılar. Duyan da çok mühim işlerle uğraşıyorlar zanneder. Tabii ne oldu, altı aydır zina yapan erkeğe hiç ceza yok, kadının cezası kapı gibi duruyor. Duyduk ki şimdi kadınla ilgili yasa iptal edilmiş. Sakın ola ki, "İntikam çanları benim için çalıyor, altı aydır çektiklerimin hepsini ödeteyim de ilgili şahıs görsün" diye duşunup hemen harekete geçmeyin. Bu işler aceleye gelmez, hesap kitap ister.

Ben hepsini araştırdım. Öyle iptal filan yetmiyor. *Resmi Gazete*'de yayımlanması lazım. Şimdi ben kalıbımı basarım, Meclis, vergi yasasıydı, irticaydı, terörle mücadeleydi, hepsini bir kenara bırakıp iptal kararı *Resmi Gazete*'de çıkmadan elbirliğiyle yasayı yapar. Biz de bastırmak durumunda kaldığımız intikam hırsımızla ülser olur otururuz (neyse ki prostat derdimiz yok). Ama şayet kararı gazetede görürseniz, artık bir ay mı olur, üç ay mı, derhal boşluklardan faydalanın. Eğer bıçaklanmak ya da karaciğerinize birkaç kurşun yemekten yırtarsanız asla hapse filan girmeyeceksiniz.

Onemli not: *Resmi Gazete*'ye ulaşamayanlar benden bilgi alabilirler. Ben her gün izliyorum.

Nazmiye Örümcek

Bir de benimkini gör!

Sevgili Melek Güneş uzun süredir "Benimki" adlı yazı dizini okumaktayım. "Seninkini" okuduktan sonra "Benimkini" yazmak artık zorunlu hale geldi. Yazmazsam benimkine haksızlık olur kanaatindeyim.

Son bir yıllık yaşamımı kısaca şöyle özetleyebilirim. Londra'ya dil öğrenmeye geldim, benimkini buldum!.. Nereden başlamalı bilmemki! En önemlisi... Benimki hiperaktif. Yani yerinde duramayan, sürekli hareket halinde olan bir adam düşünün. Her işten anlar benimki. İngiltere'nin eski binalarını restore eder, dekorasyon yapar, bahçe düzenler. Başkasının bir ayda yapacağı işi benimki bir haftada bitirir.

Benimki yorulmak nedir bilmez. Akşam işten geldiğinde hemen mutfağa girer, yemek yapmaya başlar. Yemek pişerken hamur açar, baklava yapar, baklavayı fırına sürdükten sonra tuvaleti banyoyu temizler, duşunu alır. Yemeğimizi yerken sevgiyle gözlerimin içine bakarak "Annenin pişirdikleri gibi güzel olmuş mu canım," diye sorar.

Ben burcumun da etkisiyle (!) son derece tembel bir insanım. Yatakta tek pozisyonda yatar ve övle kalkarım Benimki surekli hareket halindedir. Uykudayken uyanıkken... Hiç farketmez. Benimki ODP'ye kesinlikle üye olmaz. Sıkılır çünkü. ÖDP İstiklal Caddesi'nde "süpürme" eylemi yaparken beninki olsaydı miting bitene kadar Türkiye'yi süpürür gelirdi. Hatta mitinge gelenlerin acıkmış olabileceğini düşünerek akşamdan hazırladığı dürüm kebaplarını dağıtmaya başlamış olurdu.

Benimki avukat falan olmak istemez. Mahkemenin sonucunu bekleyemez çünkü. Benimki iş bitiricidir, ne yapar eder adaletin erken tecelli etmesini sağlar. Benimkinin bir tek hayali vardır, kovboy olmak. 1930 yılından sonra çevrilmiş bütün kovboy filmlerini ezbere bilir. Kızılderilileri kabile reislerine kadar tanır benimki. Meksika'ya gideceğiz benimkiyle. Ben bir barın önünde başunda hasır şapkayla pinekleyeceğim, yüzüme konan sinekleri elimle kovalayarak. Benimki kovboyculuk yapacak. Benimki öyle Kuşadası'na akrabalarıyla bayramlaşmaya gitmeyi düşünmez. Meksika'da tek tük kalmış eski kovboylarla helalleşmeye gider. Rüyalarında sürekli hareket halindedir benimki, "Seninki" elele yeşilliklerde koştuğunuzu görürken benimki üçüncü dünya savaşını başlatmış ve bitirmiştir bile.

Aslında benimkiyle ilgili yazılacak çok şey var ya!.. Dergideki bazı kıskanç kadınların "benimkini" okuduktan sonra yazımı pusulaya çevirmelerinden korkuyorum. Yani sözün ozü sevgili Melek Güneş o orta sayfa benimkinin hakkı olmalıydı diye düşünüyorum.

Bu arada benimkine daldım. sevgili okuyucular sormayı unuttum. Sizinki nasıl?

Nahide Y.

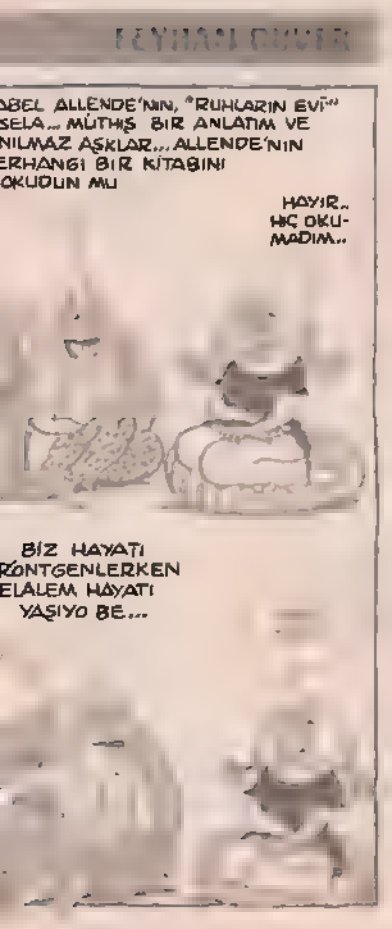

Anal seks hakkında soramadıklarınız...

Anal seks üzerine rivayetler gerçeklerden daha yaygın. Aşağıdaki yazıda bu konuda ulaşabildiğimiz bazı doğruları bulacaksınız.

Anal seks hakkında bir sürü şey duyarız. Ama cinsellikle ilgili kitapların çok azında bu konuya değinilir.Bir çok kadın. anal seksi esas olarak bir şiddet eylemi olarak yaşıyor. Örneğin Mor Çatı'va gelen başvuruların bir çoğunda dayağın yanında anal tecavüz de söz konusu. Cinsellikle yeni tanışan ama bekâretlerini kaybetmek istemeyen birçok genç kızın da anal sekse yöneldiğini duyuyoruz. Onlar için en azından ilk denemelerde amaç erkeğin tatmini

Cinsellik konusunda arzularımıza göre ya da el yordamıyla değil erkeklerin ihtiyaçlarına göre biçimleniyoruz. Bu konuda güvenilir olan bilgilere ulaşmak da kolay değil. Böylece cinsellikle ilgili bir çok konu zihnimizde karanlık kalıyor. Söz konusu anal seks olduğunda bu karanlık iyice artıyor. O yüzden aşağıda bu konuda kadınların sık sık akıllarına takılan bazı sorular ve onlara verebileceğimiz cevapları bulacaksınız.

Anal seks neden bu kadar yasaktır?

Anal seks en önemli cinsel yasaklardan birisidir. Genel ahlak ve dinler bu tür birleşmeyi asla hoşgörmez. Aynı şekilde eşinizin tecavüzüne karşı sizi korumayan yasalar, anal ilişkinin teklifini bile boşanma sebebi sayar. Bu konuda çok söylenen bir şey, eşlerinin kendilerine anal ilişki teklif ettiğini dillendiremeyen kadınların ayakkabılarını ters çevirip hâkimin önüne koyarak dertlerini anlatmalarıdır. Yani, adı üzerinde "ters ilişki".

Anal seksin böyle yasaklanmasının başlıca iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi bu tür birleşmenin üremeye yönelik olmamasıdır. İkincisi ise anal bölgeye ilişkin pislik duygusu ve tiksintidir. Hani, "Hak yolu varken b.. yolunda işin ne?" hikâyesi.

Pornografide anal seks gerçek hayatta yaşandığından daha fazla yer alıyor. Bundan, pornografinin esas tüketicisi olan erkekler için anal birleşmenin tahrik edici olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Erkekler anal ilişkiyi neden bu kadar tahrik edici bulurlar?

Bunun çeşitli sebepleri var. Çoğu erkeğe sorduğunuzda, anüsün vajinaya göre daha sıkı ve sıcak olduğunu ve bu yüzden anal seksi tercih ettiklerini söyleyecektir. Bunların doğru olma ihtimali yüksekse de anal seksin bu kadar tahrik edici olmasını açıklamıyor.

Pornografideki bütün anal seks aktarımlarında, kadınların canının en azından belirli bir süre boyunca yandığı vurgulanır. Anal birleşme, sado-mazo edebiyatın, başta Marquis de Sade'ın ta kendisinin tercih ettiği bir ilişki biçimidir. Sade'ın eserlerinde, vajina kirli bir bölge olarak horlanır, buna karşılık "normal", "sıradan" birleşme neredeyse anal ilişkidir.Bütün bunlardan, kadına yönelik belirli bir şiddetin ifadesi olmasının ve çoğunlukla iki cinse de yönelik bir cezalandırma ve aşağılama içermesinin anal ilişkiyi tahrik edici kılan faktörlerden biri olduğunu görüyoruz. Tecavüz fantezilerinde anal sekse şefkatli fantazilerden daha fazla yer verilmesi de boşa değildir.

Freud ise anüs merakının. özellikle katı tuvalet terbiyesinin anüs bölgesine koyduğu sınırlamadan kaynaklandığını anlatır. Faaliyeti denetim altına alınmış bu bölgeye "girilmesi" bu yasağın parçalanması anlamına gelir.

Anal birleşmede pasif konumda olan erkeklerin ise prostatlarına yapılan basınçtan dolayı da zevk aldıkları söyleniyor.

Ya kadınlar bu tür birleşmeden neden zevk alırlar?

Bunun sebepleri de karışıktır. Erkekler için geçerli olan, şiddet ve tecavüz kalıbının yer yer kadınlar için de geçerli olduğunu biliyoruz. Bir farkla, kadınların tecavüz fantezilerinin kökeninde şiddete uğrama arzusu değil, cinsel ilişkiye rıza göstermekten sakınma ihtiyacı yatar. Bunun dibinde de kadınların cinsel arzusu üzerine konan yasaklar vardır.

Fizyolojik olarak anüs, duyarlı bir bölgedir. Her duyarlı bölge gibi haz -ve acı- hissetmesi mümkündür. Ayrıca anüsten diğer genital organlara basınç yapılması ve dolayısıyla haz elde edilmesi de söz konusudur.

Kadınlar anal ilişkiden neden hoşlanmazlar?

Bunun çok fazla sebebi var. Bunlardan bir kısmı fizyolojik. Anüs kasları dışarı açılmaya uygundur. Böyle duyarlı bir bolgenin ters yönde zorlanması acı verici olabilir. Ancak. duvulan rahatsızlıkta bu tür birleşmelerin genellikle gönülsüz, sıklıkla da zorla gerçekleşmesinin etkisi vardır. Kadınlar genellikle bedenlerine yabancı kalarak büyürler. Bedenine yabancılık çeken birisinin anüs gibi kirli olduğu öğretilen bir bolgenin cinsel haz açısından değerlendirilmesi konusunda sıkıntı çekmesi şaşırtıcı değildir. Yani anüs üzerinde çocukken getirilen kısıtlamalar hem kadınlar hem de erkekler için bölgeyi hem itici hem çekici kılmaktadır.

Anal seks taleplerinin karşısındaki tutum ne olmalı?

Canınızın istemediği hiçbir şeye rıza göstermek zorunda değilsiniz. Size anal seks konusunda fiziksel zorlama, ısrar, duygusal baskı ("Dene bak sen de seveceksin", "Bana bunu yaparsan seni çok seveceğim", "Senden önce birlikte olduğum kadın buna izin verirdi") yapılabilir. Bunların hiçbirini ciddiye almak zorunda değilsiniz. Cinsel faaliyetlerinizi yönlendirmesi gereken eşinizi mutlu etme arzusundan daha fazla kendi arzularınız olmalı.

Anal seks sağlığa aykırı mıdır?

Sağlık açısından anal seksin çeşitli sakıncaları vardır. Birleşme sırasında anüste çatlak oluşması ve kanama olması sıklıkla rastlanan bir durumdur. Bunun çeşitli sonuçları vardır. Bunlardan birincisi kan yoluyla bulaşan hastalıklardan kapma riskidir. Cinsel yoldan bulaşan hastalıklara karşı partnerinizin her zaman prezervatif kullanması gerekir. Öte yandan söz konusu çatlaklar hemoroid riski yaratır.

Hekimler, zorla yapılan tek bir birleşmenin bile kalıcı hasarlar bırakabileceğini hatırlatıyorlar. Bazı hekimler ise, anal seksin sık sık yapıldığında uzun vadede, anüs kaslarında gevşemelere ve dolayısıyla dışkı ve bağırsak gazlarının denetlenmesinde zorluğa yol açabileceğini söylüyorlar. Buradaki "sık sık" ifadesinden neyin kastedildiği belirsiz. Buna karşılık bazı hekimler zorlama olmadığı ve acı vermediği sürece anal seksin bu tür bir mahzur yaratma ihtimalinin zayıf olduğunu söylüyorlar. Ayrıca yine hekimler, böyle bir gevşeme gerçekleşse bile bunun çok basit bir operasyonla düzeltilebileceğini söylüyorlar.

Anal seks canınızı yakar mı?

Zorla, gönülsüz olarak yapıldığında mutlaka. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi anüse yönelik zorlamalar yırtılmalara yol açabilir. Ancak özenli birleşmelerde canınızın yanmaması mümkündür. Anal birleşme sırasında pasif tarafın gönülsüz olması kendini sakınmasına yol açacaktır. Bu da birleşmeyi zorlaştırır. Daha kolay bir birleşme için pasif tarafın başlangıçta ıkınması gerekir ki bu da ancak arzuyla yapılabilecek bir şeydir.

Anal seksten zevk alabilir misiniz?

Bazı kadınlar anal yoldan orgazm olabildiklerini öne sürüyorlar. Birçok kadın, isteyerek girdikleri anal birleşmelerden zevk aldıklarını anlatıyor. Bazı kadınlar da anal birleşmenin klitoral ve vajinal uyarıyla birlikte haz verdiğini tecrübe etmişler.

Gerekli önlemleri alıp, anal ilişkiyi denememeniz için hiçbir sebep yok. Ancak merak ya da arzu duymuyorsanız denemeniz için de bir sebep yok.

Sevil Bağcı

AYIP KÖŞE

Karanlıktan korkuyordum. Sevişirken bile ışığa gereksinimim vardı. Teni öyle beyaz ve yumuşaktı ki... Yıllarca ona dokunmayı beklemiştim. Gecenin bir saati, evde yatağımıza uzanmış birbirimize bakıyorduk. Dudaklarına dokundum, dili parmak uçlarımda gezindi. Cesurdu. Gözlerini kapıyordu. Yıllarca ona dokunmayı beklemiştim ve yıllardır ona dokunuyordum. Her defesında ilk kez dokunduğumda duyduğum çoşkuyu duyuyordum. Teni sabun kokuyordu. Ensesine yöneldim, öpmeye başladım. Saç diplerini. dökülmüş saçların açıkta bıraktığı yerleri ıslatıyordum ağzımın kıvrımlarıyla. Başka kıvrımlarımda da bütünüyle duyumsuyordum ıslaklığı. Kendi ıslaklığımı. Ona ıslaklık vermek istiyordum. Öyle durup bekliyordu. Sevilmeyi, kapsanmayı. Kollarına dokunuyordum bir yandan da. Artık boynunu keşfetmiştim bütünüyle. Dudaklarımın değdiği yerlerde morluklar, kızarıklıklar bırakıyordum ona. Sabah aynanın karşısında bunları görmesini istiyordum. Geceyi görmesini. Hayır, gece lambasını istemiyordum. Geceliğimi göğüslerimin üzerine kadar sıyırmış, gövdesini altıma almıştım şimdi. Göğüslerime bakıyordu. Parmaklarıyla dokundu bakışlarının ulaştığı yerlere. Göğüs uçlarımı kavradı. Acı ve arzu bir aradaydı. Başka türlü olamazdı. Tenini kokluyordum. Bir eliyle üzerimde eğreti duran geceliğimi çıkarttı. Külotumu yana sıyırdı. Birleştik. Aniden. Birbirimizin gözlerine bakarak. Birbirimizi soluyarak. Öpüşmeye başladık. Birbirimizin kollarına sarılmıştık. Sabaha ayrılacak gibiydik. Öyle sarılıyorduk. Tırnaklarımızın izi kalıyordu birbirimizde. Kulağını buldu ağzım. İnlemelerim daha yakındı ona. O sessiz kalıyor, yönlendirmiyor, yalnızca arzuluyordu. Eşimdi, yasak sevgilimdi, imkânsız aşkımdı. Kim olduğunu asla bilemeyebilirdim. Belki yüzüncü defa ama büyük ihtimalle ilk defa boşaldım üzerinde. Sıvılaştık ve birbirimize karıştık... Gece ve çıplak ampul ışığı arasında...

Cinsel ala ın en çok sansürlenen yeri -iki siyah bantla- neresidir: Göğüsler mi, kalçalar mı, bacaklar mı? Kalçalar günahı, bacaklar günaha giden yolu simgelerken, göğüsler yalnızca tatlı hayattırlar. Ama ortaçağ papazlarına göre suçun ilk başladığı yer göğüsler... Onlar iki hırsız... Aklımızı çeliyorlar!

kalça, bacak bir yana

İlle de balkonlar

Bu yazının esin kaynağı sutyen fiyatlarının pahalılığı, konusu ise artık askısı ya da kol altının gözüküyor olması hiç de sorun olmayan, tersine itibar kazandıran, bu yüzden de yeni, şık ve mümkünse renkli olması gereken bu üst giyim parçasının bu yıllarda altın dönemini yaşıyor olmasıydı. Sırasıyla, bir açık bir kapalı modalar yaşayan kadın dekoltesi, seksenli yıllardaki üstsüz patlamasının ardından şimdi daha çok baktıran, daha çok şey algılatan (erkeklerin deyimiyle, hayal gücüne yer bırakan) yarı açıklığa geri döndü. Zebra desenliden somona kadar renklendi, çeşitlendi, işe hile bile karıştı. İki üç yıl önce süngerli sutyen araya arava bir hal olup bulamazken şimdi alttan desteklisi yandan sıkıştıranı, yapışkan silikonlusu ile baştan çıkarıcı bir sürü sihirli seçenek var.

İşte, mağazaları gezmiş, fiyatlara bağışıklık kazanmış, "badi" takımlardan strapleslere kadar bilgilenmişken sutyen dünyasını anlatacaktım ki bir telefonla kafamdaki vitrin değişiverdi. Arkadaşım iki yıldır meme kanseriyle savaşıyordu, bir göğsü alınmıştı. Görmeye gidemiyordum, o da istemiyordu zaten. Telefon edip "Artık gel," deyince gittim. Sıkıntı, suçluluk duygusu ve üzüntüyle. O, beni kendime getirdi, anlattıklarıyla güldürdü. moral verip gonderdi... P 53 geniyle dost olmuşlar adeta, hastalığının bütün hikâyesini tıp terimleriyle anlatabiliyor. Bedeninin geri kalan kısmını çok seviyor, iyi bakıyor, sakınıp kolluyormuş. Bir başka kayıp kemoterapinin doktüğü saçları. Şimdilik peruk takıyor. Olsun, canı sağ olsun. Yaşamak en değerli son nokta.

Saçların yerine yenisi çıkıyor. göğüsler öyle değil. Arkadaşımın moral gücünde eşinin kaygısı büyükmüş... "Bu haliyle" de onu seveceğine, her şeyin eskisi gibi olacağına onu inandırmış... "Güçlü bir kadın olmanın güzelliği geldi üzerine," diyormuş... İnanmak güzel. Zaten yapılacak başka bir şey de yok! Oysa ben "eş"leri bilirim, yürekleri başka dürtüleri başka çalışır. Ve ben her ikisine de duyduğum kocaman saygıya rağmen, bundan sonrası için adamdan bir sinsilik beklivorum. Her Hülya Avşar, Nadide Sultan... bilumum "pin-up" şovlarda, adamcağızın ruhsal gücü bombardıman edilirken, karısı bu gevezeliklere suskun kalacak...

Çünkü yaşadığımız devir "meme devri". Göğüs, kalça ve bacaklar arasmdaki ezeli yarışta, dönem dönem biri baskın çıkıyor. İlahi kayırıcılıkla, üçüne de sahip olan ideal kadınlar, Sophia Loren'ler, Marilyn Monroe'lar, Kim Basinger'lar... olsa da bazen bu üçünden biri öne çıkıp modayı, edebiyatı, estetiği, sinemayı, kartpostal, afiş, poster sanatını ve de kutsal aile kurumunu etkiliyor. Ama bütün zamanlar için sanırım öncelik "balkonlar"ın. Daha göz seviyesindeler, masanın ya da bankonun arkasından da görülebiliyorlar. Göze (ve ele) çarpma olasılığı yüksek... Goğüsler kadınların en mitolojik organları. O günden bugüne kadar, sindy-barbie bebek dünyasına kadar etkililer. Ayrıca, Freud'un kulakları çınlasın, ilk haz olarak oral döneme damgasını vuruyor: emme hazzı. Belki de bu yüzden, ödipal sıkıntılar yüzünden, erkekler eş ya da sevgililerinde esmer, sarışın ya da kızıl... farklı renklerde idollerin, ama en çok da annelerinin vücudunu görmek isteyecekler... Anneler bu konuda çok memeli tanrıça Artemis'ten daha zengindirler oğullarının gözünde.

Yetmişli yıllarda mini etek modasıyla "dikkat"ler bacaklara inmişti. Mary Quant, Twiggy, Mia Farrow'lar sayesinde küçük göğüslüler bayram etmişti... Hayır, etmemişti! Bu moda çok da etkili olmayan, ancak toy liselilerin kapılabileceği bir ayrıntıydı sadece. Ne bizim mahallede ne Türk filmlerinde ne somürü piyasasında ne laf atma edebiyatında kabul gördü... Hele hele nüfusu iki binden az yerlere hiç ulaşmadı... Fincan göğüslüler kısa bir süre sevindiler ama, ilk kez birivle çıkınca gördük ki kadın denince erkeklerin aklına elbiselerin gardıropta duruşu değil, yüklü tombulluklar geliyordu...

İlk kez sutyen taktığım günün iç sıkıcı anısı da bu yıllara ait. Zaten sıkıntılı yaşlar, her şey üst üste: Aybaşı ol, sivilceleri pudrala, ağda yap, sutyen tak... Kemeraltı'nda "İkizlere takke..." diye bağıran bir adam! Tezgâhın üstüne çıkmış, birini gogsune, birini başına takmış sutyen satıyor Oğlu da aşağıda pişmiş kelle gibi sırıtıyor... Ortalığa bu kadar saçılmış bir "iç çamaşır," saklısı gizlisi olmayan bir "meta" eve gelip özelleşince nitelik değiştiriyor: Ortalıkta bırakılmaz, banyoda unutulamaz, yıkanıp balkona asılamaz hale geliyor... Bu fistolu patiska parçasını ordan oraya taşıyorum ama takmaktan da hoşlanmıyorum. Askısı düşüyor. yukarı ya da aşağı kayıyor, kompleksleniyorum. Neyse ki bacaklarım göğüslerimden önce dolgunlaşıyor ve avrı odam ve dolap aynam var da bedenimle aram bozulmuyor...

"Göğüs" denince en traji-komik anımsamam Nuran'ın öyküsü: Ustsüz güneşlenme furyasının ilk yılları. Yeni araba ve fotoğraf makmesi alıp tatile çıktılar. Yirmi gün sonra mutlu ve çok eğlenmiş bir halde dondüler. Kocası daha çok eğlenmiş gozukuyordu. Filmler basılınca nedeni anlaşıldı. Adam, şurda dur. yana dön, başım eğ... diyerek uzun uzun pozlar verdirdiği halde, fotoğraflarda kızcağızın ya saçları ya kolu ya da burnunun ucu gozukuyordu. Net olarak çıkan görüntü ise arkada üstsüz güneşlenen iriyarı sarışınlar... Evlilikleri küçük ama pis bir kriz geçirdi. Nuran'ın göğüsleri, nasıl derler, sahanda yumurta gibiydiler....

Göğüs fanatiği erkeklere karşı güvencimiz, gururumuz küçük göğüslü kadınlar da yok değil. Nükhet Duru, Güngör Bayrak, Nastassia Kinsky, eskilerden Audrey Hepburn, daha eskilerden Greta Garbo... Tarihten Josephine, (en açık yakaların, rokoko dekoltesinin yaratıcısı, tek göğsünü açıkta bırakıyor, ötekini Napolyon düşünsün...) Marie Antoinette gibi. Bu sonuncusu göğüs kalıbıyla kadehler yaptırıp Lui'ye ne şaraplar içirmiş. Demek ki aslında erkekler küçüğüne de razı. Dedikleri gibi: mesele göstermesini bilmekte... Görmekle başlar her şey! (Ben aslında göğüs, kalça, bacak, fanatikliğinde sıradanlaşmayı reddedip kulak, ense, göbek, dizaltı, bilek, ayak parmakları, topuk... gibi daha marjinal sapıklaşmaları tercih ederim, ama bizde böyle incelikler nerde?)

"Gösterme" denince, bu konuda bir de paradoks yaşandığını düşünüyorum. Göğüs sergileme yalnızca sosyete ya da saraylı modasıdır. Bunca goğsunun ustunde (terzide, doktorda, hatta hamamdayken bile...) durma alışkanlığına karşın, aynı mazbut kadınların pazar yerlerinde, loğusa sohbetlerinde, komşu kavgalarında ya da adliye koridorlarındaki rahatlık ve sakmmasızlıkları beni hep şaşırtır. Göğüslerinde Afrikalı kadınlara taş çıkartan hareketler görürsünüz. Naylon bluzu ya da penyesi çoktan transparandır zaten. (Kasıtlı ya da kasıtsız?)

Erkekler bu gösterme-görme oyununda bin yıllık aktif seyircilerdir. Genellikle bakılan değil. bakan durumunda. Çünkü onlar oldukça yoksul. Topu topu bir tüfekleri, bir iki atımlık da barutları var. Oysa sevgili düşmanları, biz kadınlar her yaşta tam teçhizat... (Öyle olmalıyız!) Daha otuz yaşlarındayken yer minderine donen, yaşlanan, yaşlandığı için de kendine bakmayan kadınları şiddetle kınıyorum... Yaşını saklavan kadınları, dört beş kez evlenenleri, koketleri, kurtizanları, Gönül Yazar'ı, Aysel Gürel'i ve onların izinden gidenleri ise çoook sevimli buluyor ve alkışlıyorum... Kadınlık durumu, erkeklerle görülecek hesabı öbür dünyaya bırakmamaktır.

Suna Karaküçük

"Kadınlar müşfiktir, hastabakıcılıkta daha muvaffak olurlar"

Kadınların tıp fakültesine girişlerinin üzerinden yirmi yedi yıl geçtiği, çeşitli tıp dallarında uzman olarak çalıştıkları ve çok başarılı oldukları halde, 1949'da yapılan bir münazarada ilginç sözler söylendi.

Kadınların hekimlik yapıp yapamayacaklarının basında tartışılması, 1890 lı yıllara kadar uzanıyor. Bu tartışmaların sonucunda, Şura-yı devlet konuyu inceleyerek 23 Mayıs 1898 tarihli gazetede kadınların hekimlik yapamayacaklarını duyurur.[1]

Yıl, 1949. *Ulus* gazetesinde yine aynı türden bir habere rastlıyoruz.[2] Kadınlar hekim olmalı mı olmamalı mı? Ankara Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi bir tartışmaya tanıklık ediyor. Kızların tıp fakültesine girişlerinin üzerinden yirmi yedi yıl geçtiği, çeşitli tıp dallarında uzman olarak çalıştıkları ve başarılı oldukları halde böyle bir tartışmanın ne amaçla düzenlendiğini anlamak zor. Üstelik bu tartışmanın sonunda jürinin kararıyla, kadınların hekimlik yapamayacakları ilan ediliyor.

Tartışmada iki taraf vardır. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencileri tarafı, kız öğrencilerden, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencileri tarafı ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Kızlar, "Kadınlar doktor olmalıdır," erkekler ise "Kadınlar doktor olmamalıdır," tezini savunacaklardır. Kız öğrencilerin isimleri şöyledir: Sevim Tarı (Sevim Belli), Kadriye Toprak, Rana Arslaner ve Vedad Esin. Erkek öğrencilerin isimleri: Zeki Uygur, Haluk Merken, Gündoğdu Özer, Süha Erhan. Jüride iki kadın vardır; Kars milletvekili, eğitimci Tezer Taşkıran ile Türkiye'nin ilk kadın patoloji uzmanı ve ilk kadın profesör Kâmile Mutlu. Erkek jüri üyeleri ise gazeteci ve yazar Mükerrem Kamil Su, Ord. Prof. Dr. Abdülkadir Noyan, Prof. Dr. Basim Adasal, Prof. Dr. Muhiddin Dilemri, Doç. Dr. Kâzım Aras ve Dr. Ali Suha Delilbaşı'dır.

Kız öğrenciler kendilerini şöyle savunmuşlardır: "Kadınlarla erkekler eşittir. Eşit haklara sahiptir. Akılca, beyin ağırlığı bakımından erkeklerden geri kalmazlar. Hatta beyinlerinin ağırlığı erkeklerden üstün olan kadınlar da vardır. Doktor kadın, hastalara erkeklerden daha itinalı ve şefkatli bakar. Muameleleri müşfiktir. Kadınlar, mesleklerinde hürdürler. Bir kız, mademki arzu ediyor, pekâlâ tıp mesleğini seçebilir. Kadının doktor olması aynı zamanda anne olmasına engel değildir. Kadın zayıf değildir. Onlara zayıflık izafe eden erkeklerdir. Erkekler mağrurdur. Eskiden pederşahi evlilik aile sistemi zamanında, erkek hâkim durumu kazanmış, kadını esarete almıştır. Halbuki, son çağlarda cemiyette iş bölümü vukua gelmiş, kadın hürriyeti elde alarak cemiyet içinde arzu ettiği işi, yani mesleği seçmiştir. Doktorluk da bu mesleklerden biridir. Kadın, tıp fakültesine girer, altı sene çalışır ve doktor olur. Doktorluğu da pekâlâ başarabilir. Bilhassa, kadın doktor gayet nazik çocuk doktoru olur. Hiçbir erkek doktor, bir çocuğa kadın doktor kadar şefkatle ve ihtimamla bakamaz. Zira, kadın doktorda annelik vardır. Dünyada anne kadar kim şefkat göstermeye muktedir ki? Kadın, okuyup doktor oluyorsa, hevesinden değildir. Cemiyette bir iş bölümü yapmak arzusundadır. Doktorluk mesleğinde erkek kadar muvaffak olabilir. Kadını zayıf gösteren atasözlerini hep erkekler uydurmuşlardır. Halbuki, tarihte nice dâhi kadınların adları vardır. Gerçi bazı kızlar tıp tahsilini yarıda bırakarak gidiyor. Fakat tıp tahsilini bırakan erkekler de vardır. Hem kadınlar öteden beri tıp ilmiyle uğraşmışlardır. Nitekim, Emeviler zamanında da bu böyle olmuştur. Hem, "kocakarı ilacı" tabiri kadınların tıpla nasıl meşgul olduklarını ispat eder. Kadın, ailenin bütün yükünü ve mesuliyetini omzunda taşır. Eski Avrupa kanunlarında kadınların kırbaçlanmasını emreden cezai müeyyidelere rastlanması erkeklerin kadınlara karşı merhametsiz olduklarını gösterir. Türkiye, medeni dünya milletlerinden geri kalmaz. Türk kadınları da medeni dünya memleketlerindeki kadınlar gibi tıp mesleğini seçmekte serbesttirler. Kadın da şereflidir ve vatanına hizmet etmek ister. Halbuki kadın her zaman susturulmak istenmiştir. Bu münazaranın yapıldığı şu anlarda kim bilir nice doktor kadınlar hasta tedavi etmekte, can kurtarmaktadırlar. Erkekler, kadınlar hakkında hüküm verirken daima hislerinin etkisinde kalırlar. Tıp fakültesinde muvaffak olan kadınların sayısı istatistiklerle sabittir. Hem kadının evinde süpürge, yama, sökük ve çocuk bakımı ile meşgul olması mutlaka şart mıdır? Niçin doktor olmasın? Anne olarak dünyaya can getiren bir kadın canla meşgul olan tıp gibi bir ilimle niçin uğraşmasın? Kadınlar süsleniyorlarmış, sanki erkekler süslenmiyorlar mı? Kravat takıyorlar... Erkekler, arkalarına yaslanıyorlar, gözlerini kapıyor ve hayale dalıp eski sarayların harem dairelerindeki bayanları hayalhanelerinde yaşatıyorlar ve şimdiki kadınları öyle amber kokuları arasında hayal ediyorlar. Halbuki realite şudur ki, bugünün kadını o kadın değildir. Anneler, kendi erkek evlatlarının bir gün gelip de kadını zayıf göreceğini bilselerdi..."

Erkeklerin savunması ise şöyledir: "Kadın şefkatlidir. Hastalara şefkat gösterir, o kadar müşfiktir ki hastabakıcılıkta daha muvaffak olurlar. Doktorluk zordur. Altı sene tahsili vardır. Derste, teneffüste, istirahat zamanlarında, yazın, kışın, her zaman her zaman o kadar ağır anatomi, patoloji kitaplarına kapanıp durmadan dinlenmeden çalışırlar. İlmi kitapları ezberleyerek her şeyi öğrenirler, tam bir nazari bilgi ile teçhiz edilirler. Fakat tatbikata gelince, hafif bir isilikten ibaret kızartıya kızamık der çıkarlar. Çünkü, pratiği başaramazlar. Zira zordur. O narin vücutları bu kadar ağırlığı kaldıramaz. Kadın, aynanın karşısına geçer. Saatlerce süslenir. Kadın anne olur. Kadın şiir gibidir; bir çiçektir. Çok eski zamanlardan beri nadide çiçek muamelesi görmüştür. Kadın çiçek, erkek böcekti. Böcek, bir süslü çiçekten bal almaya gelirdi. Fakat bir zaman oldu, çiçek böcek oldu. Kendi kendini yemeye başladı. Bundan dolayı, kadının en büyük düşmanı gene kendisidir. Kadın belki her şey olabilir, yalnız doktor olamaz. Erkek doktor cemiyetle kaynaşır, ona intibak eder, cemiyette kolektif yaşar. Fakat kadın doktor, hisleriyle ve kendine mahsus hayatıyla mücerret kalır. Cemiyete intibak ettiği anda erkek olur. Böyle kadınlara erkek gibi kadın denir. Kadınlar arasında dâhiler yetişmemiş değildir. Büyük âlimler, edipler, kâşifler vardır fakat büyük doktor yoktur. Kadın, yalnız anne olmalıdır. O doktorluğa intisap edecek yerde ressam, müzisyen, heykeltıraş, şair gibi büyük sanatkârlara ilham mevzu olsa daha uygun hareket etmiş olur. Kadın, doktor olamaz, onu başaramaz, heves ettiği için tıp fakültesine girmiştir. Heves ettiği için doktor olmuştur. Bunu moda telakki etmiştir. Doktorluğun modava benzemediğini doktor olmuş bayanlar pekâlâ bilir. Batı memleketlerinde yapılmış öyle hesaplar, o türlü istatistikler vardır ki, bu istatistiklere göre bir tıp fakültesine 100 bayan müracaat etmiş, bunlardan ancak 5 tanesi doktor olabilmiştir. Bu doktor bayanların da akıbetleri meçhuldür. Belki de evlenip doktorluktan vazgeçmişlerdir. Karısı doktor olan bir adam bir Anadolu köyünde oturuyor; gece yarısı kapı çalınıyor, bu adamın karısına yarın saat uzakta bir hasta bulunduğunu haber veriyorlar ve kendisini davet ediyorlar. kocası bu kadını yalnız bırakır mı? Bu kadın, kocasını evdeki çocuğunu çoluğunu bırakır da o hastaya gidebilir mi? Kadın, doktor olamaz, olmamalıdır da. Bu meslek onun nazik bünyesini, bedenini yorar. Alnında erken kırışıklıklar peyda eder. Her zaman bir sanatkârın hayalinde canlandırdığı ve ondan ilham aldığı kadın, o sanatkârın gözünde, eli bıçaklı, kadavra başında bir kasap gibi nasıl tecessüm edebilir?"

Sonuçta, jüri üyelerinin oylarına göre, bire karşı altı oyla Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi ekibi tartışmayı kazanır. Yani "Kadınlar tıp eğitimi almamalı ve hekim olmamalıdır". Jüride sekiz kişi vardır. Oysa çıkan oy yedi tanedir. Bir kişi oy kullanmamış olabilir. Aynı tarihin diğer büyük gazetelerine baktığınızda ise, *Cumhuriyet* gazetesinde, bu habere ayrılan yer çok küçüktür ve fotoğraf yoktur. Bu gaze-

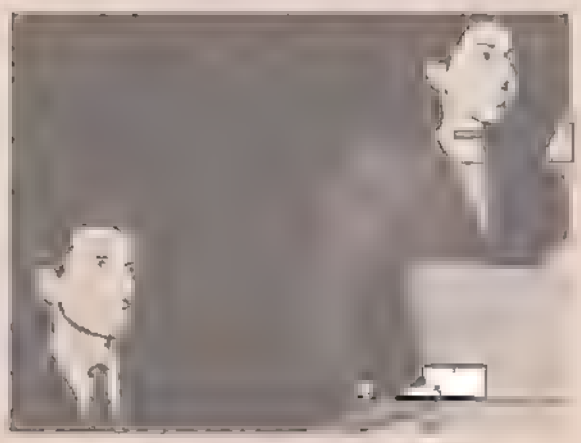

İstanbul Tıp Fakültesi ekibinin bir üyesi tezini savunuyor.

Jüride yer alan Kâmile Mutlu'nun yaşamına bir göz atalım:

1933'de Berlin Tıp Fakültesi'ne eğitim amacıyla gitti. Orada patoloji kürsüsünde iki yıl çalıştı. 1934'te Almanya'da bugün de Şevki Metodu diye anılan bir metod (böbreküstü bezi medulla bolgesindeki kromaffin hücrelerinin sitoplazmalarındaki özel kromaffin granüllerini ortaya çıkaran yeni bir teknik) geliştirdi. 1935'de İstanbul'a döndü ve Türkiye'nin ilk kadın patoloji uzmanı oldu. Aynı yıl Ankara Numune Hastanesi'ne patoloji uzmanı olarak atandı ve buraya yeni bir patoloji laboratuvarı kurdu. Bu laboratuvar kısa sürede Anadolu için bir referans laboratuvar durumuna geldi. 1945'te Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji kürsüsüne ilk kadın profesör olarak atandı.

Kaynak: Yasemin Oğuz, Esra Atabenli, Meral Tekelioğlu, "Türkiye'nin ilk Kadın Tıp Profesörü: Kamide Şevki Mutlu (1906-1987)". *Sağlık Alanında Türk Kadını*, Editör: Nuran Yıldırım, Novartis'in Türkiye Cumhuriyeti 75. Yılına Armağan Kitabıdır, İstanbul, Mayıs 1998

tede de oylamanın sonucu, altıya bir olarak belirtilmiştir. *Hürriyet*te ise boyle bir haber hiç yer almamıştır.

Ulus gazetesinde bu tartışmaya ilişkin iki görüş belirtilmiştir. Bunlardan birisi, gazetenin devamlı köşe yazarlarından, Feridun Osman Menteşoğlu'na aittir...[3] Yazının başlığı, "Kadınlar Kadın Olmalıdır". Menteşoğlu, erkek egemen bakış açısını tüm açıklığıyla dile getiriyor ve bu tartışmayı da kullanarak, kadınları olabildiğince aşağılıyor. Erkekleri insan, kadınları ise insanlık dışı bir mahlûk olarak görüyor. "Beşeriyetin sevgilisi ve anası; zekâ ve ferasetine, o her güzel işe zarif bir maharetle yaraşan bütün harika meziyetlerine rağmen ne yazık ki, modern meslekler karşısına muazzam bir eksiklik heyetiyle çıkmaktadır. Bu noksan kadına değil, tabiata aittir. ...Kadının kuraklığı bir biyoloji meselesinden ibaret sayılmalıdır. Kadının ruhu aleyhine değildir. Tabiat tarafından mahkûm edildiği vazife bütün bir cihanı pembe bir şafak kokusu ile aydınlatmak olan zambaklardan lokomotif idare etmek nasıl istenebilir?

Üniversiteler arası münazara bu büyük mevzuun yalnız bir dilimini ele almıştır. Halbuki diğer mühim meslekleri de aynı sualin tornavidası delik deşik etmektedir! Kadınlar hekim olmamalıdır da, mimar, mühendis, kimyager, avukat, havacı civacı olmalı mıdır? Hayır ve asla... Öğretmenlik, hastabakıcılık (mecbur kalmadıkça) memurluk dışında ve şiddetli kahırlara tahammül, fikir taaruzu halinde şiddetli azimler isteyen yahut muhataralı olan meslekler, kadınları ilk elemede bırakıp geçmiştir. Bunda bir ilim kabiliyetinin muvaffakiyetsizliğini onlardan evvel biz reddederiz. Fakat neye saklamalı, yukarıda sözü geçen biyoloji kaderi kadında daima fikrin eteğini çekmektedir. Acaba eski atasözlerinin kastetdiği "kısa etekli" bu şanssızlığın mecazi tarifi miydi? Herhalde bildikleri bir şey varmış! Sokrat'ın içtimai hayvan dediği insanlar topluluğundaki isyankâr hükümranlığı, kadınları bütün latif harikaları ve korkunç hicranlarıyla geçilmez bir Ergenekon'un öbür tarafında bırakmıştır. İnsanlar-erkekler demek istiyorum- ister adi; ister realist deviniz: fakat yüksek mühendis hanımda plandan evvel onun tenasübündeki hendeseyi arıyorlar, bayan mimarında mühim tarafı kendi mimarisidir... Kadında yardım fikri daha kuvvetlidir. Kadın, zariftir. Kadın bakımı sever; en iyi ve en güvenli hayat arkadaşıdır... Ancak mekândan çıkardınız mı veya onu tehdit etmediniz mi bunların etki alanı genişleyip dağılıverir! En iyisi kadın evinde müşfik, zarif, hassas, bakıcı ve yaratıcı olmalıdır ve öyle oluyor."

İsminin sadece baş harflerini veren (A. S) diğer görüşün sahibi ise, bir ölçüde bu tartışmanın anlamsızlığını dile getiriyor:[4] "...Kadınlar hekim olmalı mı? Gelin sözbirliği edelim: olamaz, olmamalılar, diyelim. Bakın bu sozbirliğimiz yürüyen hayat karşısında metelik eder mi? Hem de olmamalı diyen, fikri beğenilen, bu fikri savunan tıbbiyelilerin kazanması karşısında. Siz de bilirsiniz, ben de bilirim ki, bu tartışmada kazanan fikir değil, savunan gençlerin seçtikleri savunma yolları, konuşmalarındaki güzelliktir. Yoksa kadın hekim olmalıdır, olmamalıdır konusu konuşulurken "olmamalıdır" fikrinin kazamnasına imkân var mıdır? O gün *Ulus*'ta çıkan ve gazetenin birinci sayfasını süsleyen resimlere lütfedip bir bakın, resmi dolduran gençlerin dörtte ikisinden çoğu kız öğrencidir. İster olmalı, ister olmamalı devin; onlar hekim oldular. Hekimliğe başladılar. En az erkek arkadaşları kadar görev aldılar ve en az erkek arkadaşları kadar muvaffak oluyorlar. Misal mi istersiniz, "bu olmalıdır" fikrini savunup kazanan delikanlılar yarın histoloji dersine girdikleri zaman karşılarında profesör Kâmile'yi (Kâmile Şevki Mutlu) bulacaklar. İstanbul'daki arkadaşları, iç hastalıklarını öğrenmek için Bayan Müfide'nin (Müfide Küley) derslerini dinleyecekler. İç hastalıkları, dış hastalıkları, göz hastalıklarında kendilerine kalfalık edecek olan asistandan, baş asistandan, doçentlerden çoğu bu "olmamalıdır" diye savundukları fikrin canlı yalancısı kızlarımızdır. Hayat yürüyor. Ölü fikir kazanmaz. Kızlarımız hekim oldular, bundan sonra da olacaklar ve memleket onlarla öğünecektir".

Kızlarla erkekler arasındaki bu tartışmanın sonucuna, tıp fakültesinde öğrenci ya da uzman doktor olan kadınlardan tepki gelmemesi ilgi çekicidir. Belki de tartışmayı ciddiye almadılar. Kim bilir...

Feryal Saygılıgil

Referanslar:

1. Nil Sarı. "Osmanlı Sağlık Hayatında Kadının Yerine Kısa Bir Bakış", *Sağlık Alanında Türk Kadını*, Editor: Nuran Yıldırım. Novartis'in Türkiye Cumhuriyeti'nın 75. Yılına Armağan kitabıdır, İstanbul, Mayıs 1998, s. 465.
2. "Kadınlar Hekim Olmalı mıdır?" *Ulus*, 10 Nisan 1949, s. 1-3
3. Feridun Osman Menteşoğlu, "Kadınlar Kadın Olmalıdır", *Ulus*, 12 Nisan 1949, s. 2.
4. A. S., "Kadınlar Hekim Olmalı mı?", *Ulus*, 13 Nisan 1949, s 2

Kadınlar için beş kitap

Bilenler bilir, kamu kurumlarının kitap satış (ya da dağıtım) bölümlerinde bazen çok hoş sürprizlerle karşılaşılır. Hiç ummadığınız bir yerde bir sosyal tarih çalışması ya da monografiye rastlamak işten değildir. "Sıradan" okur, yani yeni çıkan kitapları kitapçı tezgâhlarında gören okur açısından bu kitaplar neredeyse erişilmezdir. Çünkü duyurulmazlar, kitapçılarda bulunmazlar, ancak özel bir çabayla elde edilebilirler. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün yayınları için de aynı şey söylenebilir: Ankara'da oturuyorsanız ya da orada oturan bir arkadaşınız varsa, Meşrutiyet Caddesi'ndeki kurum binasının dördüncü katına çıkıp bir imza karşılığı bu kitaplardan edinebilirsiniz. Kurumun tüm yayınlarından değil ama bir seri olarak düşünüldüğü anlaşılan beş kitaptan söz etmek istiyorum. Bu beş kitabı bir seri haline getirenin ne olduğunu anlamak pek mümkün değil, çünkü ikisi saha çalışmasına dayalı, üçü daha genel, bilgi verici kitaplar.

Turizm Sektöründeki Küçük İşyeri Örgütlerinde Kadın Girişimciler, Prof. Dr. Nilgün Çelebi ile Araştırma Görevlisi Songül Sallan'ın yürüttüğü bir araştırma projesinin raporu. Araştırma, Bodrum Gümbet'teki girişimci kadınların tümünü içeriyor (pansiyon, lokanta, bar işleten, el ürünleri satan, kuaförlük, manavlık, tuhafiyecilik yapan 105 kadın) Araştırmada yapılan işler rutinlik ve risk derecelerine göre sıralanmış ve farklı küçük işyeri örgütlerinde girişimci olarak çalışan kadınların farklı rol tutumlarına sahip olup olmadıkları incelenmiş. Kişinin işyerindeki konumunun iş dışındaki ilişkilerini etkileyeceği tezinden hareketle, işyerinde karar verici ve risk üstlenen konumdaki kadınların hayatlarının diğer alanlarında da daha eşitlikçi tutumları benimseyip benimsemediklerine bakılmış.

Teknolojik Gelişmelerin Sanayide Kadın İstihdamına Etkileri, Türk Tekstil ve Elektronik Sanayilerinde Teknolojik Değişim ve Kadın İstihdamı, Doç. Dr. Hacer Ansal tarafından yurutulen bir alan araştırmasının raporu. Üretim teknolojilerindeki değişimlerin Türkiye'de çeşitli sanayi dallarında uygulanmasının kadın istihdamına yaptığı etki ve cinsiyetçiliğin bu uygulamalara nasıl yansıdığına ışık tutmayı amaçlayan araştırma, yoğun biçimde kadın istihdam edilen tekstil ve elektronik sanayilerine odaklanmış. Bu sektörlerden beş firmada yapılan araştırmada, teknolojiik değişimin kadın istihdanunı olumlu yönde etkilevebilmesi için bu yönde aktif bir devlet politikasının izlenerek gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, temel eğitimin ideolojik olarak kızları geleneksel cinsiyetçi rollere iten unsurlardan arındırılması, iş yerlerinde cinsiyetçi ideolojiye dayalı kadın işi/erkek işi ayrımının kırılhnasınm gerekli olduğu sonucuna varılıyor.

Siyasal Yaşam ve Kadınlara Destek Politikaları, Doç. Dr. Serpil Sancar Uşür'ün kitabında, kadınların siyasal katılımının önündeki yapısal ve ideolojik engeller ile bu engellerin aşılması yolunda izlenebilecek destek politikaları hakkında bilgi veriliyor. Destek politikalarının temel mantığı ve gerekçesi, çeşitli uygulama örnekleri üzerinde duruluyor. Siyasetin erkek işi olduğu yolundaki inancın kırılması ve kadınların kendi adlarına konuşan vatandaşlar haline gelmesini hedefleyen yeni bir toplum ve siyaset anlayışının geliştirilmesi gerektiği belirtiliyor.

Kadınlar ve Erkekler Hakkında Bildiğiniz Birkaç Şey, Aksu Bora'mn yazıp Birsen Gültekin'in resimlediği kitabın girişinde, A. Ü. Kasum tarafından yürütülen kısa dönemli kadın eğitim programlarında eğitim materyali olarak hazırlandığı belirtiliyor. Buradaki ifadeden bu diziden başka kitapların da hazırlanmakta olduğu anlaşılıyor. Kitap, Milliyet Yayınları'nın "yeni başlayanlar için" dizisi formunda hazırlanmış. Kadın olmak, erkek olmak, annelik, aşk, sağlık, femizim vb. üzerine tartışmaları içeriyor. Türkiye'de feminist hareketin tarihine de çok kısa ama derli toplu bir biçimde yer verilmiş. Kolay okunan, eğlenceli bir kitap.

Medyada Cinsiyetçilik, Nilüfer Timisi'nin kitabında, kamusal alanın odağında yer alan medyaya yönelik feminist eleştiriler ele alınıyor. Kitle iletişim araçlarında kadınların gösterilme biçimleri, medyada çalışan kadınlar ve feminist medyaya ilişkin temel tartışmalar kolay okunur bir tarzda anlatılıyor. "Kitle İletişim Araçlarında Kadın İmgeleri" başlıklı bolümde, pek çok örnek aracılığı ile cinsiyetçiliğin çeşitli görünümlerine işaret ediliyor; diziler, reklamlar, paparazzi programları... Kitle iletişim araçları (ve popüler kültur ürünleri) ile ilgili çalışmalarda cinsiyetçiliğin nasıl ortaya çıktığına ilişkin olarak yapılmış bir kaç çalışma daha var, fakat izleyicilerin bu ürünleri (programları, reklamları, klipleri, vb) nasıl algıladığı, nasıl içselleştirdiğine ilişkin Türkiye'de yapılmış hiçbir araştırma yok. Keşke birileri de bunu yapsa.

Çiğdem Ural

"O dönemde çalışmak isteyen kadınlara 'Aç mısınız?' diyorlardı"

İlk Türk kadın modacılardan Lütfiye Arıbal'ı kadınlar daha çok, özel kanalların ve her evde televizyonun olmadığı 1980'li yıllarda TRT'de yayınlanan "Hanımlar Sizin İçin" programından tanıyorlar. Lütfiye Hanım kadınları şık giydirme işine, yalnızca televizyon programları ve yazılarıyla değil, esas olarak açtığı atölye ve modaeviyle fiilen elli yılını vermiş, mesleğini bir sanat olarak görüp sevmiş. Evlenmeden önce, kızlık soyadıyla ünlü olan Lütfiye Arıbal'a, eşi DP Milletvekili Halim Alyot, "Bakalım seni ne zaman Alyot yapacağız?" diye takılırmış. Yaşını ne söylüyor ne de bizi misafir ederken giydiği kırmızılı tayyörü içinde gösteriyor.

Lütfiye Hanım, İstanbullu bir aileden mi geliyorsunuz?

Evet. Babam gazeteci. *Ulus* gazetesinin yazarlarındandı. Annem ev hanımıydı.

Eğitiminizi nerede görmüştünüz?

Eski Kandilli Kız Lisesi'nin ilk kısmında bir süre okudum. Nişantaşı Kız Enstitüsü'nün ilk kısmını bitirdikten sonra Mithatpaşa Kız Enstitüsü'nde okudum. Ankara'da yüksek öğrenimimi bıtırdım. İstanbul'a dönünce ilk olarak Moda Kız Enstitüsü'nde, sonra Mithatpaşa'da yani okuduğum mektepte üç sene, sonra Nişantaşı Kız Enstitüsü'nde, sonra Beyoğlu Akşam Kız Sanat'ta hocalık ve müdür muavinliği yaptım ve en son da Zekiye Hanım'la beraber Olgunlaşma'yı açtık.

Hocalığı neden bıraktınız?

Hocalığı çok seviyordum ama orada bir program içindesiniz, o programı tatbik edeceksiniz. Bir sene, iki sene, üç sene derken o mahdut şeyin dışına çıkamamak beni sıkmaya başladı, bıraktım. 1947'de atölyeyi açtım.

Ailede okumanıza, iş yeri açmanıza bir teşvik var mıydı?

Engelleme vardı. O dönemde çalışmak isteyen kadınlara, "Aç mısınız?" diyorlardı. Beni destekleyen dayım oldu. "Dayıcım beni bırakmıyorlar, sen konuşsan," dedim. O aileyi ikna etti, "Lütfiye bu kadar istiyor da neden siz mani oluyorsunuz?" dedi. Ankara'da yüksek okumaya öyle gidebildim.

Evli miydiniz, atölyeyi açtığınızda?

Hayır sonra evlendim.

İlk başladığınız yıllarda okulda size "Şeker Hoca" deniyormuş.

İlk hoca olduğum zamanlarda ben de çok gençtim. Çocuklarla oynar dururdum, koştururdum onun için ismimi "Şeker Hoca" koymuşlardı.

Mesleğinizi siz mi seçtiniz yoksa tesadüfî mi oldu?

Hayır, isteyerek. Zaten dikişi severdim, işleme gibi şeyleri severdim. Çok küçükken daha erkek çocuk gibiymişim. Annem anlatıyor, bebeklerle falan oynamamışım. Çocukken hiç aklıma gelmezdi sanata meraklı olacağım.

Daha sonra, öğretmenliğiniz sırasında da anneden tepki geldi mi?

Hayır. Ama şimdi bakın, atölye açtığım zaman da çok tepki geldi. Atölye açtığım 1947 senesinde daha çok ekalliyet (azınlıklar) hâkimdi. 1947'de Türk modacılar çok azdı. Nitekim bir Güzide Hanım vardı, Atatürk'ün ailesine, kız kardeşine, kızlarına filan dikerdi. Bir de Azize Hanım vardı galiba, çok hatırlamıyorum. Onun için ben atölye açtığını zaman bana dediler ki "Nasıl cesaret ediyorsun?"

Ne kadar sürdü atölye ya da Lütfiya Arıbal Modaevi?

1947'den 1990'a kadar sürdü.

Çoğu kadın sizi Nezihe Araz'ın TRT'deki "Hanımlar Sizin İçin" programından tanıyor.

Evet, 1980-1984 yıllarıydı. Daha sonra da birçok programa çıktım ama onlar devamlı değildi. Çok güzel bir programdı, iki saat sürerdi, o zaman her evde televizyon yoktu, iki saat hakikaten insanlar birbirlerinde toplanırlarmış. Yalnız moda değil, çok tanınmış birkaç doktor, kadın hastalıkları, çocuk hastalıkları üzerine konuşurlardı. Sonra hukuki konularda Avukat İnci konuşurdu. En sonunda da çok güzel bir dizi vardı. Dört yıl sürdü. Sonra galiba kısaltmak istediler programı, Nezihe Hanım kabul etmedi. Hanımlar Sizin İçin programı, düşünün, 80-84 senelerinde yapılmıştı, hâlâ hatırlıyor insanlar.

Neler anlatıyordunuz siz programda?

Eskimiş kıyafetlerinizi modaya nasıl tatbik edebilirsiniz. Ama bunu sade anlatmak değil, tatbikatını da yapıyorduk. Anlatıyordum, sonra da gelinim mankenliği yapıyordu, giyip gösteriyordu.

Eşinizle kaç yılında tanıştınız?

Eşimle... O uzun bir hikâyedir, onu geçelim. Tahsilini Galatasaray'da ve Avrupa'da yapmıştı. Burada ilk olarak İçişleri Bakanlığı hukuk müşaviri olarak çalışmaya başladı, sonra Basın Yayın Turizm Umum Müdürlüğü'nde. Ondan sonra Demokrat Parti'den milletvekili oldu; maalesef iki buçuk sene milletvekili, iki buçuk sene de hapis oldu.

O süreci nasıl yaşadınız anlatır mısınız?

Çok üzüntülü yıllar geçirdim. Çünkü tertemiz bir insan ama bunlar siyasi şeyler.

Eşiniz cezaevindeyken iş hayatınız bundan etkilendi mi?

Devam etti. Hiçbir şey olmadı. Çünkü öyle bir şey ki bizim işimiz, daha evvel başka bir kesim geliyordu, sonra yeniler geldiler. Yani hanımlar her zaman giyinmek istiyor. İhtilal etkiler diye korktuk ama böyle bir şey olmadı. Sadece şahıslar değişti.

Kişisel olarak etkilendiniz mi?

Üzüntü var. Ne olacak üzüntüsü var. Bir sene Yassıada, bir buçuk sene Kayseri. Daha çok hanımlar ve çocuklarla giderdik. Otobüslerle 11 saatte giderdik Kayseri'ye. 24 saat oradaki otelde kalıp sabah dönerdik. Kayserililer çok yardımcı oldular. Sabah beşte orada olduğumuzda bile bizi karşılarlardı.

Eşinizle nasıl tanıştığınızı anlatmayacak mısınız bize?

Bizim kafamıza göre bu insanın hususi hayatıdır ve dile düşmemelidir. Dile düştüğu zaman adileşir. Ama diyeceksiniz bizden bahsetmedi mi gazeteler. Tabii bahsettiler ama benim ağzımdan şimdi oturup da şöyle tanıştık, böyle oldu, bu hoş değil. Bundan bugün bahsetmek kıymetini düşürüyor gibi geliyor bize. Genç nesille bizim aramızda fark olacak tabii.

Kadınların çok çalışmadığı bir dönemde siz iş hayatına atıldınız, başarılı bir iş hayatınız oldu. Bu sırada evlendiniz ve çocuğunuz oldu. Ev hayatıyla iş hayatını nasıl bir arada götürdünüz?

Evle çok fazla meşgul olmak gerekmedi, annem vardı, sonra kadın vardı. Personel sıkıntısı yoktu. Matmazel alıyordum oğluma. Hem lisan bakımından da faydalı olsun diye. Yani şartlar çok daha kolaydı bugünden. Şimdiki gibi paralar yoktu ama o paralarla bir şeyler yapabiliyordunuz.

Çocuğumu ihmal ediyorum gibi bir sıkıntı yaşadınız mı?

Hayır. Çok düşkün bir anneydim. Yeterli vakti ayırabiliyordum. Şimdi bile peşinde koşuyorum. Her şey ihmal edilebilir ama evlat ihmal edilemez. Ev işiyle meşgul olmadım ben. Benim öyle bir işim vardı ki zaten sabahtan akşama kadar hanımlarla birlikte, alaka isteyen bir meslek.

Müşterilerle ilişkileriniz nasıldı?

Müşterilerle ilişkilerim iyiydi. Yalnız para verecek diye bir hanımını her türlü kaprisini çekemem. Herhangi bir değişiklik istiyorsa bu yapılır, o vazifemiz ama bunu terbiyeli bir şekilde

Lütfiye Arıbal'ın 1966'da Paris'te uluslararası [illegible] elde etti.

[illegible] sunan Lale Gelkos için "O doğuştan [illegible]," diyor Arıbal.

soylemesi lazım. Ben çok müşteri seçtim.

Siz Atatürk'le tanışmışsınız, değil mi?

Atatürk Ada'da otelde kalıyordu. Biz de dayımla terasta yemek yiyorduk, Ertuğrul Yatı geldi dediler. Ertuğrul Yatı'nın gelmesi demek Atatürk'ün gelmesi demekti. Olduğu gibi çatalı bıçağı bıraktık, otelin kapısına gittik. Otele girerken şöyle bir gördük. Ama ben o kadar gormekle doymadım. Onun için dedim. ne olur karşıya ben bir gideyim, Atatürk'ü bir göreyim. "Kızım ben hasta olmasam seni alır gotururum ama şimdi olmaz." Kuzinim var, benden biraz daha büyük o da benimle beraber. En sonunda dayanamadı dayım, resepsiyon mudurunu çağırdı. "Çocukları karşıya götürüverin lütfen, orda birisini görecekler," dedi. Resepsiyon müdürü bizi aldı kapısına götürdü. Özür dileriz dediler Atatürk içerdeyken kimse giremez. Sonra birden bir gürültü oldu, Atatürk çıkıyor dediler. Hemen o büyük kapının yanına gidip dizildik. Atatürk çıktı, beyaz gömlek beyaz pantolon giyinmiş, Kılıç Ali Bey, Becep Süslü Bey o zamanın meşhurları Şükrü Kaya bey filan hepsi yanındalar. Geldi, muhteşem bir insan, ne kadar muhteşem yarabbim. Kapıya kadar geldi, "Hanımlar kim?" dedi. Adamlar ne bilsin? Bizim dilimiz tutuldu, ne bende ses var ne ablamda. Resepsiyon müdürü daha cesurmuş herhalde bizden. "Sofya sefirimizin akrabaları," dedi. "Yaa," dedi. Hemen eğildim elini öptüm, onu akıl ettim, öptük elini ama bir dakika daha dursa ben çokebilirim, yani o kadar titriyorum. Ondan bir hafta sonra Fatin Rüştü Zorlu'nun dugununu Atatürk Dolmabahçe Sarayı nda yaptı. Dayım beni oraya götürdü. Yengem filan beraber. Benim ilk kez gece çıkışım. Böyle bir ihtişam anlatılmaz yavrum, öyle bir şey ki, bak hâlâ gözümün önünde. Ondan sonra ben kaç kere balolara filan gittim ama o ihtişam başka şeydi. Atatürk durmuş, göğsünde İstiklal Madalyası, üzerinde frak, gençler elini öpüyor, yaşlılar elini sıkıyor, kendisi karşılıyor herkesi. Ondan sonra dansı kendisi açtı. Büfe açık, büfede bütün altın servisler, muhteşem bir şey. Fakat o yaşta insan zanneder ki herkes kendisiyle meşguldür. Büfeye gittik, bir şeyler aldım tabağıma. Ortada da böyle şahane üzümler duruyor. biraz da ondan alayım dedim, böyle tıkır yaptı. Tıkır yapınca anladım ki yalanmış. O zaman böyle yalan üzüm müzüm görmemişim, o tarihlerde. Bir utandım yani mahçup oldum, herkes bana baktı diye. Seni gören kim, a çocuk?

Soroptimistler Derneği kurucuları arasındasınız? Dernek kurmanın amacı neydi?

Amaç biraz yardım ama daha çok dostluk. Ama bu meslek kadınları aynı zamanda da; çünkü her mesleği bir kadın temsil ediyor ve bilfiil çalışıyor olacak. Yani bak ben çalışıyordum, şimdi oturuyorum buraya girebilirim değil. O meslekte çalışıyor olacak. Ve mesleğinde de iyi tanınmış olacak. Bizim tüzüğümüzde çok fazla maddi yardım yok. Biraz var tabii. Mesela biz Gültepe'de bir mektep yaptık yıllar evvel, şimdi devam ediyor. Bir kısmı Halk eğitime bölündü, bir kısmı bizde. Biz para topladık ama yabancı soroptimistlerden de yardım gördük.

Mesleğinizi sürdürürken sık sık yurt dışına çıkıyordunuz değil mi?

En çok Paris'e giderdim, asgari senede bir, bazen iki kere gidiyordum. Çünkü Paris, biliyorsunuz, modanın merkezi. Modanın en güzel takibi orda oluyor. Defileleri görüyor, ordan çok şey öğreniyorsunuz. Orda görüyordum, ama çizemezsiniz, yasaktır.

Sizin aklınızda kalıyordur ama?

Sadece aklımda kalmıyordu, ben eski Türkçe biliyorum, not alıyordum. Çıktıktan sonra kendim bir parça çiziyordum. sonra İstanbul'a geliyordum, olgunlaşmanın resim hocaları vardı, arkadaşlarım, onlara anlatırdım. notlarımı okurdum, onlar çizerlerdi. Tabii mecmualarda çıkardı sonra, arkadaşlarım derlerdi ki, "Yaa ne biçim yazıyorsun ki bunların aynısı çıkıyor."

Nerelere gitmiştiniz başka?

Çok. İtalya, Fransa. Japonya filan daha sonraları, İtalya'yı da çok seviyordum çünkü İtalya da zevkliydi. Bir de opera çok severdim gider gitmez yer ayırtırdım.

1966'da Paris'te yapılan uluslararası bir yarışmada bir gelinliğiniz 27 ülke arasında birinci olmuş.

Evet, ben her şeyi çalıştım ama daha çok üzerinde durduğum ve severek çalıştığım bir şeydi gelinlik. İçimden hep dua ederdim. Bu yavrucak acaba nereye gidiyor şimdi. Böyle bu kadar büyük bir heyecanla. Derdim ki inşallah iyi günler göstersin allah. Pek içten yapıyordum, dua ediyordum. 87'de Nezihe hanım dedi ki, "Lütfiye Hanım, eski gelinliklerinizi toplayabilir misiniz? Bir gelinlik defilesi yapalım." 1947'den 1987'ye kadar, yani kırk sene oluyor, binden fazladır. Ben de dedim tanıdıklarımdan alabilirim, gerçi birçoğu yok ya da ölmüş ama sonunda otuz tane topladık. Geliri Dede Efendi'nin evini restore etmek için kullanıldı. Çok güzel bir şey oldu. Hanımlar gelip bakıyorlardı ve "Aa bunlar çok güzel, sanat eseri gibi," diyorlardı.

O zamanki modayla şimdiki moda arasında ne gibi farklar var?

O zaman sanat daha hâkimdi. Elli sekiz parçadan elbise yapılırdı. O zamanlar bir uğraş vardı, hakikaten bir emek vardı. Bugün onlar yok, bugün renk var, desen var ara sıra bir tane de kup. Sonra o günlerde insanlar giyinmek severdi. Bütün yılbaşı akşamları için, 29 Ekim Cumhuriyet baloları için bilhassa kıyafetler yapılırdı. Şimdi daha çok düğünlerde giyiniyorlar. Sabahın köründe kalkıp en şık kıyafetinizi giyemezsiniz, şık olmaz. Günün her saatinin bir kıyafeti var. Ama artık günün her saati filan kalmadı. Yani sabah giydiği o jean midir nedir o pantolonlarla her tarafa gidebiliyor insanlar. Halbuki şapkanın eksikliği bile bizi rahatsız ediyor. Çünkü şapka kıyafeti tamamlar. Bizim çalıştığımız senelerde uzun giyinmeye ayıracak zamanımız yoktu. Akşam bir kokteyle gideceksiniz. Akşam yedide iş biter, yedide de kokteyle gideceksiniz. Ben siyah bir tayyör giyerdim onun üstünde ya kocaman renkli bir şapka, ya siyah ama üstünde renk olan bir şapka ona uygun bir çiçek filan bir şey koyarsınız. O düz siyah tayyörle hakikaten şık olurdunuz. Şimdi büyük para harcanıyor ama sahnelerde artistler giyiyor işlemeli güzel elbiseleri. Sahnede zaten giyilir her zaman. Umumi olarak hanımların giysileri çok sadeleşti. Belki çalışma hayatının da tesiri var. Eskiden çok az çalışıyordu, daha çok üstüyle başıyla, eviyle meşguldü. Şimdi zaman ayıramıyor. Fakat gene de isterlerse zaman ayırabilirler.

Nesrin Tura

"Annem bu işin peşini bırakmaz"

Mayıs Meydanı Anneleri ve Mayıs Meydanı Nineleri, birbiriyle dayanışma içinde iki ayrı örgüt. Birisi cuntanın öldürdüğü 30 bin kişi için adalet istiyor, diğeri annesi babası öldürülüp evlatlık verilen 230 çocuğu bulmak için çabalıyor.

Kocası ve karnında bebeğiyle gözaltına alınan Laura, belli ki başına gelecekleri biliyordu. Arjantin cuntasının kendisini ve kocasını öldüreceğini, karnındaki bebeği de doğar doğmaz bir polis ya da asker ailesine vereceklerini... Ama Laura bir şey daha biliyordu, annesi bu işin peşini bırakmayacaktı. Bunu bildiği için de gözaltındayken bir arkadaşına, "Annem bu işin peşini bırakmaz," demişti. Mayıs Meydanı Nineleri adlı örgütün başkanı Estela Barnes de Carlotto, yani Laura'nın annesi, gerçekten de işin peşini bırakmıyor. 1978'den beri bir yandan kızının ve gözaltında öldürülen otuz bin kişinin katillerinin yargılanması için mücadele verirken, öte yandan da yüzünü hiç görmediği torununu ve sayıları dört yüzden fazla olduğu tahmin edilen diğer kayıp torunları arıyor. Arjantin'de yaşananları dünyaya anlatırken, dünyada kendisiyle aynı kaderi paylaşanlarla dayanışma gösteriyor, örneğin Türkiye'ye geliyor, gözaltında kaybedilen Hasan Ocak'ın, Düzgün Tekin'in anneleriyle kucaklaşıyor, kayıplar için her cumartesi Galatasaray'da oturan insanların yanında yer alıyor. Estela Barnes de Carlotto, "Kızım beni benden iyi tanıyormuş, virmi beş yıl önce birisi bana, bugün yaptıklarımı yapacağımı söyleseydi inanmazdım," diyor.

Birden "Yeter artık!" dedik

Dünya yetmişli yılların sonlarında, Arjantin'deki Dünya Kupası maçlarını izleyip şampiyon olan Arjantin'in "zaferiyle" sarhoş olurken, yüzlerce kadın çocuklarını arıyordu. Yıllar önce çocuğunu ararken kendini bir mücadelenm içinde buluveren Mayıs Meydanı Anneleri Derneği Başkanı ilk eylemlerim şöyle anlatıyor. "Kayıplar 1974-75'te başladı, altı yüz kadar kişi yok edildi; 1976'da diktatörlükle beraber kayıp sayısı inanılmaz derecede arttı. İçişleri Bakanlığı na, polise, Kilise'ye, siyasal partilere başvuruyorduk. İşte buralarda birbirimizle karşılaşıp tanıştık. Bir gun, yine yardım istemek için katillerin kilisesine gitmiştik. Deniz Kuvvetlerinin kilisesi olan Stella Maris Kilisesi'nde, birden "Yeter artık!" dedik. Bu şekilde bir şey elde edemeyeceğimiz artık besbelliydi, "Gidip meydana oturalım ve çocuklarımızın başına geleni herkese duyuralım," diye karar aldık.

Boylece ilk kez bir cumartesi meydana gittik. 30 Nisan'dı. Meydan cumartesi olduğu için boştu, kimse bizi görmedi. Bu sefer bir hafta sonra cuma günü toplanmaya karar verdik. Sonraki hafta ise perşembe günü gittik.

Anneler olarak bir araya geldik, çunkü diğer insan hakları örgütlenmeleri bizi yeterince temsil edemiyordu, birçok bürokratik ayrmtılarla uğraşıyorlardı, oysa biz meydana gidip oturduğumuzda kendimizi tamamen birbirimizle eşit hissediyorduk, hepimizin başından aynı şeyler geçmişti, aynı yollardan geçmistik. Bu nedenle kendi aramızda gruplaştık.

Meydana gittiğimizde 15.30'da bir banka oturuyorduk, yürümüyor, duruyorduk. O dönemde bizlere "teröristlerin akrabaları" gözüyle bakılıyordu, kapılar yüzümüze kapanıyordu, herkes bizden kaçıyordu. Oysa diğer kayıp anneleriyle dertleşebiliyorduk, yardımlaşabiliyorduk.

Aramızda kararlar aldık: Bazı anneler Polis Müfettişliği'ne, bazıları İçişleri Bakanlığı'na gidecek, bazıları da ev ev dolaşıp diğer kayıp annelerini meydana gelmeye davet edecekti. Ev ev gezmek çok zordu, çünkü her an takip edilebilir, kapı kapı dolaşıp "Kaybınız var mı?" diye sorduğunuz için polise şikayet edilebilirdiniz. çoğu zaman kapıyı bize açmazlardı bile. Çaldığımız beş kapıdan üçü ya açılmıyor ya da bize güvenip konuşmuyorlardı. Ama beşte ikisi de mesajımızı alıp bize katılıyordu.

İlk eylemler kendiliğinden, çok fazla düşünüp planlanmadan gelişti. Meydanın ortasındaki banklarda sessizce oturan altmış, yetmiş kişi olmuştuk artık. Polis gelip "Burada toplanamazsınız, toplanma yasağına aykırı davranıyorsunuz, bu bir yürüyüş sayılır, dağılın," diyor; üzerimize saldırıyordu. Böylece polis bizi yürüyüşe geçmeye zorlamış oluyordu!

Bizim meydanın etrafında dönüşümüze "ronda" (devriye gezmek/volta atmak) denmesi bizim hoşumuza gitmiyor, çünkü bu kendi etrafında dönmeyi çağrıştırıyor. Biz buna yuruyüş demeyi tercih ederiz, bir şeye doğru ilerlemeyi çağrıştırıyor çünkü. Belki bir daire çizip yürüyoruz ama bir hedefe doğru yürüdüğümüze inanıyoruz.

Bir gün gelip içimizden bir annenin kımlığını istedi polisler: anne kimliğini verdi ama çok korktu, çünkü tanınmaktan korkuyorduk. Bir sonraki hafta yine birinin kimliğini istediklerinde hepimiz kimliklerimizi verdik. üç yüz kadar kişiydik, polis elinde üç yüz kimlik kalakaldı; biz de beraberce korkumuzu aştık."

Anneler, her hafta perşembe günü saat 15.30'da başlayan ve bir saat süren sessiz yürüyüşlerim hâlâ sürdürüyorlar. Yılda bir kez bağırma günleri var, her yıl 25 Mayıs'ta toplanıyorlar ve herkes istediği gibi bağırıyor.

Dünyaya Arjantin gerçeğini duyuran Mayıs Meydanı Anneleri ve Mayıs Meydanı Nineleri iki ayrı örgüt. Annelerin orgütü Nisan 77'de, annelerin içinden bir grup kadının kurduğu büyükanne örgütü de Ekim 77'de kurulmuş. İki örgüt birbiriyle dayanışma içinde, ancak amaçları farklı Nineler, gozaltında öldürülen çocuklarımın, gözaltında doğmuş sonra da polis ya da asker ailelerine verilmiş çocuklarım arıyor, bulunmaları halinde onların gerçek ailelerine verilmesini sağlıyor. Anneler örgütü ise çoktan öldürülmüş çocukları için adalet istiyor.

Anneanneler bugüne kadar 59, yani kendilerinde kaydı olan 230 çocuğun yaklaşık dörtte birini bulmuşlar. Kayıtlı kayıp çocuk sayısı 230, ancak yeraltmda vaşadıkları için, ailelerine haber veremeden hamile kalmış olanlar da hesapladığında, sayının iki misli olduğunu tahmin ediliyor. Örgütte aktif çalışan on beş, yirmi kişi var. Örgütün başkan yardımcısı Rosa Tarlovsky de Roisinblit, "Bilimsel alanda çok yol kat ettik," diyor. "Çocukların aile bağları genellikle babalık testiyle bulunuyor. Ancak babalar öldürülduğü için torunlarımızın kimliğini tespit etmek çok zor oluyordu. Bu konunun üzerine gittik. Amerika'da bir merkez bulduk. Çeşitli testler uyguluyorlar. Anne ve baba tarafındaki bütün akrabaların genetik haritası çıkarılıyor. Dedelik, ninelik testi gelişti ilk kez dünyada, yüzde 99.9 kesinlikte. İddiayı kanıtlıyoruz. 84'den sonra Arjantin'de dünyanın ilk genetik veri bankası kuruldu. Bizler

öldükten sonra da kimlik tespitlerinin yapılabilmesi için hepimiz gidip kanlarımızı verdik; bütün veriler bilgisayara kayıtlı ve 2000'li yıllarda dahi bu veriler kullanılarak kayıp torunların kimliğini bulmak mümkün olacak. Bizim sayemizde genetik alanında ilk kez bu kadar gelişme gerçekleştirildi. Bu işlere cahil olarak başlamıştık, e-posta, faks, bilgisayar kullanımı derken teknik açıdan çok geliştik.

Estela ve Rosa gibi çocuklarını ve torunlarını arayan kadınların hayatı çok değişmiş. Dışarda çalışan kadınların çoğu işlerini bırakıp kendilerini mücadeleye adamışlar. Estela, "İşbölümü yaptık, eşlerimiz evin geçimini sağladı, biz çocukları aradık," diyor. "En başta evlerde açık açık buluşamıyorduk. Korku içindeydik. Doğum günü partisi düzenliyor gibi bir araya geliyorduk. Gece ev baskınlarında öldürülenler oldu, bu yüzden gece evde kalmak istemiyorduk. Ama kaçmış gibi de olmamak için, sabah erkenden geceyi geçirdiğimiz yerden dönüp evden çıkıyor gibi yapıyorduk. Bir keresinde gece bir kamyon dolusu asker evi basmış. Bizi evde bulamayınca komşumun kapısını çalmışlar. Komşum. her zaman evdedirler, herhalde bir partiye falan gitmişler demiş. Bu sayede kurtulduk. Ama eve döndüğümüzde kapımız kırılmış, içindeki bütün eşyalarımız çalınmıştı. Bu zaten çok yaygın bir şeydi. Adeta savaş ganimeti gibi evimizdeki eşyaları baskınlarda çalıyorlardı. Bence torunlarımızı da savaş ganimeti gibi gördüler, tıpkı eski savaşlardaki gibi torunlarımızı esir alıyorlar. kendi zihniyetlerine göre yetiştirmek istiyorlardı."

"Toplumun karşısına dikilebildik"

Estela ve Rosa. "Biz feminist değiliz ama bizi pek çok kadın örgütü destekledi," diyorlar. "Kadın olmamızın başlıca yararı şu oldu: Devlet öncelerin bizi ciddiye almıyordu. Önemsemediler, kadın kadına iş yapmak bizi devlete karşı kamufle etti. Erkeklerin çoğu öldü zaten, kimisinin kalbi dayanmadı, kimini devlet oldürdü. Büyükanneler örgütünde çalışan kadınların çoğu dul. Elbette birlikte çalışmak bizi çok geliştirdi, kendimizde olduğunu bile bilmediğimiz güçleri keşfettik. Evle iş arasında geçecekti hayatımız, oysa biz toplumun karşısına dikilebildik. Büyük korkular çektik, mücadelemiz korku duymadan olmadı, ama korkuya rağmen mücadeleyi sürdürmeyi de becerdik. Hem bilgimiz arttı, hem dünyanın çeşitli yerlerini gezip gördük, hem de iç gücümüz arttı. Çok değiştik. Bize verilen en büyük desteklerden biri dünyanın her yerinde ailelerimiz olduğunu gormekti. İşte Türkiye'ye geldik, burada da bizi aile gibi kucakladılar. Kayıp yakınları, insan hakları çalışanları bizi büyük bir yakınlıkla sarmaladılar."

Arjantinli anneler, Türkiye'de sarıldıkları kayıp yakınlarından farklı olarak, mücadelenin öznesi olmuşlar. Türkiye'deki kayıp mücadelesi ise, annelerin çok öne çıktığı ama en azından ilk örgütlenişini kendilerinin gerçekleştirmediği bir mücadele. Ama Türkiye'dekiler ve Arjantin'dekiler için ortak sözü yirmi beş yıl önce Laura söylemiş; "Annem bu işin peşini bırakmaz."

Filiz Koçali

Estella ve Rosa bir eğlence yemeğinde *Pazartesi*'nin hediyesi

"Darbe olunca felâket duygusuna kapıldım"

Estela Barnes de Carlotto, Mayıs Meydanı Nineleri örgütünün başkanı, 68 yaşında.

"Dört çocuklu, huzurlu bir aileydik. Ben ilkokul muduruydüm, eşim iş adamı. Zaten sürekli askeri diktatörlük yaşıyorduk. 30'dan beri, bir gün radyodan marş duyuyorduk, açıklama duyuyorduk, "Aaa darbe olmuş" deyip arkamızı donüyorduk. Çocuklar büyüdukçe politikleştiler. Yemek masasında kavgalar başladı. "Sosyal adalet" diyorlardı, "sınıf farkı" diyorlardı. "İyi bir iş yapmak istiyorsanız, hayır işi yapın," diyordum. Onlar da anneciğim havır işinin gerekçesini kaldırmak lazım diyorlardı. Darbelere alışıktık ama o darbede felâket duygusuna kapıldım.

Kızım haberleşmemiz kesildiği sırada 2,5 aylık hamileydi. Onu eşiyle birlikte almışlardı. 25 Ağustos'ta bize bir telefon geldi, Laura'nın ebeveyni olup olmadığımızı sorduktan sonra "Kızınız öldü, gelin cesedini alın," dediler. 50-60 kilometre uzağımızdaki polis merkezine gittik, "Nasıl öldü. katiller," diye bağırmaya başladık. İki ceset vardı o gün orada, bana kızımın cesedini göstermediler, diğerini almaya gelenler görmüşler kızımı. Yüzü ve karnı parçalanmış.

Bu ender rastlanan bir şey, çocuğunuzun cesedini vermeleri. Şundan olduğunu düşünüyorum. Biz kızımız aranırken, onun peşinde koşarken Aralık ayında bir komutana "Kızımı hapsedin. n'olur öldürmeyin," demiştim. Komutanın kardeşini tanıyorduk, o kanalla görüşmüştük, o da bana "Kusura bakmayın, öldürürüz, çünkü problem istemiyoruz," demişti. Ben de o zaman bari cesedini verin, beni mezarlık gezdirmeyin, çıldırırım demiştim. Bunu o komutanın jesti olarak değerlendiriyorum. Kızımın cesedini beni susturmak için verdiler. Oysa bu beni büsbütün kamçıladı. Çok hırslandım, bu hırsla torunumu aramaya başladım. Bakanlık, Çocuk Esirgeme Kurumu na neresi varsa oraya başvururken, başka torunlarını arayan anneannelerle karşılaştım. Torunlarını arayan başka insanlar kendi aralarında örgütlenmişlerdi, onlarla buluşmaya başladım. 1980'de Brezilya'ya Papa gelmişti. Papa yla görüşüp çocuklarımızın bulunması için Kilise'ye baskı yapmasını istedik. Brezilya'da Arjantin'den kaçmış bir çiftle tanıştım. Bana kızımdan söz ettiler. Kızım 25 Haziran'da doğum yapmış, bir oğlu olmuş, babasının adını koymuş, Guido'ymuş oğlunun adı. Sadece 5 saat birlikte olabilmiş oğluyla, beş saatin sonunda çocuğu almışlar ve kızımı kelepçeleriyle alıp götürmüşler. 25 Ağustos'da da toplama kampından alıp "Seni serbest bırakıyoruz," demişler. Yani öldürdükleri gün, "Serbest bırakacağız," diye alıp götürmüşler ve oldürmüşler, aynı gün de bize haber verdiler. Sonra demokrasi geldi. Demokrasi orduyla belli pazarlıklar yaparak geldiği için bizim sorularımıza cevap verilmedi. Çaldıkları torunum bugün 20 yaşında ve onu bulmak için hükümetten herhangi bir yardım alınıyorum. Hükümet darbecilerle işbirliği yapıyor. 30 bin kişinin öldürüldüğünü, 465 kampın olduğunu biliyoruz. Bana servis yapan garson, yolda karşılaştığım herhangi biri kızımın katili olabilir, hep bunu düşünüyorum. Biz gerçek demokrasi ve bütün bımların hesabım istivoruz."

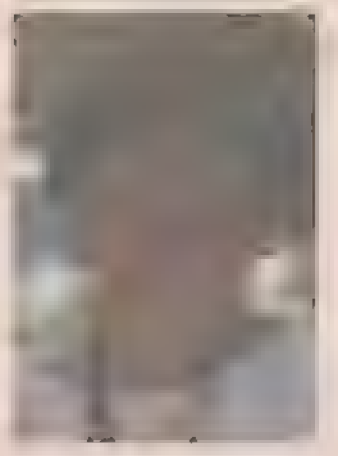

"Mücadelemizi torunlarımız sürdürecek"

Rosa Tarlovsky de Roisinblit, Mayıs Meydanı Nineleri örgütü başkan yardımcısı, 78 yaşında, emekli ebe.

"Kızım tıp öğrencisiydi, dort dersi vardı bitirmesi için. Evliydi, 15 aylık bir çocuğu vardı. 8 aylık hamileydi. Ekim 78'de kocasıyla birlikte aldılar. 2,5 yıl önce eşimi kaybetmiştim. Tek çocuğumdu, onun alındığını öğrenince şoka girdim. O sırada 8 insan hakları örgütü vardı, onlara başvurdum. On gün sonra kızım telefon etti, ben iyiyim dedi. O zaman anlamadım ama sonradan düşündüm ki, ensesinde bir tabancayla bunu söylemiştir. Sonra bir adam aldı telefonu ve "Merak etmeyin kızınız hakkındaki suçlamalar büyük değil, altı ay ya da bir yıl sonra bırakılır. siz bebek elbiselerini hazırlayın. biz size bebek doğunca haber vereceğiz," dedi. Ben bebek elbiselerini hazırladım. beklemeye başladım, altı ay bekledim, bir yıl bekledim. Bana psikolojik savaş açmışlardı. Sonra büyükanneler örgütüne katıldım. Hükümet sürekli kayıpların varlığını reddediyordu. Oysa hiç olmazsa torunumu bulursam, kızımın başına gelenleri de kanıtlayabileceğimi düşünüyordum.

1981 de başka anneannelerle Cenevre'ye gittik. Uzerinde çocuklarımızın resimlerinin olduğu bir panomuz vardı. Bir göçmen tanıdı kızımı. Esma kampında gördüğünü, bir oğlu olduğunu söyledi. Esma kampı, daha çok hamilelerin götürüldüğü bir kampmış. Orada doğum yapmaya uygun bir masa varmış. Kızlarımız elleri kelepçeli doğum yaptıktan sonra denizci eşleri gelip çocuk seçiyorlarmış. Pazardan mal seçer gibi, siyah gözlü erkek istiyorum diye seçiyorlar, alıp götürüyorlarmış.

Kızım gotürüldüğünde evde kalan torunumu biz büyüttük. Şimdi torunum Mariana Eva Perez, 20 yaşında, amıesi babası için çalışıyor, kardeşini ve diğer kayıp torunları arıyor. Erken okuma yazma öğrendi, o zamandan beri kayıp kardeşine şiirler. mektuplar yazıyor. Diğer kayıp yakınlarının şiirleri ve mektuplarıvla birlikte kitap olarak basıldı.

Şimdi kayıpların çocukları "Torunlar Örgütü"nü kurdu. Onlar biraz daha sert eylemler yapıyor. Katillerin evlerinin önünde gösteri düzenliyorlar, burada bir katil yaşıyor diye yazılar taşıyorlar. Şimdi ölmekten korkmuyorum. Bizim mücadelemizi torunlarımız sürdürüyor çünkü."

Yeşim Ağaoğlu

"Bir şair her zaman uzaklara gitmeyi istemeli"

Kendi deyimiyle tam zamanlı bir "underground" şair Yeşim Ağaoğlu. Hayatta şiirden başka pek az şeyle uğraşıyor. Tanıyanlar genelde Liman Yapımevi'nın "underground" ruhlu müdavimleri. Genç Etkinlik'e iki yıldır katılarak aslında birbirine pek uzak görünen şiir ve plastik sanatlar arasında da bir bağ olabileceğine işaret ediyor. Bu çalışmalarına rastlamadıysanız belki AKM'deki "şiir performansı"nı yakalayabilmişsinizdir ve duvarınızda bir şiiri asılıdır. Yeşim, ilk şiirini on sekiz yaşındayken *Sanat Olayı*'nda yayımlamış. Yalnız kalma isteği ve ait olamama duygusu sonucunda büyük, uzak şehirlerin yolunu tutmuş arayış adına. Yurtdışında altı yıl kaldıktan sonra doğduğu şehre, İstanbul'a dönmüş. Döndüğünde çocuklarım dediği şiirlerini adları en az kendileri kadar çarpıcı beş şiir kitabında toplamış ve Liman Yapımevi'nden çıkarmış: *Yanlışlar Şehri'nde Randevu, Hırsızlama Aşklar Gri Yalnızlıklar, Portakal Tek Meyve Değildir, Başka Gezegenin İnsanları, New York Blues.*

Şiirlerinde çok özel şeyleri anlatıyorsun. Yani bir anlamda tanımadığın bir sürü insanı gizli bahçene sokuyorsun...

Aslında insanları özel hayatıma sokmayı sevmem. Hep bir mesafem vardır ama şiirlerle ister istemez insanlara bir şeyleri açık ediyorsun. Zor ama bu konuda cesurum. Şiir de o kadar bireysel bir sanat dalı ki. Mesela bir roman yazdığında kendini anlatsan bile birtakım şeyleri roman kişilerine dağıtabiliyorsun. Ben özel yaşamımda şiirlerim kadar cesur değilim, o kadar cesur yaşayamıyorum. İki ayrı Yeşim var. Ama ikisi de sahte değil, farklı. Şiirlerimdeki Yeşim'den daha duygusalım ben.

Belki de büyük metropollerde yaşamış olmanın verdiği duyguyla daha çok bir "kent şairi" gibisin. Şiirlerin daha çok kente karşı duruşunda ve kentten aldığın hazlarda belirleniyor sanki...

Hep büyük şehirlerde yaşadığım için doğal olarak şehir hayatı, mimari, şehrin yarattığı kaos ve buralarda yaşayan, birçoklarının aykırı saydığı ama bana göre tamamen yaşamın bir parçası olan, eşcinseller, travestiler ve hayat kadınlarının sorunları beni küçüklüğümden bu yana etkilemiştir. Şiirlerimde bu ve bunlar gibi daha birçok metropol sorununa değiniyorum.

Sanki şiirini yazıyor, sonra da okuyucuyu tercihleriyle baş başa bırakıyor gibisin. Herkes şiire kendine göre bir anlam yüklüyor. Bir anlamda şiirin karşına başka bir şekilde çıkıyor.

Zaten öyle olmalı bence. Şiiri de soyut bir tablo gibi görmeliyiz. Baktığında ressamın neyi anlattığını anlamak zordur. Herkes kendine göre bir anlam çıkarır. Benim için önemli olan okuyucunun ne algıladığıdır, benim anlattığım değil. Hangisi doğru dersen, hepsi de doğrudur. Benim bir şiirim var; "Limanda Kıyamet". Bir okuyucu bana bu şiirde Güneydoğu sorununa değindiğimi, şiirlerimin toplumsal olduğunu söyledi. Ben de baktım, olabilir. Aslında alakası yok. Yanlış mı? O da doğru...

Aslında şiirlerini bir kalıba dökmek gerçekten zor. Gerçeküstücülükten tut sembolizme kadar geniş ve derin bir izleği var şiirlerinin...

Bilinçli olarak hiçbir akımın peşinden gitmiyorum. Ama gerçekten ben de şiirlerime objektif bir gözle dönüp baktığım zaman bu tür akımlara sokulabilecek birçok şiirim olduğunu görüyorum. Sanırım bu benim kişisel özelliklerimden kaynaklanan bir durum, yani doğaçlama. Ama şiirlerimin büyük bir çoğunluğu için imgenin çok önemli olduğunu söyleyebilirim.

Bazıları kadının şiirle ilişkisinin ancak "esin nesnesi" olmasından kaynaklandığını düşünüyor. Sen ne dersin? Sence kadından şair olur mu?

Böyle bir soruya aslında yanıt vermek istemiyorum. Erkek egemen düşüncenin hâkim olduğu görüş bu. Kadından şair olmazsa ben ve benim gibi birçok şaire haksızlık olmuyor mu bu? Bir de kadınların "esin nesnesi" olması meselesi var. Bu erkeklerin ikiyüzlülüğüdür kanımca. Erkek şairlerin şiirlerine bakacak olursan kadınları çok seviyorlar, ölüyorlar, bayılıyorlar, kadınlar onların ilham kaynağı oluyor ama gerçek hayatlarında kadınlara saygı duymayan, kadını sadece meta olarak gören erkek şairler de var. Bu ikiyüzlülük. Zaten eğer öyle olsaydı kadın şairleri ve kadın şair adaylarını desteklerlerdi.

limanda kıyamet

limanda gemiler eriyor / ben eriyorum / az sonra denize karışacaklar / ben döşemeye / binip kaçsaydım bir tanesine / denizleri içseydim kana kana / her liman bir başka hayat / gemiler eriyor ben eriyorum / zaman çoktan eridi bile / limanda bir kıyamet / düdükler son nefesinde / binip kaçsaydım kaçsaydım / her düş bir başka ülke

Desteklemiyorlar mı?

Kişisel olarak çok fazla şikâyet edemeyeceğim. Beş kitabım var. Şiirlerim dergilerde yayımlanmış ama tabii kendi adıma birtakım zorluklar da çektim. Eminim bu camiada benden çok daha fazla zorluk çeken genç kadın şairler de vardır.

Kadınların şiir dünyasına girmesi zor mu?

Zaten yayıncıların çoğu erkek. Yani bu işin mutfağında çoğunluk erkekler var. Genelde edebiyat dergilerini yönetenler de erkek. Sen bu dünyaya bir şekilde girmeye çalışıyorsun. Bir de şiir edebiyat dalları içinde en zor alan. En az para getireni. Ve kendini kabul ettirmek, adını duyurmak çok zor. Çok sabırlı olman gerekiyor. Ama ben yine de ümitsiz değilim.

Peki ne olacak bu kadınlığın hali?

Ben feministim ve kendi kendime feministim demekten korkmuyorum. Öyle bir hale geldi ki feminizm günümüzde, sanki bir hakaret gibi algılanıyor. Bence her kadın feminist olmalı. Bence feminizm kadın erkek eşitliği demek, başka bir anlam yüklenemez buna. Tabii ki kadın erkek eşittir ben bunu farklı düşünen bir kadın veya erkek düşünemiyorum. Özellikle kadın düşünemiyorum. Kadın erkek eşitsizliği bana kendimi bildim bileli dokunan bir şeydi. Küçükken mahallede en ufak bir oyun oynarken bile buna gelemezdim. Özellikle on dokuz, yirmili yaşlarda bunu çok daha yoğun bir şekilde yaşadım. O yaşlarda en büyük amacım yurtdışına gitmekti.

Yurtdışına gitmenin bir nedeni de bu muydu?

Evet. Altı yıl yurtdışında yaşadım. Londra'da, New York'ta yaşadım. Kendi başıma mücadele verdim ve gördüm ki aslında o çok medeni dediğimiz ülkelerde de kadın erkek eşitsizliği var. Kadın erkek eşitliği kadınların geceleyin sokakta rahat rahat dolaşması, sigara içmesi ve serbest seks yapması olarak algılanıyorsa evet o ülkelerde eşitlik var. Ama bu değil. Ve özellikle Amerika'da gördüm bunu. Kanunlar üzerinde eşitlik var ama uygulama çok farklı.

Yirmi üç yaşında Londra'ya New York'a gittin... Bir şair ne diye uzaklara gitmek ister?

Bence bir şair her zaman uzaklara gitmeyi istemeli, aksini düşünemiyorum. Bir yere ait olmamalı. O zaman evrensel ölçüde şiirler yazabileceğine inanıyorum.

"Uzaklar" maceran New York ve Londra gibi büyük metropollerle sı-

nırlı değil. Örneğin geçtiğimiz Dünya Şiir Günü'nde PEN Yazarlar Derneği adına Bangladeş'e davetliydin...

21 Nisan Dünya Şiir Günü için - bu yıl ilk kez kutlandı- Dışişleri Kültür Dairesinin katkılarıyla Türkiye PEN Yazarlar Derneği adına Bangladeş'e başkent Dakka'ya gittim. Gezi benim için her açıdan olumlu geçti, diyebilirim. 21 Nisan günü Darul Ihsan Üniversitesi'nde şiirlerimi İngilizce ve Türkçe olarak davetlilere ve öğrencilere okudum. Zamanımı Bangla dilinin büyük şair ve yazarlarıyla geçirdim. Adıma davetler, resepsiyonlar düzenlendi. Şiirlerimi Bangla diline çevirmek istiyorlar. Geçen gün orada tanıştığım kadın şairlerden biri bana yazdığı şiirini yollamış.

Genç Etkinlik'te şiiri çok farklı bir boyuta taşıdın. Bir şiirinden "konik sarı bir dağ" yaratıp atılmak veya asılmak üzere şiirini farklı bir biçimde sundun. Ertesi yıl da şairin (sanatçının) toplum tarafından anlaşılmaması, yayıncı, yazar, telif hakkı sorunlarına ironik bir üslupla değindiğin Şairin Odası (Kaosu) adlı "şiir enstalasyonu" gibi yeni bir kavramla tanımladığın çalışman geldi. Bir de Performans Günleri'ndeki "şiir performansı"n var ki bu da alışık olmadığımız bir kavram. ilk kez kullanılıyor...

Şiiri bu çalışmalarımda üç boyutlu hale getiriyorum; görsellik ve işlevsellik katıyorum şiire. Bu yıl da 20 Haziran'da Tüyap'ta Genç Etkinlik için "Metalik Sevgiler Çağı" adlı bir çalışma daha yapacağım. Yaptığım şey iyi ya da kötü olabilir. Ama bımdan önceki çalışmalarımın gerektiği kadar ilgi görmediğini düşünüyorum. Basma fazla duyurulmadı ama edebiyat dergilerinde duyuruldu. Çalışmanı plastik sanatlar için farklı değil ama edebiyat için bir ilk. Fakat ilgi görmedi. Kadın olduğun için mi, popüler olmadığın için mi dersen; sorun popülerlik bence. Birtakım edebiyat eleştirmenleri artık yeni şeylerin üretilmediğinden, gençlerin farklı şeyler yapmadığından, iyi şiirlerin yazılmadığından, aynı şeylerin tekrarlandığından şikâyet ediyor. Ben çok farklı bir şey yapıyorum. Tüyap'ta bir açıkoturumda bayağı önemli edebiyat eleştirmenleriyle bunları konuştum. Bunları anlattığım halde biraz sonra gençlerin edebiyat alanında farklı şeyler yapmadıklarını söylüyorlar. Çok karamsar tablolar çiziyorlar. Ben yanlarındayım. Söz alıp eleştirdim. Sergim aynı binada halihazırda devam ediyordu gidip görmediler bile. Oysa ki "şiir enstalasyon" ve "şiir performans" diye yepyeni tanımlar kullanmam bile eleştiriye değerdi galiba. İlerki yıllarda da bu tip çalışmalarıma devam etmeyi düşünüyorum ve gerekirse çok farklı disiplinlerden yararlanarak şiire yeni bir boyut katmayı amaçlıyorum.

Çiğdem Oztürk

Selma: Şapkalı Batı, peçeli Doğu

"Çarşaf yaşamıma zalimce dalmıştı: o günden itibaren bütün çocukluğumun üstünü kara bir bulut gibi örttü. Bu fikri kafamdan bir türlü atamadım; onun korkusu o ana kadar tanıdığım bütün korkulardan daha kötüydü. Gözlerimin önüne karalığa bürünmüş, yüzleri kapalı bu kadınlar geliyordu küme küme. ...Savaşacaktım, bu gölgeleri üzerimden yırtıp atacaktım; milyonlarca bohça beni hor görebilir ve bana hakaret edebilirdi, ama ben bir bohça olmayacaktım. Ben rüzgârı sonsuza değin yüzümde hissetmek istiyordum. Bu çirkin giysinin bunaltıcı katları benim üzerime yapışmayacaktı."

Kız çocuklarını çok severim. Selma'yı da sevdim. "Gözleri ve beyninin dünya haritalarıvla dolu olması"nı, yanıbaşında hep dolanan savaş ve ölüm sözcüklerine karşın gittiği her yeri "yaşaması"nı, kentleri, adaları hatta çölü bile içine çekerek dolu dolu yaşamasını... Yaşama sanatındaki iddiasını sevdim. Bu androjen kız çocuğunun çarşafa girmeye isyan etmesi çok doğal.

Peçeye İsyan'da Osmanlı'nın son günlerinden (hâlâ) çok canlı izler, anılar ve kitaba adını veren örtünme korkusu var. Ama anlatılan yalnızca anı kayıtları değil, çok iyi bir yazarın güçlü anlatısıyla verilen bir yakın tarih. Başka kültürleri tanımaya, anlamaya çalışmak anlamında bize hayli uzak bir ülke olan Amerika'da çok satması ilginç... Belki de sözcüğün kendisine bayıldıkları için, Osmanlı'yı daha "fantastik" buluyor batılılar.

Önce "Kızıl" Sultan Abdülhamit, sonra "Pamuk Baba" Sultan Beşat dönemlerinde, dört yaşından (1906) başlayarak aktarılan çocukluk anılarına, 1923'te şapka giyebilmek uğruna gidilen Amerika'daki mutlu sonla ara veriliyor. Kader dediğiniz şey belki de soyağacımızı belirleyen güçtür... Namık Kemal'in torunu olmak, dede sürgünde ölmüş ve karşıcılığını miras bırakmış olsa bile, ayrıcalıklı bir durum. Selma, şanslı savaş çocuklarından. Dört savaşı ve İttihat Terakki yenilgisini görüyor, Midilli'de Yunanlılara esir düşüyor, isyanları, sokak çatışmalarını, korkuyu yaşıyor ama bütün bunları "birinci mevkide" yaşıyor... Kıtlıklar var, ama açlık çekilmiyor, tedirginlik ve kuşku hep var ama umarsız kalmıyorlar. İngilizler'in bir atasözü vardır: Tanrı zengini korusun, yoksul zaten alışıktır, diye. İşte Selma'ların da en ciddi kayıpları konforsuzluk oluyor. Kazançları ise görgü, kültür, yabancı dil, yeni insanlar, yeni ülkeler, yeni konaklar arasında başlı başına bir hayat gibi geçen bir çocukluk...

Kudüs, Beyrut, Bodos, Midilli... Kutsal, kasvetli ve pis ya da uğultulu ve yabanıl yerler olsa bile, Selma için serüven ve romans demek. Türk, Arap, Rus, Ermeni, Yahudi, Bum, Mısırlı ve Asyalılar... Bedeviler... Üç büyük din ve mezheplerine bölünmüş bir "topluluk", kurban bayramını da, noeli de, Aziz Yohanna şenliklerini de yaşıyor, ama çatışmasız gün geçirmeden.

Selma'mn yaşamında müthiş kadınlar var... (Erkeklerse iki soluk hayal: Birinin akıllı ve savaşımcı, ötekinin baskıcı ve zorba gölgesi evin içinde hep hissedilen iki erkek... Devlet işlerine ve huzursuzluğa gömülmüş, her an "alınıp götürülmesi" beklenen vali baba. Çirkin ve güçsüz padişah, Selma'mn kafasında "cinliden bile kötü" Abdülhamit.) Annesi, güçlü ve sağduyu sahibi bir kadın, dadılar birden fazla: Ermeni dadı, Ferhunde dadı, Fransız mürebbiye, aşçı Varbet... Büyük büyükanne, teyzeler, çok sevilen büyük-küçük halalar, kız kardeşler... Hepsi de çilekeş ve zeki kadınlar. Birçok kez eşya toplayıp göç eden, rıhtımdakilere ağlayarak el sallayan, dindar ve öte yandan Fransız mürebbiyeye jest olsun diye noel ağacı süsleyebilen çok kültürlü kadınlar. Vals yapan, müzik, piyano, yabancı dil hatta bugünkü anlamda iş idaresi, halkla ilişkiler, davranış bilimleri... bilen mükemmelliyetçi kadınlar. Aileyi toparlayan, bir arada tutan, masal anlatan, çocukları eğlendiren, güldüren mükemmel kadınlar. Hem tavırlı, hem uyumlu kadınlar: Hürriyetten yana ve yurtsever, üstüne üstlük çarşaf giyen... Hepsini sevmesine rağmen, Selma'nm yolu bir yerde onlardan ayrılıyor. Onlar gibi olmaktan korkuyor. Çarşaf giymek, peçe takmak istemiyor, haremlik-selamlıktan nefret ediyor. Özgürlüğünün kısıtlanmasından da.

Selma'nın problemli korkusu ablasının çarşafa girdiği gün başlıyor. "Havayı ve gün ışığını kesen bu kara zindan" kitabın asıl adı, yani peçe ve çarşaf... Selma'mn (hâlâ bir çocuk olmasına rağmen) büyüdüğüne (vapurdaki kadın, kahvedeki yaşlı adam, sokaktaki zaptiye, yani bilumum "otorite" tarafından) karar verilip örtünmesine dair gittikçe artan bir baskı başlıyor... bunlar Türk ama şapka giyiyorlar... dünya tersine döndü... edep ar kalmadı... kadınlar sokağa çıplak çıkıyor... türediler... hepimizi mahvedecekler... daha kara günler gelmeden mezara gireriz inşallah... Selma dışında hemen herkes kabullenmiş ya da öyle gözüküyor. "Ne diye boşuna kendini üzüyorsun? Çarşaf giymek senin alnına yazılmış. Bu senin kaderin. Biz insanların ne yapması gerektiğini bilen Allah'tır."

Çarşaftan kurtulma ya da daha az ürküntü veren örtünme/örtülme yolları arama çabaları acı-komik görüntülere sokuyor Selma'yı. Annesiyle önce Araplar'ın "kufi"sini, sonra kulakları örten başlıkları deniyorlar. Selma'nın iki gözü iki çeşme.

Bu, ailenin icadıyla başlayıp tarih boyunca dünyanın her yerini gezip, gelip Orta-Yakın Doğuda yerleşip kalan bir çekişme. Hadi münazara yapalım: Örtünmeli mi? Örtünmemeli mi? Daha mutsuz, kısır ve yıkıcı bir tartışma tanımıyorum... Sevgi dolu, canlı, yüzü insanlara, ağaçlara, taşlara, denize... yaşamaya dönük bir kız çocuğu, sırf "büyüdüğü" için yüzü, saçları, elleri ile birlikte, koşmasını, oynamasını, gülmesini, taş toplamasını, köpeğinin peşinden çimenlerde yuvarlanmasını da örtünmek zorunda bırakılıyor. Buna bastırılmış kadınlık değil, bastırılmış çocukluk, dahası bastırılmış insanlık diyorum...

Bu duygu bana, çarşafa alışmış bir kızı "çıplak" dolaşmaya zorlamak kadar kötü geliyor.

Sonunda saçlarını kısacık kestirerek, sokakta İngilizce ya da Fransızca konuşarak, yabancı gibi davranarak fanatik sataşmalardan ve çarşafa girmekten kurtuluyor. Şapka giyebildiği tek yer olan Amerikan Koleji'nde okuyor, orayı çok severek. Türk olmayan ve itilaf devletlerinin İstanbul'u işgalini sevinçle kutlayan kızların arasında... Selma'mn en önde gelen ve uğrunda savaşabileceği amacı; çarşafa girmemek-peçe takmamakta simgeleşen özgürlük.

Amerika onu kendine çekiyor, gittikçe kesinleşen bir karara ve "özgür Amerikan kadınları gibi" yaşamaya doğru. Ülkesinden yüz çevirmesinin ardında bir belirsizliğin etkisi büyük: Cumhuriyetin kadınlara vaadlerinin neler olduğunun bilinememesi... Kurtuluş Savaşı verilecek, düşman kovulacak... ama sonrasını kimse hayal edemiyor. Selma da. Öteki seçenek ise, Amerika'nm "baştan başa özgürlük ve zenginlikler ülkesi olma" vaadi. Şapka ve zenginlik! Selma'nın önüne dikilen kibirli duvarlarıyla, cazın ve otomobillerin ülkesi... Masalsız, çocuksuz, sükûnetsiz Amerika. Ezik umutlarla ve İstanbul'u ve tepedeki beyaz evi özleyerek yaşadığı Amerika'da, sonraları... Şapka giyme özgürlüğü anlamını yitiriyor mu? Bilmiyorum.

Suna Karaküçük

Zelda'nın hokka burnu ya da Camille'in

Birbirinden neredeyse elli yıl arayla doğmuş ve "sanat tarihinde" farklı farklı efsaneler yaratmış bu iki kadının, Camille ve Zelda'nın ortak bir yazgıları vardı. İkisi de "güzel", ikisi de yaratıcı, yetenekli, ikisi de ünlü "sanatçı" erkeklere takık, ikisi de bu adamların arkasına itilmiş, yaşamlarını akıl hastanelerinde noktalamış ve bugün asıl değerleriyle değil gözleriyle, burunlarıyla, "zavallılıklarıyla" anımsanır olmuşlardı.

Camille Claudel'i kendi yaptığı heykellerden çok, yaşamını konu alan ve Isabella Adjani ile Gerard Depardieu'nun oynadıkları filmle tanıdı dünya. Türkiye'de ise Anne Delbee'nin yazdığı *Bir Kadın* adlı kitap kimi çevrelerin bir anda Camille efsanesine ilgi duymasını sağladı. En son bir üniversite kulübü dergisinde rastladım, söz konusu kitap ve film dikkate alınarak bir yazı yazılmıştı Camille hakkında. "Güzeller güzeli kadın heykeltıraş, sevgilisi ve çalışma arkadaşı Aguste Rodin yüzünden heba oldu" anafikrini taşıyan bir yazıydı bu. Yazıyı kaleme alan üniversiteli kadın, tıpkı Anne Delbee'nin *Bir Kadın*'ında olduğu gibi, Camille'i şiirleştiriyor, güzel lacivert gözlerinden sıkça söz ediyor, hain Rodin imgesinin altını çiziyordu. Camille Claudel'in tanıtılmaya çalışıldığı bu yazıda, onun yoksulluk ve engellemelerle dolu yaratıcılık yaşamında zorluklarla tamamlayabildiği ama buna rağmen yeteneğinin büyüklüğünü bütün görkemiyle yansıtan heykellerinden söz edilmemişti yine. Başına gelenlerin tek nedeni aşkı Rodin'di. Camille genç ve güzel, Rodin güçlü ve zalimdi. Hepsi bu kadar. Kurban kadın efsanesi yaratıcı kadınınkini yenmişti bir kere daha.

Yine aynı günlerde Zelda Sayre Fitzgerald ile ilgili yazılmış bir yazıya rastladım. Bu kez bir yeraltı dergisindeydi yazı. Fotokopinin karasında bebek yüzlü bir kadın fotoğrafı ve yanında "büyük yazar Scott Fitzgerald'ın ilhamı, şahane ama deli kadın" anafikirli kısa bir yazı vardı. Zelda da kurbandı ama öncelikle kendi kaprislerinin kurbanı olmuştu. Peki kaleme aldığı roman, eşine verdiği fikirler? Çevresindeki insanlar üzerindeki düşünsel etkisi? Onlar kolay kolay yazılara giremeyecekti. Yeraltımızda bile.

Birbirinden neredeyse elli yıl arayla doğmuş ve "sanat tarihinde" farklı farklı efsaneler yaratmış bu iki kadının, Camille ve Zelda'nın ortak bir yazgıları vardı. İkisi de "güzel", ikisi de yaratıcı, yetenekli, ikisi de ünlü "sanatçı" erkeklere takık, ikisi de bu adamların arkasına itilmiş, yaşamlarını akıl hastanelerinde noktalamış ve bugün asıl anımsanmaya değer yönleriyle değil gözleriyle, burunlarıyla, "zavallılıklarıyla" anımsanır olmuşlardı. Gerçi ikisi de darda yaşamışlardı ama toplumsal baskılar ve kendilerini arka planda tutmaya çalışan, başaramayınca da itip kakan sevgililerine rağmen kendilerini ifade etmeyi başarabilmişlerdi. Kendi imzalarını taşıyan yapıtları vardı. Büyüktüler.

Camille'in gerçek yaşam öyküsünü Anne Delbee'nin kitabının yanı sıra Anne Riviere'nin henüz Türkçe'ye çevrilmemiş *Camille Claudel*'inden öğreniyoruz. Çocukluğundan beri heykeltıraşlığa yönelen ama kadın olduğu için akademiye giremeyen, kızlar atölyesinde çalışmak zorunda kalan, dönemin büyük heykeltıraşı Aguste Rodin (Bakınız ünlü *Düşünen Adam* heykeli) ile tanıştırılıp çalışmaya başlayınca da yazgısı değişen bir sanatçı portresi karşımıza çıkan. Camille zamanla Rodin'e duyduğu aşk ve hayranlık arasında sıkışacak, onun çalışmalarına yardımcı olmakla geçirdiği zaman yüzünden kendi yapıtlarına yoğunlaşamayacaktır. Rodin bir sevgili olarak ikili oynar. Bir yanda uzun yıllar birlikte yaşadığı ve sıkı sıkıya sırtını yasladığı sevgili Rose'u vardır, bir yandan genç, güzel ve işlerini de yaptırabileceği metresi. Bu kapandan kurtulup bir başına çalışmaya yönelen Camille ise bir Rodin'in değil, binlerce Rodin'in karşısında bulur kendini. Erkek sanatçılara sağlanan hiçbir maddi yardımı alma şansı yoktur. İnsanlar heykelle uğraşan bir kadına ancak deli gözüyle bakarlar. Ailesi onu dışlar. Yasak ilişkisinin "ahlaki" bedeli ona ödetilir. Giderek ünlenen şair erkek kardeşi Paul Claudel onu bu bedelle baş başa bırakır ama arkasından ağıtlar yakıp enişte namzetini suçlar. Bebeğini yalnız başına düşüren, yani iki kişilik bir yanlışı bile kendi bedenini hırpalayarak düzeltmeye çalışan, davet edildiği yerlere gidecek giysileri satın alamayacak kadar yoksul düşen, paralarını denkleştiremediği dökümcülerin saldırısına uğrayan ve sanatsal bağımsızlığını sonsuz bir yalnızlıkla ödeyen Camille'dir. Paul Claudel ile Aguste Rodin'in adlarının görkeminden kurtaramaz kendini ve kapıldığı paranoyalar sonucunda akıl hastanesine kapatılır. İyileşme gösterdiği halde dışarı çıkarılmaz. Ailesi onu orada ölüme terk eder. *Sakantula, Valsçi, Huzmeli Kız*'ın yaratıcısı, otuz yıl kaldığı akıl hastanesinde ölür ve unutulur. 1902'de yazdığı bir mektup iç burkucudur: "Kendimi kuşkuyla karşılanan sanat eserlerine ve az çok dışlanan çevrelere olan tutkuma adayacağıma, kendime doğal özelliklerimi öne çıkaran güzel giysiler ve güzel şapkalar satın almalıydım."

Zelda'nın öyküsünü ise Inge Stephan'ın *Ünlü Erkeklerin Gölgesinde Ye-*

lacivert gözleri

tenekli Kadınların Yazgısı ve Nancy Millford'un Fitzgerald çiftini anlattığı kitaptan öğreniyoruz. Yani ya kısıtlı sayıdaki kitaplardan ya filmlerden öğreniyoruz çaresiz. Zelda'nın da üzeri kırk kat toprakla örtülmüş gibi. Adının geçtiği tek yer görülmüyor. Oysa bir başına yazdığı koskoca bir *Bana Valsi Bağışla* sı var.

Zelda Camille'in gitmediği bir yoldan başlar yaşamına. Bir cazibe figürü, bir femme fatal, skandallar kraliçesi olur. Daha genç bir kızken, yaşadığı kentte adına bir hayranlar kulübü kurulur. Yani Zelda güzel giysiler ve şapkalarla meşgul olur uzun bir süre. Tabii, bunlar onu "kurtarmaya" yetmeyecektir. Öyle bir noktaya gelir ki, "Erkeklerin ilgisi olmadan kişiliğini yitirdiğini" düşünmeye başlar. Ama bütün bunlar içindeki insanla çelişmektedir. "Hem kendi yasalarına göre yaşamak isteyen hem de sevilmek, saklanmak, korunmak isteyen" biridir. İkisi bir araya gelemezler, oysa. Bir uçta içindeki kedi yavrusu kadın ve bir uçta dışardan görünen öldürücü cazibe. Sanatsal eğilimleri ve aşkın çağrısı onu Scott Fitzgerald'a götürdüğünde ise durum iyice içinden çıkılmaz olur. Scott'la Amerika nın bir dönem en kıskanılan ve en skandallarla dolu çiftini meydana getirdiklerinde yine aynı ikileme hapsolur. Scott onu femme fatale imgesine kilitler. Onun fikirlerini sonuna dek kullanır, karısının akıl hastanesinden yazdığı mektupları bile romanlarına katar. "Eğer benimle karşılaşmasaydı, bir dâhi olurdu," diyebilmiştir bir ara ama hepsi bu. Zelda sürekli rekabet ettiği kocasıyla başa çıkamaz. Scott onu, psikiyatri kliniğindeki doktorların önünde yazı yazmayı bırakması konusunda tehdit ettiğinde bile çaresiz kalır. Yayımlanan kitabını daha önce kendisine göstermedi diye azarlar büyük koca. Zelda'nın evliliği bir gösteri, aşkı bir malzeme, cazibesi bir hapishanedir. 1948'de bir psikiyatri kliniğinde çıkan yangında yaşamını yitirir.

En yakın tepelerden bakıldığında Camille'in de Zelda'nın da iki ayrı yoldan aynı noktaya vardıkları görünüyor. Kuş bakışından iki kadın krokisi. Anlaşılan o ki, Sindrella kompleksi her ikisinin de yaşamına yer yer egemen olmuş. Kadındılar ve toplumun kendilerini nasıl gördüğünü önemsiyorlardı. Sanatçı olarak çalışmalarını sürdürebilmek için alkışlara gereksinimleri vardı. Oysa bu alkışlar hep aşklarına gidiyordu. Yapıtlarına harcayacakları enerji gibi tıpkı. Yakın çevrelerinin de baskısı büyüktü. Yakışıksızdı Camille'in de Zelda'nın da arzuları. Kadın psikolojisi gereği uygunluğa daha zor ikna oluyorlardı ve cesaretleri kırılmıştı. Buna rağmen bugün Camille'in yontuları heykel sanatının önemli yapıtları arasında anılıyor. Özellikle "Olgunluk Çağı" çalışması ile ulaştığı nokta hayranlık uyandırıcı. Zelda Sayre Fitzgerald ise hem *Bana Valsi Bağışla* ile hem son derece içsel konulara girdiği mektuplarında yazarlık gücünü kanıtladı. Doktorlarına sözünü ettiği "fare düşüncelerini kovalayan kedi düşünceleri" Scott'ın kitaplarında sıkışıp kalmadılar bir biçimde.

Zelda bir süre resimle de uğraştı ve açtığı sergiler epey ilgi gördü.

Bütün bu gerçekler dururken, Scott Fitzgerald'ı ve Aguste Rodin'i savunan ateşli kalemler de harıl harıl çalışıyorlar. (Oysa yaratıcı kadınların hırpalanmalarının tek sorumlusunun yakınlarındakiler olduğunu düşünmek dar görüşlülüktür. Bu kadınlar o adamlar gibi binlercesinin, eleştirmenlerin, tarihçilerin önünde de dara düşüyorlardı.) Birileri Rodin ve Scott ı temize çıkarmak için didindi. Ruth Butler, *The Shape Of Genius* adlı kitabında Camille'in içine düştüğü kaosun Rodin'den kaynaklanmadığını vurgulamaya girişti açık açık. Kitapta, Rodin'in Camille için yazdığı bir tavsiye mektubu vardı. Müthiş alçakgönüllü bir adamdı yani şu Rodin. Camille'i övüyor, ona maddi yardım verilmesini istiyordu. "Öğrencisi Camille Claudel'e. Butler da cömert dâhi Rodin'in yanında Camille'i azarlıyordu: "Genç, çok hırslı ve başına buyruk Camille." Scott Fitzgerald'ı yücelten pek çok yazar da Butler'ın tavrına bürünüyorlardı: "Baş belası yosma Zelda."

Genç, hırslı, dik kafalı, başına buyruk. Bir de yetenekli. Ölümcül bileşim. Kadın hırslıysa, nedense "çok hırslı" kabul ediliyor bütün öykülerde. Çok hırslı, aşırı hırslı. Kendi yaşamını korumak istemesi de dik kafalılık, başına buyrukluk. Aşklarının işlerini temize çekmekten kendilerine zaman bırakmayan kadınların en ayıplanacak noktaları bunlar. Şimdi ise orada burada, en iyi niyetli yazılarda bile her iki laftan biri lacivert göz, hokka burun olunca insan durup düşünüyor. Bir yandan da kendilerini yapıtlarıyla hayli başarıyla savunan adamları hayranları da yüceltip akıl hastanelerinde ölen (yani kimin ne kadar yıprandığı açıkça belliyken) kadınlara "Tüü, yazıklar olsun!" çektiklerinde iyice sersemliyorsunuz. Merak ediyorum, bu kadınları Zelda'yı, Camille'i, Clara'yı, şunu bunu. bu erkeklerden ne zaman süzmeyi başarabileceğiz? Bedenlerinin tasvir edildiği uzun metinlerin, aşklarının anlatıldığı melodramların, sevgililerinin ya yerilip ya övüldüğü metinlerin hangi ucunda varabileceğiz "Tek başına 'sanatçı' odur" vurgusuna?

Gamze Deniz

PANO

• Her türlü matbaa, tasarım, reklam işlerinizi Reda'ya yaptırabilirsiniz. Üstelik çalışanları *Pazartesi* dostu ve *Pazartesi* okurlarına da indirim yapıyorlar. duyurulur.
Tel: 0216 449 25 44-45

• Bir avukata ihtiyacım vardı. *Pazartesi* yi aradım. Bana tavsiye ettikleri dünya tatlısı Av. Filiz Kerestecioğlı'na ne kadar teşekkür etsem az. Gözümde büyüyen her şeyi bir çırpıda halletti, hakkını ödeyemem. Avukata ihtiyaç duyarsanız siz de benim gibi *Pazartesi* yi bir arayın.
Emel

• Şu an yalnızım ve ev arıyorum. Benim durumumda olan bir kadınla avnı evi paylaşmak istiyorum. Bursa, 0224 223 11 86.

Farklı Feminizmler Açısından
KADIN ARAŞTIRMALARINDA YÖNTEM*
Yayına hazırlayanlar: Serpil Çakır / Necla Akgökçe
Ezilenlere ilişkin bilginin araştırılması, ezenlere ait bilginin araştırılmasında kullanılan yöntemlerle gerçekleştirilemez.

*SEL YAYINCILIK
BABIALİ CAD. 20 /1 CAGALOGLU
İSTANBUL Tel, fax: (0212) 511 10 05

ABONE OLAN MUTLU OLUR (BİZ DE!!!)

Pazartesi'ye abone olursanız mutlu olursunuz! Her sayı bayiye geldi mi, gelmedi mi stresini yaşayacağınıza ***Pazartesi*** ayağınıza kadar gelir. Az mutluluk mu? Hem dergiye olur da zam gelirse, siz muaf olacaksınız. (Abone olursanız ayrıca bizi de mutlu edeceksiniz.)

5 Abone yapana bir kitap, 10 abone yapana bir yıllık abone hediye!

ABONE FORMU
Adı: .....
Soyadı: .....
Adres: .....
.....
.....
.....
Abone süresi: .....
Başlangıç tarihi: .....

Türkiye içi:
Posta Çek Numarası 662 965.
Yıllık abone ücreti: 2.400.000 TL.
Altı aylık abone ücreti: 1.200.000 TL.
Türkiye dışı:
Bir yıllık 50 DM, altı aylık: 25 DM.
Döviz hesabı: Semra Emre,
Türkiye İş Bankası, Parmakkapı Şubesi, İstanbul.
Hesap Numarası: 1042 / 103502

Dikkat: Abone ücretini yatırdığınıza dair belgeyi ve abone formunuzu bize gönderin. Biz de size her ay ***Pazartesi***'nizi postalayalım.

Dergimize Almanya'da bulunan Heinrich Böll Vakfı destek vermektedir.

• Yemek pişirme işini tek başına üstlenen erkek oranı yüzde 0. Kadın ve erkeğin birlikte üstlenme oranı yüzde 1.2.

• Temizlik yapma işini tek başına üstlenen erkek oranı yüzde 0. Bu işi eşlerin birlikte üstlenme oranı yüzde 0.7.

• Bulaşık yıkamayı tek başına üstlenen erkek oranı yüzde 0. Eşlerin bulaşığı birlikte yıkama oranı yüzde 0.8.

• Ütü yapmayı tek başına üstlenen erkek oranı yüzde 0.4. Eşlerin birlikte üstlenme oranı yüzde 0.9.

• Alışveriş yapmayı erkeklerin tek başına üstlenme oranı yüzde 31.1. Alışverişi eşlerin birlikte üstlenme oranı yüzde 19.4.

• Aile bütçesini tek başına düzenleyen erkek oranı yüzde 54.1. Bütçenin ortak düzenlenme oranı yüzde 22.7.

• Resmi kurumdaki işi izlemeyi tek başına üstlenen erkek oranı yüzde 67.1. Bu işi eşlerin birlikte üstlenme oranı yüzde 7.5.

(DİE'deki kadınlarla ilgili şubenin 1993 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması rakamlarından ürettikleri veriler.)

PAZARTESİ

Kadınlara Mahsus Gazete
(Aylık kadın dergisi)
Sahibi: Kaçın Kültür İletişim Vakfı
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Filiz Koçali

Her gün büroda olanlar: (Yazı Kurulu) Ayşe Düzkan, Filiz Koçali, Nesrin Tura. **(Görsel Yönetmen)** Semra Emre. **(Arşiv)** Ayşegül Ulus. **(Halkla İlişkiler)** Aşkım Tekgül. **Sadece Pazartesi Günü Gelenler: (Yayın Kurulu)** Beril Eyüboğlu, Fadime Gök, Filiz Kerestecioğlu, Füsun Özlen, Gülnur Savran, Handan Koç, Meltem Ahıska, Minu İnkaya, Nermin Coşkun, Nural Yasin, Şahika Yüksel, Tüten Ateş, Yaprak Zihnioğlu. **Almanya Temsilcisi:** Hülya Eralp.

Günü saati belli olmayanlar (Çizerler): Ayşen Baloğlu, Feyhan Güver, Ramize Erer, Semra Can. **(İllüstratör):** Rana Mermertaş.
Adres: Abdullah Sokak, No:9, Beyoğlu, İstanbul.
Tel, faks: (0212) 249 59 59, 292 07 39, 292 07 47, 244 23 94
Ankara faks: (0312) 215 34 82
Baskı: Özer Yayıncılık Ltd. Şti., Hadımköy, İstanbul.
Dağıtım: Bir-Yay.